

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ-Δ. ΧΑΤΖΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ,

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1960

Χ. ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ - Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

**ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 π. Χ.**

Α' & Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1969**

19738

IΣΤΟΡΙΑ

Ι. Ι. ΣΤΟΡΓΑ - ΚΛΙΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΒΑΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΣ ΛΟΓΟΤΥΦΟΣ
ΕΠΙ ΑΕΡΙΝΑΤΩ 1868

A I Q O T Z I

A. ΛΑΖΑΡΟΥ-Δ. ΧΑΤΖΗ

I S T O R I A ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1960

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΠΩΜΑΪΚΗ ΑΙΓΑΙΟΝ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΙΙ ΔΙΑΤΑΞΗΣ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

ΙΩΑΝΝΙΤΣΑ ΙΩΑΝΝΙΤΣΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΙΝΗΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΤΣΑ ΙΩΑΝΝΙΤΣΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΙΝΗΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

καὶ νοῦσοις πεπλήρωται τὸν κόσμον, οὐδὲν δέ τι μετά τούτους συνέπειαν, ἀλλὰ τούτους μόνον τοὺς νοῦσους θεάντας τοῖς αἰτίαις τούτοις παραπληρώματα γίνονται.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

‘Ο κόσμος δὲν εἶχε συνέλθει ἀπό τὴν κατάπληξιν διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅπότε ἐγνώσθη ἡ ἀπίστευτος ἀγγελία τοῦ προώρου θανάτου του. Τί θὰ ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἔξαφάνισιν τοῦ δημιουργοῦ τόσον κολοσσιάσιου καὶ πολυσυνθέτου οἰκοδομήματος;

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο ἀπό τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια παρασύρει καὶ ἔξαφανίζει ὁ θάνατος ἐνὸς προσώπου. Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς συνεπείας, αἱ ὅποιαι τὴν ἡκολούθησαν, ἥρχισε νέα φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ μία ἀπό τὰς ἐνδιοξιστέρας περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ή τιμὴ τῆς διαδόσεως καὶ ἔξαπλώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον ἐφώτισε τὴν κατοπινὴν ἀνθρωπότητα, ἀνήκει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον, τὴν ὅποιαν θὰ ἔξετάσωμεν.

‘Ο ἔξελληνισμὸς τῆς οἰκουμένης εἶχεν ἀρχίσει ἐνωρίτερα. Αἱ ἀποικίαι μετέδωσαν Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ Ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος οἱ ‘Ἐλληνες δὲν ἔπαισαν νὰ διεισδύουν διαρκῶς πολυαριθμότεροι μεταξὺ τῶν ξένων καὶ διλιγώτερον ἀνεπιτυγμένων λαῶν. ‘Εμποροί, μισθοφόροι, πολιτικοί πρόσφυγες, διπλωμάται, ιατροί, καλλιτέχναι, αἰχμάλωτοι ἔλασθον μέρος εἰς τὴν ἀναπτυξιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Φοινίκην συναντῶμεν φιλελληνικὰς δυναστείας. Εἰς τὴν Γάζαν κόπτουν τετράδραχμα, τὰ ὅποια ἀπομιμοῦνται τὰ ἀττικά.

Αἱ νίκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τοὺς φραγμούς, οἱ δόποιοι ἔχωριζον τοὺς βαρβάρους ἀπό τοὺς ‘Ἐλληνας. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς διανοίγονται τότε εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ‘Ἐλλήνων καὶ ζωογονοῦνται ἀπό τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ κάτοικοί των προσαρμόζονται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη, ἔξελληνίζονται εἰς

μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν τριῶν αἰώνων μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν 3ον, 2ον καὶ 1ον π.Χ. αἰώνα, οἱ νεώτεροι ἴστορικοί, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰώνος, ὡνόμασσαν ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

’Αλλὰ οἱ “Ελλήνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἔξηντλή-
θησαν μὲ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν κατώρθω-
σαν ν’ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν δύναμιν ἐνὸς νεαροῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας,
τῶν Ρωμαίων, λαὸς ἵνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς,
ὅρμωμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν κατ’ ἀρχὰς πρωτεύουσάν των Ρώμην,
ἵδρυον τὴν μεγαλυτέραν αὐτοκρατορίαν τῆς ἀρχαιότητος, ὑποτάσ-
σουν τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Εἰσέρχονται
δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχήν, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχεν ἀκμάσει ὁ Ἑλληνικὸς
πολιτισμός.

Δέχονται τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, διαμορφώνουν νέον τύπον αὐτῆς, τὸν λεγόμενον ἐλληνικὸν, καὶ κυβερνήσαντες ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, διαδίουν αὐτὸν μὲν ὅργανον τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν, τὴν λατινικήν, εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας των, ἴδιως εἰς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἄπο τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων λαῶν.

Εις τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μας θὰ ἔχετάσωμεν τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους, εἰς τὸ δεύτερον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

—εργαστήρια και δημόσια υπηρεσία στην πόλη της Αθήνας. Οι αποτελέσματα της εργασίας τους ήταν μεγάλα, καθώς η πόλη έγινε πιο γραφική, πιο θεατρική, πιο ιδιαίτερη στην παγκόσμια οπαρία.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

‘Ο αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτωσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχὸν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἀνθρωπος ἀδύνατος πνευματικῶς, καὶ τὸ ἀναμενόμενον τέκνον τῆς Ρωξάνης.

‘Η δύναμις περιῆλθε κατ’ οὐσίαν εἰς τοὺς ἴσχυροὺς Μακεδόνας, οἵ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικῶτεροι ἀπ’ αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διακριθεὶς διὰ τὰς ἔξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἔμπιστος τοῦ Ἀλεξανδρου, εἰς τὸν ὅποιον ἀποθνήσκων ὁ βασιλεὺς παρέδωκε τὸν δακτύλιόν του, δηλαδὴ τὴν σφραγίδα του, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννᾶτος, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ Αντίγονος, ὁ Σέλευκος, ὁ Εύμενης. Μεγάλην ἴσχυν εἶχεν ἐπίσης ὁ διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Αντίπατρος καὶ ὁ νιός του Κάσσανδρος.

‘Ολοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν Εύθυνος λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἥλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς μέχρι τότε κρυπτόμενα πάθη καὶ αἱ ἀντιζηλίαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἥρχισεν ἥδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ο Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς μὲ τὸν ὄρον νὰ συμβασιλεύσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης. Πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκιας μὲ τὸν τίτλον τοῦ χιλιάρχου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἔξυπνοισαν μὲ τὸ ἑρώτημα εἰς τὰ χείλη «τέθηνκε Φίλιππος ;», ἥτο ἀδύνατον ν' ἀκούσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ μείνουν ἥσυχοι. Κατ' ἀρχὰς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν εἰδησιν. Ὁ περιβότος δημαγωγὸς Δημάδης ἐφώναζεν: «Ἡ οἰκουμένη θὰ ἐγέμιζεν ἀπὸ τὴν δύσμήν του, ἃν ἀπέθνησκεν ὁ Ἀλέξανδρος».

Ο Δημοσθένης ἀπούσιαζεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἔξοριστος. Ἄλλ' ἔως ὅτου φθάσῃ, ὑπῆρχεν ὁ φίλος του Ὑπερείδης. Μάτην ὁ γηραιός Φωκίων συνεβούλευσεν εἰς τὴν ἀμέσως συγκροτηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σύνεσιν.

Ἡ φιλοπόλεμος μερὶς ὑπερίσχυσεν. Ο Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν δραστήριον καὶ ίκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, τὸν δποῖον εἶχον ὑποστηρίξει κρυφίως οἱ δημοκρατικοὶ νὰ διατηρῇ μισθοφόρους εἰς τὸ Ταίναρον.

Ο Λεωσθένης κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ο Ἀντίπατρος, ὁ δποῖος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 13.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου ἐπολιορκήθη. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη Λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλὰς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἄλλ' ὁ Λεωσθένης ἐφονεύθη εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ συνοχὴ τῶν συμμάχων ἥρχισε νὰ χαλαροῦται, ἐνῷ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ἔσπευδον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὁ Λεοννᾶτος καὶ ὁ Κρατερός.

Πρῶτος ἐφθασεν ὁ Λεοννᾶτος. Οἱ Ἑλληνες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, διὰ νὰ συναντήσουν αὐτόν. Εἰς πεισματώδη

σύγκρουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔπεισεν ὁ Λεοννᾶτος, τὸ ἴππικόν του ὑπεχώρησε, τὸ πεζικόν του ὅμως ἐκράτησε τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπομένην ἥνωθη μετὰ τοῦ ἐξελθόντος ἀπὸ τὴν Λαμίαν Ἀντιπάτρου.

Ο πόλεμος ἔλαβε κακὴν τροπήν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἵδιως εἰς τὴν θάλασσαν. Ο στόλος των ὑπέστη δεινὴν ἥτταν πρῶτον εἰς τὴν Ἀβυδον, ὅπερον παρὰ τὴν Ἀμοργόν, κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ναυμαχίαν, ἡ ὅποια ἐδόθη εἰς τὰ Ἑλληνικά ὄντα μετὰ τὴν Σαλαμῖνα (ἀνοιξις τοῦ 322). (Μὲ τὸ κτύπημα αὐτὸν « ἔσβησε διὰ πάντοτε ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως ἔγραψεν ὁ Γερμανὸς ἴστορικὸς Μπέλοχ.)

Τὸ θέρος ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Κρατερὸς καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἀνῆλθον εἰς 50 περίπου χιλιάδας, ἔξι ὡν 5.000 ἵππεις. Εἰς μάχην παρὰ τὴν Κραννῷνα τῆς Θεσσαλίας οἱ "Ελληνες 25 χιλιάδες πεζοί, 3.500 ἵππεις ἥττήθησαν (5 Σεπτεμβρίου).

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντιπάτρου νὰ συνθηκολογήσουν χωριστά. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἀπόρθητα ὅρη των. Ἀλλ᾽ αἱ Ἀθῆναι εύρεθησαν πρὸ ἐσχάτου κινδύνου. Ο Ἀντίπατρος ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως, ὁ μακεδονικὸς στόλος ἐκαμεν ἀπόρθασιν εἰς τὰ περίχωρα. "Υπεχρέωθησαν νὰ δεχθοῦν μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου τοὺς σκληροὺς ὅρους τοῦ νικητοῦ, φρουρὰ μακεδονικὴ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Μουνυχίαν, νὰ πληρώσουν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νὰ παραδώσουν τοὺς ἔχθρούς τῶν Μακεδόνων, νὰ περιορίσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, νὰ παραδώσουν τὴν Σάμον. Ο Ἀντίπατρος ἐσχεδίαζε μάλιστα ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς μακεδονίζοντας νὰ ἐκπίσῃ εἰς τὴν Θράκην ἢ τὸν Πόντον δλόκληρον « τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον τῶν Ἀθηνῶν ».

Ο "Υπερείδης, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐφονεύθη. Ο Δημοσθένης, καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρῳ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀπειλούμενος ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ καταφάσαντας « φυγαδοθήρας » τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔπιε τὸ δηλητήριον, τὸ δόποῖον εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ μετωχειρισθῇ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ο Ἀντίπατρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πειλοπόννησον καὶ ἐγκατέστησε φιλικὰ πρὸς αὐτὸν καθεστῶτα καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους (322) ἐπετέθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ

όποιοι κατά τὰ ἔτη αύτά εἶχον γίνει σημαντική δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡπείλουν τὰ πλευρά τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἀλλ' εἰδήσεις ἐξ Ἀσίας ὑπεχρέωσαν τοὺς δύο στρατηγούς νὰ διακόψουν τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἔτοιμασθοῦν κατὰ τῶν παλαιῶν ἐν ὅπλοις συναδέλφων των. Ἡρχιζεν ὁ ἔξοντωτικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαδόχων.

ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνων εἴναι οἱ πεισματώδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ τῶν στρατηγῶν του διὰ τὴν ἐπικράτησιν. Μ. Ἀσία καὶ Ἑλλὰς ἀνεστατώθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἐδημιουργήθη ἀστάθεια καὶ χάος, ἀπὸ τὸ δόποιον οὐδεὶς ἐγνώριζε τί θά. προκύψῃ. Αἱ συμμαχίαι ἀντεστρέφοντο διαρκῶς, τολμηροὶ ἀνδρες ἀνεπήδων ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐνεφανίζοντο μὲν δύναμιν καὶ νέας διεκδικήσεις.

Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἔξῆς φαινομένου. Εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτῷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνη μόνος κύριος εἰς τὸ ἄχανὲς κράτος, ὑποτάσσων τοὺς ἄλλους. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμίν του. Τοῦτο ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς ὁ Περδίκκας, ἀργότερον μετὰ περισσοτέρας πιθανότητος ὁ Ἀντίγονος.

Οἱ χρόνοι αὐτοὶ εἴναι περίοδος ἀναστατώσεως, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Μαρτυροῦν ὅμως καὶ καταπληκτικὴν ζωτικότητα, παράτολμον σθένος, ἐφευρετικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν Μακεδόνων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπερβαίνουσαν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ παρουσία προσωπικοτήτων μὲ ἄκαμπτον φιλοδοξίαν καὶ φλογεράν δρμήν διὰ κυριαρχίαν χαρακτηρίζει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους. Ζωηρότατον μέρος ἔλαβον εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἀντεκδικήσεις αἱ γυναῖκες τῶν Μακεδόνων ἀρχηγῶν.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΔΙΚΚΑ

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὑπερνικήσει τὴν κρίσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Εύρωπην ἔβασι-

λευσεν ἡσυχία μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ Εύμενης μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Περδίκκα ὑπέταξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον Καππαδοκίαν, ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀρμενίας ἔβαινεν ὁμαλῶς, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Ἀφρικήν κατέλαβε καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος τὴν Κυρηναϊκήν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν ἐφαίνοντο ἐξομαλυνόμεναι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν συνοικεσίών. Οἱ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κρατερός συνεζεύχθησαν τρεῖς ἀδελφάς, θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ Ἀντιπάτρου.

"Αλλὰ δὲν ἥργησαν τὰ προμηνύοντα τὴν θύελλαν γέφη. Οἱ Περδίκκας ἐδείκνυε καθ' ἕκαστην περισσότερον τὰς μοναρχικάς του διαθέσεις. *

"Ἐπωφεληθεὶς τὴν συμφιλίωσιν ἐφόνευσεν ὑπούλως τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπωτοστάτησαν εἰς τὸ κίνημα κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ Μελέαγρον, καταφυγόντα εἰς ναόν. Ἀπαλλαγεὶς οὕτω τῶν ἀντιπάλων του ἔγινε πραγματικὸς κύριος τοῦ κράτους, ἔχων ἀβουλὸν ὅργανον τὸν βασιλέα Ἀρριδαῖον. *Ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αὐτοκράτωρ ἐπιμελητής, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ἀπέβη παντοδύναμος κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας.

"Ἐμπιστον συνεργάτην εἶχε τὸν Εὔμενη τὸν Καρδιανὸν (ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Θράκης Καρδίαν), τὸν μόνον μὴ Μακεδόνα ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, γραμματέα κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του, δὲ ὅποιος ἀνέπτυξεν ἔξαιρετικὰς πολιτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἴκανότητας κατὰ τὴν θυελλώδη αὐτὴν ἐποχήν. Μετὰ τοῦ Περδίκκα συνειργάζετο καὶ ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὁλυμπιάς. Οἱ Περδίκκας ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἀπέπεμψε κατ' ἀσίωσιν τῆς μητρός της Ὁλυμπιάδος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν.

"Οταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Ἀντίγονον, ἐναντίον του συνησπίσθησαν δὲ Ἀντίγονος, διοίς του Δημήτριος, δὲ μετὰ ταῦτα περιφήμος ὑπὸ τὸ δνομα Πολιορκητής, δὲ Ἀντίπατρος, δὲ Κρατερὸς καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσεχώρησαν δὲ Λυσίμαχος τῆς Θράκης καὶ δὲ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Περδίκκος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Εύμενην καὶ ὁ Ἰδιος ἀνέλαβε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολυφρίθου στρατοῦ, τὸν ὅποιον συνάδευον καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀρριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος (υἱὸς τῆς Ρωξάνης), ἔφθασε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 321 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς σατραπείας τῆς Αιγύπτου. Ἐκεῖ ἦθέλησε κατὰ τὰ μακεδονικὰ ἔθιμα νὺν δικασθῆ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τὴν ἀπειθείαν του εἰς τὰς βασιλικὰς διαταγάς. Ὁ στρατὸς ὅμως ἤθψωσε τὸν Πτολεμαῖον.

Οταν παρὰ ταῦτα ἐπέμεινε νὰ διαβῇ ὁ στρατὸς τὸν Νεῖλον καὶ εἰς τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν ἐπνίγησαν πολλοὶ στρατιῶται γενόμενοι βιορὰ τῶν κροκοδείλων, οἱ ἀξιωματικοὶ ἔξήγειρον τὸν στρατὸν καὶ ὁ Σέλευκος εἰσελθών μετ' ἄλλων εἰς τὴν σκηνὴν του, ἐφόνευσαν τὸν Περδίκκαν (321). Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως ὁ μεγαλοφυής στρατηγὸς Εύμενης, μένων πιστὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀπέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν. Εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Κρατερός.

ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Περδίκκα ὡφελήθη πρωτίστως ὁ Ἀντίγονος, ἔλκων καὶ αὐτὸς τὸ γένος ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὀνομαζόμενος Μονόφθαλμος καὶ Κύκλωψ ἐνεκα τῆς παθήσεως τοῦ ἐνὸς ὀφθαλμοῦ του. Ἐγινεν ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὁ ὅποιος βραδύτερον—ἀπὸ τοῦ 278—ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀνεδείχθη ἐκ τῶν δραστηριωτέρων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ο Ἀντίγονος (383 - 301) εἶχε διακριθῆ ως εἰς ἐκ τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν τῆς Μακεδονίας, ἥδη ἐπὶ Φιλίππου Β', πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διωρίσθη μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ 333 κατάληψιν τῆς Μεγάλης Φρυγίας σατράπης αὐτῆς, κριθεῖς ως ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς περιστοιχιζομένης ἀπὸ ληστρικάς δρεινάς φυλὰς χώρας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περδίκκα οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ συνεκρότησαν τὸ 321 συνέλευσιν εἰς τὸν Τριπαράδεισον, πόλιν τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὁρόντου, πρὸς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωμάτων καὶ σατραπειῶν, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Κρατερός.

'Η συνέλευσις ύπηρξε θορυβώδης. 'Ηπειρήθη πάλιν σύγκρουσις τῶν ἵππεων καὶ τοῦ πεζικοῦ. 'Ο συνετός Πτολεμαῖος ἤρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελητοῦ.

Εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Τριπαραδείσου τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ ἔδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν στρατηγῶν Ἀντίπατρον. 'Ο δολοφόνος τοῦ Περδίκκα Σέλευκος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Βαβυλῶνος. 'Η ἔξουσία τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ πραγματικοῦ ὑπευθύνου τῆς στάσεως κατὰ τοῦ Περδίκκα, αὐξάνεται. Εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ τιμωρία τοῦ Εύμενους. Οἱ παλαιοὶ ἐν ὅπλοις σύντροφοι τοῦ κατακτητοῦ κηρύττουν ἔνοχον καὶ ἐκτὸς νόμου τὸν μόνον, ὁ ὄποιος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του.

ΕΥΜΕΝΗΣ

Τὰ ἔπομενα τέσσαρα ἔτη (320 - 316) ἐπληρώθησαν ἀπὸ τοὺς πιεισματώδεις ἀγῶνας μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Εύμενους, οἱ ὄποιοι κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου.

'Ο Εύμένης εἰς τὰς μάχας αὐτὰς ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. 'Αλλ' εἶχεν εἰς βάρος του τὴν καταγωγὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν οἱ Μακεδόνες ἀξιωματικοὶ τὸν ἔγκαττέλειψαν, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του. Αὐτὸς ἔγινεν εἰς τὴν Μ. 'Ασίαν καὶ διατάσθησεν μετὰ καταπληκτικὴν ἀμυναν ἐστράφη εἰς τὰς περὶ τὸν Εύφρατην καὶ Τίγρητα χώρας, ὅπου ὀργάνωσε στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν ἐλθόντα κατ' αὐτοῦ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σελεύκου Ἀντίγονον. 'Αλλ' εἰς νέαν σύγκρουσιν ὁ Πευκέστας μὲ τοὺς ὑπὸ αὐτὸν 10.000 Πέρσας ηύτοκόλησεν εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ οἱ ἀργυράσπιδες συνέλαβον τὸν Εύμενην καὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὁ ὄποιος τὸν ἐφόνευσεν.

'Ο Ἀντίγονος κατεδίωξε καὶ ἔξωντωσεν ἀκόμη καὶ τοὺς βοηθήσαντας αὐτόν, ὅσοι ἦτο δυνατὸν νὰ διεκδικήσουν πρὸς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν. Κινδυνεύσας καὶ ὁ Σέλευκος, ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν σατραπείαν του, τὴν Βαβυλῶνα.

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

'Ο Ἀντίγονος ἦτο κύριος τῆς Ἀσίας πλουσιώτατος, διότι κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ πό-

ροι του ἀνήρχοντο εἰς 11.000 τάλαντα τὸ ἔτος καὶ εἶχεν ἀπόθεμα 40.000 τάλαντα. Διετήρει ἐμπειροπόλεμον στρατόν, ὁ δόποιος ἀνήρχετο εἰς 70.000. Δικαίως λοιπὸν ἀπέβλεπεν εἰς ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

‘Ο κατ’ αὐτοῦ συνασπισμὸς ἦτο ἀναπόφευκτος. Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος συνηνώθησαν. Εἰς τὸν ἐπακόλουθοντα τετραετῆ πόλεμον (315 - 311) ὁ Ἀντίγονος ἀναπτύσσει θαυμαστὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἰκανότητα. Ἐλλ’ ὁ Πτολεμαῖος τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν, ὁ δὲ Σέλευκος μὲ 800 πεζοὺς καὶ 200 ἵππεis, τούς δόποίους δανείζεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον, σπεύδει εἰς τὴν σατραπείαν του τῆς Βαθυλῶνος, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων. ¶

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ (337 - 283)

Δημήτριος ὁ Πολιορκητής (337 - 283)

Ἐπὶ νομίσματος. Φορεῖ τὸ βασιλικὸν στέμμα.

τὸν τίτλον τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἐφοδιάσσας αὐτὸν μὲ φρουρὰν μακεδονικήν. Τύραννος κατ’ οὓσιαν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, μὲ τὰς ώραίας φράσεις οἰκονομίας καὶ περισυλλογῆς εἰς τὰ χείλη, κατασπαταλᾶ

μαῖος ἐδημιούργησε σπουδαίαν ναυτικὴν δύναμιν. Τὸ 309 ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, τὸ 308 διασχίζει τὰς Κυκλαδας, καταλαμβάνει τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα. Ὁ Κάσσανδρος, υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, γενόμενος κύριος μετὰ περιπετείας τοῦ πατρικοῦ θρόνου, ἔχει ἐγκαταστήσει φρουρὰς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὰς Αθήνας διώρισε κυβερνήτην τὸν Δημήτριον Φαληρέα, δόπαδὸν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, μὲ

τούς πενιχρούς πόρους τῆς πόλεως, ἥ ὅποια ἀριθμεῖ μόλις 21 χιλιάδας πολίτας.

Τότε ἀπεκαλύφθη ἥ ἔξαιρετικὴ ἴδιοφυΐα τοῦ νίοῦ τοῦ Ἀντιγόνου Δῃμητρίου, ὁ ὅποιος μετ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν τίτλον Πολιορκητῆς (πορθητής πόλεων) καὶ κατὰ τὴν πολυτάραχον εἰκοσιπενταετῆ δρᾶσίν του ἀνεδείχθη ὁ ἔξοχώτερος τῶν Ἑπιγόνων, ὅπως ὀνόμασαν τοὺς νίοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου.

Ο Δημήτριος ὁ Πολιορκητής ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔζησεν εἰς στρατόπεδα καὶ μάχας. Τὴν στρατιωτικὴν του προπαιδείαν ἔκαμεν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ πατρός του κατὰ τεῦ Εὐμένους. Μόλις εἰκοσατής ἔλαβε μέρος εἰς μάχην ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἑταίρων καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (316) ὁδήγησε τὸ δεξιὸν κέρας. Ρωμαλέος, σεβαρός, μὲ παράστημα μεγαλοπρεπές, ἔγοήτευσε μὲ τὴν γλυκεῖαν μορφήν του καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. Παρουσίαζε μεγάλην δομοίστητα μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Πολλοὶ μάλιστα ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς μερικὰ χαρίσματα ἦτο ἀνώτερος ἐκείνου. Παρὰ τὴν δρμητικὴν φύσιν καὶ τὸν βίαιον χαρακτῆρα ἦτο φιλόμουσος καὶ συνεπάθει τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην.

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἐδέχθη μ' ἐνθουσιασμὸν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του τὸ 307 νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάνδρου, ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ νὰ ἔξυμνηθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ σωτήρ. Τὴν δόξαν αύτὴν ἐπροτίμα ἀπὸ τὰς δάφνας νικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Μόλις ὁ στόλος του ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ἥ πόλις παρεδόθη.

Ο Δημήτριος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου μὲ 250 πλοῖα, ἔφθασεν εἰς τὸ Σούνιον καὶ μὲ 20 μόνον ἐκλεκτὰ πλοῖα κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον εὑρεν ἄκλειστον. Ἐπεφάνη τότε ἐν ὅλῃ τῇ λάμψει τῆς πανοπλίας του ἐπὶ τεῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος, ἀνεκοίνωσε διὰ κήρυκος ὅτι ἦρχετο ν' ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πάτριον πολίτευμα. Ο Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διεπερσιώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ἀντίπαλον τεῦ Πολιορκητῆς. Ἡ εἰσόδες τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀθήνας ἔγινεν ἐν μέσῳ ἀπεράντων ἐπευφημιδῶν. Ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτὸν θεῖαι τιμαί. Ο δῆμος ἐψήφισε νὰ στηθῶσι χρυσᾶ ἀρμάτα μετὰ τῶν εἰκόνων τεῦ Δημητρίου καὶ τεῦ πατρός του Ἀντιγόνου παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτο-

νος καὶ νὰ ἰδρυθῇ βωμὸς εἰς αὐτούς μετὰ τῆς προσηγορίας τῶν «Σωτήρων» καὶ νὰ διορίζεται κατ' ἔτος Ἱερέν της πρὸς λατρείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μὲ τὰς παρεκτροπάς καὶ τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγήν του ὁ Δημήτριος ἀπεγόρευε τοὺς θαυμαστάς του (Πλούταρχος, Βίος Δημητρίου).

Τὸ 306 ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὰς δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου, πρῶτον εἰς τὴν ἔντασιν τὸν ἀδελφὸν του Μενέλαον, ἐπειτα τὸν ἴδιον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν μετὰ τοῦ στόλου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἔγινεν ἔνδοξον καὶ ἀπὸ τότε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «Πολιορκητῆς» διὰ τὴν τεχνικὴν ίκανότητα καὶ ἐφευρετικότητα εἰς τὴν πολιορκίαν.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΣΤΕΜΜΑ

‘Η εἰδησις τῆς μεγάλης νίκης ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐνῷ ἔκτιζε παρὰ τὰς ἑκβολὰς τοῦ Ὁρόντου ποταμοῦ τῆς Συρίας τὴν πόλιν Ἀντιγόνειαν, καὶ ἐπανηγυρίσθη μὲν ζωηρὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐστέφθη μὲν τὸ διάδημα.

‘Ο γέρων βασιλεὺς ηγεαρίστησε τὸν νικητὴν υἱὸν δι’ ἐπιστολῆς, ἥ οποία ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν «τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ» καὶ ἔστειλε μετ' αὐτῆς διάδημα βασιλικὸν (Πλούταρχος, Δημήτριος, ΙΗ'). Ἐνθύμια τῆς νίκης εἶναι τὰ λαμπρὰ τετράδραχμα, τὰ ὅποια φέρουν ἐπὶ τῆς μαῖς ὅψεως τὴν ἐπιγραφὴν «Δημητρίου Βασιλέως» καὶ τὸν Ποσειδῶνα μαχόμενον, ἐπὶ τῆς ἄλλης τὴν Νίκην δρθίαν ἐπὶ τῆς πρώτας τριήρους σοληπτίζουσαν καὶ ὄρμῶσαν πρὸς τὰ ἐμπρός. Τὴν νίκην αὐτὴν παρέστησαν καὶ ὡς μαρμάρινον ἄγαλμα, τοῦ ὅποίου, ὅπως θὰ ἴδωμεν, σφέζεται ἀντίγραφν, ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὸν Ἀντίγονον ἀπεμιμήθησαν τὸ αὐτὸν ἔτος, 306, οἱ ἄλλοι στρατηγοί. ‘Ο Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Οἱ δύο διάδοχοι καὶ δλόκληρος ἥ οἰκογένεια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχον ἔχοντωθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αίματηρᾶς πάλης τῶν διαδόχων. Ἡ διάσπασις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁριστική.

Η ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗ (301 π.Χ.)

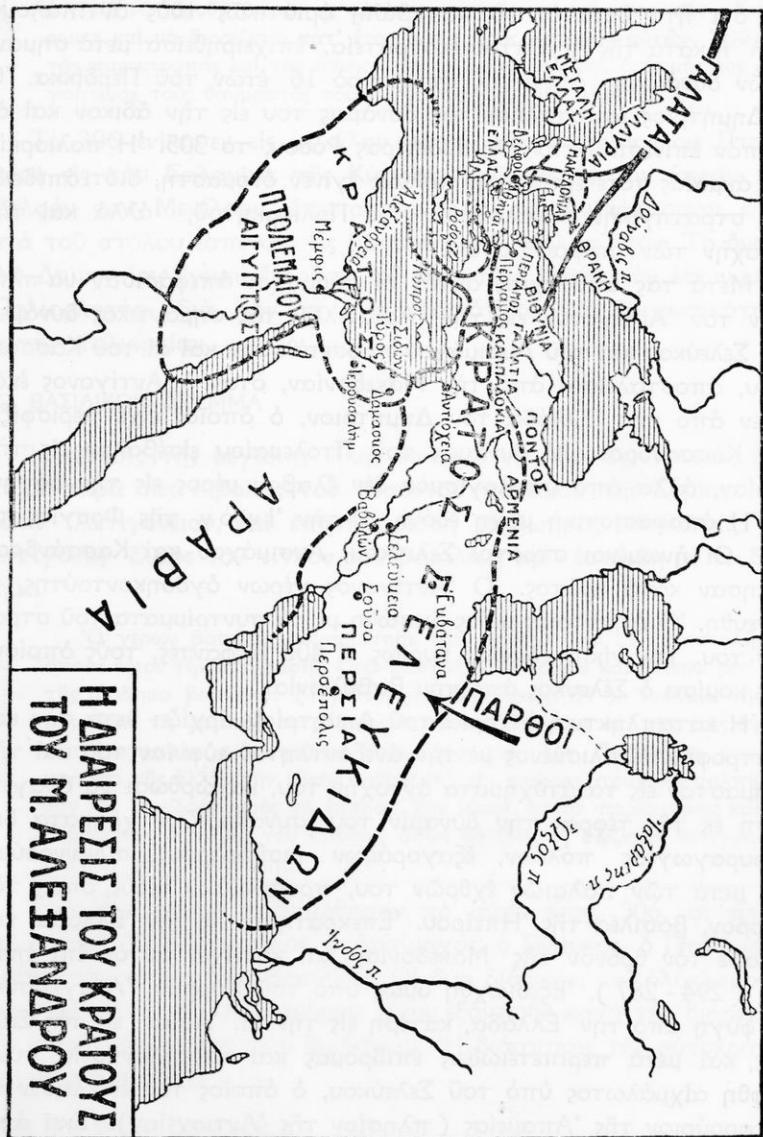
Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἀντίγονος ἐπίστευ-

σεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ καταβάλῃ ὁριστικῶς τοὺς ἀντιπάλους. ‘Αλλ’ ἡ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατεία, ἐπιχειρθεῖσα μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχεν, ὅπως πρὸ 16 ἔτῶν τοῦ Περδίκκα. ‘Ο δὲ Δημήτριος ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἄδικον καὶ ἀσκοπὸν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς οὐδετέρας Ρόδου, τὸ 305. Η πολιορκία τῆς ἀκμαίας τότε ἐμπορικῆς πόλεως ἔγινεν ὀνομαστή, διότι ἀπέδειχε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφύΐαν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑπερασπιστῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας αὐτὰς οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ πλήξουν τὸν Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου προσετέθησαν καὶ οἱ τοῦ Κασσάνδρου, ἀποσταλεῖσαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ὅταν ὁ Ἀντίγονος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα τὸν Δημήτριον, ὃ ὅποιος εἶχε περισφίξει τὸν Κάσσανδρον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπολογισμὸν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

‘Η ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν ’Ιψὸν τῆς Φρυγίας τὸ 301. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ Σελεύκου, Λυσιμάχου καὶ Κασσάνδρου ἐνίκησαν κατὰ κράτος. ‘Ο Ἀντίγονος γέρων ὀγδοηκοντούτης, ἐφονεύθη. ‘Ο Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του. Τὴν νίκην ἔδωσαν κυρίως οἱ 400 ἐλέφαντες, τοὺς ὅποιους εἶχε κομίσει ὁ Σέλευκος ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν.

‘Η καταπληκτικὴ ἴστορία τοῦ Δημητρίου ἀρχίζει μετὰ τὴν καταστροφήν. ‘Οπλισμένος μὲ τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν του καὶ τὴν ἀδάμαστον εἰς τὰ ἀτυχήματα ἀντοχήν του, κατώρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τὴν δύναμίν του, συναθροίζων χρήματα διὰ λαφυραγωγίας πόλεων, ἔξαγοράζων μισθοφόρους, συνεννοούμενος μετὰ τῶν παλαιῶν ἔχθρῶν του, προσελκύων νέους, ὅπως τὸν Πύρρον, βασιλέα τῆς Ἡπείρου. ‘Ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἐλλάδα, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κατεῖχεν αὐτὸν ἐπὶ ἔπτα ἔτη (294 - 287). ‘Ἐξεδιώχθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Πύρρου. ‘Αναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα, κατέβη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, εἰς τὰς Σάρδεις, καὶ μετὰ περιπτειώδεις ἐπιδρομὰς κοὶ περιπλανήσεις, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὃ ὅποιος τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀπαμείας (πλησίον τῆς Ἀντιοχείας). ‘Εκεī ἀπέθανεν ὁ θυελλώδης πολεμιστής, ὃ διαπρεπέστερος τῶν ἐπιγόνων (283).

**Η ΔΙΑΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ**

ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

‘Η ἐν ὅψῃ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι ἐστημέσωε τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπαθείας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαμελίζεται ὁριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα βασίλεια τῶν διαδόχων. Ταῦτα εἴναι :

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὄποιον ἰδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
- 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὄποιον ἰδρυσεν ὁ Σέλευκος.
- 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἢ τῶν Ἀτταλιδῶν, τὸ ὄποιον ἰδρύεται ἀργότερον.
- 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Πλήν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη, ἰδρυθέντα ἀπὸ ἔγχωρίους ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικὰ βασίλεια, τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων, εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀσίαν, καὶ τὰ μικρότερα βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας: τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὄποια ἰδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὡργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. ‘Ἀλλ’ ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὄποιος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἡ ὄποια ἐκράτει τὴν ἔξουσίαν μὲ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ ‘Ἐλληνες ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφύΐαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὔεξίαν τοῦ τόπου. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε

στενωτέρα ψυχική ἐπαφή μεταξύ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἡθη των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἴδρυθέντα ύπό τῶν διαδόχων κράτη δὲν εἶχον στερεάς βάσεις, ὅπως τὰ καθαρῶς ἔθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ ἔξελληνισμός δηλαδὴ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὡνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἑλληνιστικούς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἑλληνιστικὰ κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'
ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

‘Η εύδαιμων χώρα τοῦ Νείλου περιήλθεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου. “Ἐνεκα τούτου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὀνομάζονται καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ, κατὰ καιροὺς, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἡ ὅποια ἦτο ἡ βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Ούδεν ἔκ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια προϊῆθον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν συνοχὴν καὶ στερεότητα. Τὸ κράτος ἀπετέλει σύνολον κλειστόν, μὲ καθωρισμένα σύνορα. Οἱ ἴδιοι οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν διορατικότητα νὰ μὴ ἐπιδιώξουν σχέδια μονοκρατορίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περιωρίσθησαν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ νὰ στερεώσουν καὶ νὰ προαγάγουν τὸ μερίδιόν των. Όθοι σχεδὸν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὅποις περιεπλάκησαν, ἦσαν ἀμυντικοί.

Οι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου μὲ τὸν πανάρχαιον πολιτισμόν των, τὸν σχεδὸν μυθικὸν καὶ δλίγον μεταβληθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἀπετέλουν μᾶζαν πειθαρχικήν καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ προσώπου τοῦ ἄρχοντος ἦσαν βαθέως ριζωμέναι εἰς τὴν παράδοσίν των. Οἱ Πτολεμαῖοι περιεποιήθησαν μὲ πᾶν μέσον τοὺς ἐντοπίους, ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν των, ἐτίμησαν τοὺς εἱρεῖς των.

Τὴν ἔξουσίαν του ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἐστήριξεν ἐπὶ καλῶς ὡργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Ἡ στρατολογία ξένων, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀλέξανδρος, ἐσυνεχίσθη. Ἀλλὰ οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἑλαφρῶς ὥπλισμένους Θρᾷκας καὶ Κρῆτας, τοὺς ὅποιους ἐπολιτογράφησαν καὶ ἐφωδίασαν κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ κλῆρον γῆς, διὰ νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, τοὺς ἐπιγόνους, ὅπως ὡνόμασαν καὶ αὐτούς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συγχωνεύσεως Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἦτο συμπαθής εἰς τοὺς Πτολεμαίους, οὔτε ἦτο ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ ἔδειξαν μεγάλην ἀνεξιθρησκείαν ἀπέναντι τῶν ξένων, ὅπως λ.χ. ἀπέναντι τῶν Ἐβραίων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν ἀκμαῖον στοιχεῖον τῆς χώρας.

Οὐ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, ἡ ἔξαιρετικὴ θέσις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ συνετὴ πολιτικὴ τῶν ἡγεμόνων καὶ μακρὰ ἔτη εἰρήνης, ἔκαμαν τὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων γῆν τῆς ἐποιγγελίας, εἰς τὴν ὅποιαν ἔρριψε βαθείας ρίζας καὶ ἤνθησεν ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμός.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰώνας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Πτολεμαῖος Α' ὁ Λάγου ἢ Σωτὴρ (323 - 285), στενὸς συγγενής τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, θεωρούμενος νόθος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φιλίππου καὶ ἔξεπαιδεύθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐκαρποφόρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον περισσότερον, διότι εἶχε μακροτέραν ζωήν.

Ο πρῶτος Πτολεμαῖος, ἀν δὲν ἦτο ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν διαδόχων, ἦτο ὅμως ὁ ψυχραιμότερος καὶ συνετώτερος, ἀνθρώπος μὲ πρακτικὸν νοῦν καὶ ὀργανωτικὴν ίκανότητα. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ὄργανωσιν τῆς χώρας. Ἐτακτοποίησε τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἔξετέλεσε μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, διώρυγας πρὸς συγκοινωνίαν καὶ ἀρδευσιν, κα-

τήρτισε μόνιμον καὶ ἄριστα ὡρ-
γανωμένον στρατὸν ἐκ μισθοφό-
ρων Ἑλλήνων, πολιτοφυλακὴν ἔξ
ἐντοπίων καὶ ἐναυτήγησε πλοῖα
πολεμικά, μεταγωγικὰ καὶ φορ-
τηγίδας. Φιλομουσότατος, ἴδρυσε
τὸ Μουσεῖον, ἐκάλεσε σοφοὺς εἰς
τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφίλοξενη-
σεν αὐτούς ἡγεμονικῶς, συνομι-
λῶν καὶ συντρώγων μὲν αὐτούς.
Οὐδεὶς ἔγραψεν ἀξιόλογον ιστο-
ρίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου. Τὸ ἔργον δὲν διεσώθη,
ἀλλ’ οἱ μεταγενέστεροι ιστοριο-
γράφοι τοῦ μεγάλου Μακεδόνος
ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸν ὡς τὴν σοβαρωτέραν πηγήν.

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285 - 247), ὁ διάδο-
χος του, κατέστησε τὴν Ἀ-
λεξάνδρειαν κέντρον τοῦ
παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ
τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτός, κα-
τὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε τὴν
ἐμπνευστιν νὰ μεταφρασθῇ ἡ
Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ιερὸν
βιβλίον τῶν Ἐβραίων, εἰς
τὴν Ἑλληνικήν. Ἐπ’ αὐ-
τοῦ ἐκτίσθη ὁ περίφημος
Φάρος. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ
τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρα-
τιωτικὴν ἀκμῆν, τὴν δόποιαν
ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πα-
τέρα του, ἐπεδίωξε κατα-
κτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύ-
πτου. Διὰ τοῦτο περιε-
πλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀν-

Ἀρσινόη Β.'

Θυγάτηρ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, σύζυ-
γος τοῦ Λυσιμάχου. Ἐπὶ νομίσματος
πλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀν-

τίοχον Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ δὲ Ἀντίοχος Β' συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκην. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτήσεών του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνεμειγνύετο εἰς τὰς ὑπόθεσεις τῆς Ἑλλάδος, κατέχουσα ναυτικά στηρίγματα εἰς τὸ Αἴγαον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ἴδιας τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' δὲ Εὔεργέτης (247 - 222) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἥρχισε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἄλλ' ἥδη δὲ Πτολεμαῖος Δ' δὲ Φιλοπάτωρ (222 - 205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὑψος της τὴν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου του Πτολεμαῖον Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205 - 181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 π.Χ. δὲ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἱορδάνου πτοταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον, ἡγεμόνες ἀνίκανοι—σκληροὶ καὶ αἷμοχαρεῖς, ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία ἔξη-

σθένησε καὶ φιλονεικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαίων στάσεων. Τέλος, ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π.Χ.).

ΟΔΙ.

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ο πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς δργανώσεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ισχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ο βασιλεὺς ἔχρειάζετο ἴδιως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατώρθωνε νὰ εύρισκῃ στρατιώτας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ο Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἔξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχή των ᾧτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὅχι νὰ τὰς ἔξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον των ἔγειμιζεν ἴδιως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῷ ἀπέφευγον νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἔγχωριον πληθυσμόν, δ ὅποιος ᾧτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὄλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οι Πτολεμαῖοι δὲν ἤλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα· ἔξηκοι λούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσότερας θέσεις ἔγχωρίους, καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδον εἰς τοὺς "Ελλήνας. Οι Πτολεμαῖοι ἔσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιοὺς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ᾧτο κατ' ἔξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ο Ἀλέξανδρος, μὲ ἀπαράμιλλον δξυδέρκειαν, εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν τῆς. Προτοῦ παρέλθῃ αἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ πόλις ἀπέβαινεν δι μεγαλύτερος λιμὴν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιᾶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου ᾧτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ δόποιον συνητῶντο οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλαὶ μεγάλαι ἐμπορικαὶ δόδοι κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρων μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὄλας τὰς μεγάλας ἀγοραὶς τῆς ἀρχαιότητος, προϊόντα μακρινωτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὗρισκον ἀγο-

ραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ δόποια ἐλάμπτρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο πραγματικὸς διάδοχος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Ἐχει τὰς διαστάσεις ἐκείνης, τὴν τάσιν νὰ ἔξαπλωνεται εἰς τὸ βάθος τῆς Ἀσίας, νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ ποικίλων πληθυσμῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν συγχώνευσιν ἡ συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁπως ἐκείνη, δὲν ἔχει σύνορα καθωρισμένα μὲ ἀκρίβειαν. Εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς ἡ κρατικὴ ἐπιρροὴ εἶναι χαλαρὰ ἡ μηδαμινή.

Τὸ εὐρύτερον αὐτὸ κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὅπως ἔλεγον κατ' ἄρχας, Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως εἴπον ἀργότερον, διότι κέντρον αὐτοῦ ἦτο ἡ Συρία, τὸ ἰδρυσεν δικυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης Σελευκος. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους ὀνομάζονται Σελευκίδαι: ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σελευκος ἡ Ἀντίοχος.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἡ δόποια νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Πολὺ ἐνωρίς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἰδρυσαν σειρὰν πόλεων. Οἱ ιστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σελευκος ἐκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς δόποιας ὡνόμασεν ἐκ τοῦ ὀ-

νόματος τοῦ πατρός του, 5 Λαοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρός του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποῖας ἔδωσε τὸ ὄνομά του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελευκεία ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὁρόντου ποταμοῦ ἴδρυθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερον ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπί τινα χρόνον ὅμως ἀπέκτησε τοῦτο μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουσιοπαραγωγούς πηγάς του. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἥσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι, ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτη μὲ τοὺς ὑδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὑρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίστης ἀπὸ τὸ Κράτος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς Ἀπωλεῖας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Σέλευκος Α' ὁ Νικάτωρ (321 - 281), υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου, στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἐκ τῶν νεωτάτων στρατηγῶν, διελικος περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν, διεκρίθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἰνδῶν Ὅδασπου (326). Ἐσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Περδίκκα κατὰ τὴν πρώτην ἔξεγερσιν, δ ὁποῖος τὸν προτίγαγεν εἰς διοικητὴν τῶν ἵππεων τῶν ἑταίρων, μέγας ἀξιώμα, τὸ ὅπιον κατεῖχεν δ Ἡφαιστίων καὶ δ ἕδιος δ Περδίκκας. Ἡτο τότε 30 ἑτῶν, μὲ ὥραῖον καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα, ψύχραιμος, ὀλιγόλογος, πολὺ ρωμαλέος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ νίκην, τῆς ὁποῖας ἦτο δ πρωτεργάτης, ἔγινε κύριος ἀπεράντου κράτους. Ἐχων βάσιν τὴν Βαβυλῶνα,

έκυριευσεν δλίγον κατ' δλίγον ὅλην τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπροχώρησεν ὥστε μέχρι τοῦ Γάγγου. Μετ' δλίγον ἐγκατέλειψε τὸ βάρος τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξηκολούθησεν ὥμως τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἐστείλε τὸν γραμματέα του Μεγασθένην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Γάγγου αὐλὴν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως Τσαντραγκούπτα, τὸν ὄποιον οἱ "Ἐλληνες ὡνόμαζον Σανδράκοττον. Ὁ Μεγασθένης ἔγραψε τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἐλληνας πρώτην φοράν ἀκριβεῖς πληροφορίας διὰ τὰς Ἰνδίας.

Ο Σέλευκος ἔδρυσεν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ μεγάλην πόλιν, τὴν Σελεύκειαν, τὴν ὄποιαν ἔκαμε πρωτεύουσαν.

"Η πόλις ἔγινεν ἀγορὰ ἐμπορίου μὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον. Τὰ ἀκάτια κατήρχοντο ἐκεῖ διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκόμιζεν τὰ πρεϊόντα τῶν μεταλλείων τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὰ σιτηρά τῶν μεγάλων πεδιάδων τῆς Ρωσίας.

Μία ὁδὸς καραβανίων ἔφερεν εἰς τὸν λεγόμενον Λίθινον Πύργον ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ τοῦ Τουρκεστάν, τοῦ σημερινοῦ Σύρου - Ντάρια, ὃπου ἐπήγαιναν ν' ἀγοράσουν μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Κίνας, τὰ ὄποια ἤρχοντο διὰ μέσου τῆς Ἀσίας.

Συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ἀνήσυχον καὶ ἀνησυχοῦντα τὸ κράτος του Δημήτριον Πολιορκητήν. Ὅταν δὲ τὸ 281 ἐνίκησε τὸν Λυσίμαχον (εἰς τὸ Κουροπέδιον, ὃπου ἔφονεύθη ὁ Λυσίμαχος), ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος ὅλων τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλα καὶ ὁ ἕιδιος ἔφονεύθη τὸ 281 ύπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ο Σέλευκος διετήρησε τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Διήρεσεν ὥμως τὸ κράτος εἰς πολὺ μικροτέρας σατραπείας, ἐν δλῷ 72. Ἡ Συρία μόνη εἶχεν 8 σατραπείας. Ἐκάστη σατραπεία ὥμως ἔζη τὴν ἰδιαιτέραν ζωήν της. Μεταξύ τῶν ποικιλωτάτων λαῶν, διάφορος δεσμὸς ἦτο ὁ στρατὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, ἡ ὄποια βραδέως διεδίδετο εἰς τὰ ἐνδότερα. Ο στρατὸς τοῦ Σελεύκου ἀπετελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, Ἐλληνας καὶ πολλοὺς Ἀσιάτας, διότι οἱ "Ἐλληνες δὲν ἔπήρουν.

‘Ο Σέλευκος ζῶν ἀκόμη παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῶν πρὸς δυσμάς τοῦ Τίγρητος σατραπεῖῶν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον. X

‘Αντίοχος Α’ ὁ Σωτὴρ (281 - 260) ἐξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του ἰδρύων νέας πόλεις. Ἐκρινεν δῆμως φρόνιμον νὰ πλησιάσῃ τὴν Μεσόγειον. Μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εἰς τὴν βόρειον Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὁρόντου, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔγινεν ἡ λαμπρὰ πρωτεύουσα τῶν Σελευκιδῶν. Εύρεθεις πρὸ συνασπισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων Ἡρακλείας (Πόντου), Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνος μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγνωρίσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Ἡ πρᾶξις δῆμως, ἡ ὁποία ἐδόξασε τὸν Ἀντίοχον, εἴναι ἡ νίκη κατὰ τῶν Γαλατῶν, οἱ ὁποίοι διαπεραιωθέντες ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐλεγλάτουν τὴν Μ. Ἀσίαν. Δι’ αὐτὴν ἔλαβε τὸν τίτλον Σωτήρ.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας. Τὸ κράτος των ἔχανε διαρκῶς ἔκτασιν. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος περιοχαί, κατοικούμεναι ἀπὸ λαοὺς διατηρήσαντας τὴν περσικὴν θρησκείαν, ἀπεσπάσθησαν ἐνωρίς. Ἐχασαν ἐπίσης σχεδὸν καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸ κράτος των περιωρίσθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς δὲν ἦτο στερεὰ ἡ ἔξουσία των. Αἱ παράλιαι πόλεις τῆς Φοινίκης ὑπήκουον δυσκόλως. Οἱ Ἐβραῖοι ἐπίσης, ἀποτελέσαντες πάλιν ἔθνος ὑπὸ τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν. Οἱ Σελευκίδαι διετήρησαν τὰς μακεδονικὰς ἀρετὰς. Ἡσαν πολεμικοὶ καὶ ὀργανωταὶ στρατῶν.

‘Ο ‘Αντίοχος Β’ (261 - 247), ὁ ἐπιλεγόμενος Θεός, ἦτο μέθυσος καὶ παίγνιον τῶν εὔνοουμένων του.

‘Αλλ’ ὁ ‘Αντίοχος Γ’, ὁ ὀνομασθεὶς Μέγας (224 - 186), ἦτο σημαντικὸς ἡγεμὼν. Ἐφιλοξένησε τὸν Ἀννίβαν καταφυγόντα εἰς τὴν αὐλήν του καὶ κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Σημαντικωτάτη ὅμως ἦτο ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου. ‘Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθη ἴδιως ἡ Συρία καὶ εἶχεν ιστορικῆς σημασίας ἀπόδοσιν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Όλιγον βραδύτερον ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἵδρυθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὅποιον πρωριζέτο νὰ λάβῃ ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φιλέταρθος, ἄνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς, ἄλλοτε ὑπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, ἄρχοντος τῆς Θράκης, ὁ ὅποιος εἶχε διορίσει αὐτὸν φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ θησαυροῦ (9.000 τάλαντα), τὸν ὅποιον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἔξετειν τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἵδρυσας τοιούτοτρόπως μικρὰν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὅποιαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εύμενος Α' (263 - 241). Ἄλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἀτταλος Α' (241 - 197), ὁ ὅποιος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστέρεωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς

"Ατταλος Α' τῆς Περγάμου,
Βερολίνον, Κρατικὸν Μουσεῖον.

βασίλειον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται Ἀτταλοίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα "Ατταλος ἢ Εύμενης.

Υἱὸς τοῦ Αττάλου ἦτο ὁ Εύμενος Β' (197 - 159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀτταλού Β' (159 - 138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος Γ' ἀφήνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

οντός
οντός

+ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ**Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Εις τὸν ἔλληνικὸν κόσμον, ὁ ὅποιος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἐλλὰς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἔξακολουθεῖ νὰ πάσχῃ ἀπὸ τὴν παλαιὰν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἐλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὅποιοι περιηλθον εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν, καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίους πολέμους.

Μεγίστην ἀναστάτωσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἐλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὅποιος ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἔξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἐλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιουτορόπως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἐλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δῆλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322 - 146), ἡ Ἐλλὰς ἔκαμε πολλὰς προσπαθείας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι, ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἡ δημαγωγῶν, ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Β Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ νίος τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος δὲ Κεραυνός.
 Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐτάραξεν ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλήν, ἡ ὅποια κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἵδιως τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζου αἰῶνος ἔγινε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ’ ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἔγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπ’ ἑκεῖ κατῆλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἑκείνην ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ’ ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνετρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημμύρησαν τὴν χώραν. Οἱ Ἐλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ’ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἰτης. Ὁταν ὅμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγήσῃ τὸ μαντείον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφήν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε δὲ Ἀντίγονος Γονατᾶς, νίος τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπήγλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἤπειλησαν τὸ κράτος τῆς Περγάμου. Ἀλλ’ ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ ὅποια ὡνομάσθη ἀπ’ αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν του ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατά τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾶ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὅποιον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἴδιως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἑλληνικὰς φυλάς, αἱ ὅποιαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὅποιών οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸν κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὁλυμπιάς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχον κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ο Πύρρος (316-272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἔξειδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱὸν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἔξαιρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾶ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσοτέρους ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Αφοῦ ἔξετενε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρη εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρευόμενος νὰ ἴδρυσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μετα-

φέρει τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἥσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπτέτειαν πέντε ἑτῶν, ἀφοῦ ἀπέτυχεν δριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἡπειρον (280 - 275).

‘Ἀλλ’ ἡ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπτείας. Φαντάζεται ὅτι ἢτο εὔκολον νὰ ἔξουσιάσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ τέλος εύρισκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἀργος (272).

ναι γραμμή ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

‘Ο Ἀντίγονος Γονατᾶς (277 - 239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου καὶ ἔκβερνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

‘Ο Ἀντίγονος ἢτο σοβαρὸς ἡγεμών, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὄργανωσεων, αἱ ὅποιαι εἶχον σχηματισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας.

‘Η Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἴδιως τὸν 3ον αἰῶνα προώδευσαν οἰκονομικῶς, ὃ πληθυσμὸς ηὔξηθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσίασαν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαιΐας ἦνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἡ δύο συμμορίας, ὅπως ἔλεγον τότε. ‘Η Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἴδιαν ὄργανωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὅλων τῶν συμμορχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἡ δύο φορὰς τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἕνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Με-

γάλην ἔξουσίαν ἔχει ἴδιως ὁ στρατηγός, ὁ ὅποιος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἑκάστη πόλις ἔχει ψῆφον καὶ ὅλαι ἵσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιότερον καιρόν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νο-

μίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εύρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὄποιον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θά ἦτο ἵσως δυνατὸν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμήν.

Κατ' ἀρχὰς ἴσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ὀμφικτονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἥως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὅποια εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλύτεραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π. Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητή εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτείαι εἶχον ἰδρυθῆ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπί τινα καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἕριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Αἱον τὸ μετρικόν.

Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΙΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολήν, ἵδιας ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Ζου αἰῶνος, ὅποτε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἀρατος ὁ Σικυώνιος.

Ο Ἀρατος (272 - 213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὅποια εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατώρθωσε νεώτατος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὅποιος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὅποιας ἐξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχή της ἐπὶ πολὺν καιρόν. Ο Ἀρατος ἦτο τολμηρός, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιος εἰς παρασκηνιακὴν πολιτικήν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθής πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἀν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Προσε-

πάθησε λοιπὸν νὰ ύπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀν κατώρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὄπτοιον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ο "Αρατος διηγύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἔξελέγη 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἔξετεινε τὴν ἐπιβολὴν της. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Η Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἀργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἔγινε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ δμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων, τοῦ Ἀγιδος καὶ τοῦ Κλεομένου, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Απὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εῖναι σημαίνουσα πόλις. Η παλαιὰ πληγὴ της, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἔχαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχή, μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εύρωτα ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Πολίται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἔξουσία, ἐνῷ οἱ λοιποὶ Σπαρτιᾶται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὀνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολὴν. Διότι ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εύρηκαν εἴσοδον εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἴδεαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἵτια τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο

δυνατὸν νὰ ἐπανεύρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἔγινετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιοτέρα κατανομὴ τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ο νεαρὸς βασιλεὺς Ἀγις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε κατάργησιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ο Ἀγις μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἄλλ' οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτῶσίν του. Ο Ἀγις συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου βασιλέως, τοῦ Λεωνίδου.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἀγιδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης, ὁ υἱὸς τοῦ Λεωνίδου. Συζευχθεὶς παρὰ τοῦ πατρός του μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἀγιδος, κατηχήθη εἰς τὰς ἴδεας ἐκείνου. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιώμενον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὡνειρεύετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἀρατον, τὸν δόποιον εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἔξωρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἡ δόποια ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανέφερε τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἔγινε τότε κάτι περίεργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικῶτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῷ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἔζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἀρατον καὶ τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένους καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἀρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα (229 - 220). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην

(222), παρὰ τὴν εἰσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εύρωτα, ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβερὰν ἥτταν καὶ ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφοινεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἔξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν δλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ Ἀρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἴδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ ἔδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὄποιος ὅμως εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ὁ Δώσων ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος Ε' (220 - 179), ἐπὶ τοῦ ὄποίου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετὰ τὸν Ἀρατον, ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Φιλοποιίμην ὁ Μεγαλοπόλιτης (253 - 189).

Ἄλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχε γίνει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὄποια ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ο Φιλοποιίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φιλοποιίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, τὸν σημαντικώτερον συνασπισμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους του, καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Προγματικῶς ὁ Φιλοποιίμην ἦτο ἔξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ δμοιάσῃ πρὶς αὐτὸν εἰς τὴν

ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχήν του τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὡνόμασαν τὸν τελευταῖον "Ελληνα, (ἐσχατον τῷ Ἐλλήνῳ).

'Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἵ δόποιοι ἥθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἔξεγερσιν ὁ Φιλοποιόμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. 'Ἀλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμήν.

'Ο Πλούταρχος περιγράφει ως ἔξης τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος :

"Οταν ἔφθασεν ἡ εἰδῆσις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παυτοῦ γενική κατῆφεια καὶ πένθος... Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔβλαπταν τὴν χώραν... Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμά του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἥρχισαν νὰ προχωροῦν ὅχι ὅπως συνήθως, ὅπως τύχη ὁ καθείς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπῆν ἐπινίκειον μαζὶ καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἔβλεπτες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζὶ νὰ δακρύουν. Τὴν ὑδρίαν, ἡ οποία μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος (ὁ κατόπιν περιφήμος ἴστορικός, ὁ ὅποιος τότε ἦτο μόλις 22 ἔτῶν) καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς. Οἱ στρατιῶται ὀπλισμένοι καὶ μὲ στολισμένους ἵππους, ἥκολούθουν οὔτε κατηφεῖς, ὅπως ἔπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος, οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχον εἰς προϋπάντησιν, ὡσὰν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείαν, ἔψαυσαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευσαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. "Οταν δὲ δύνειχθησαν μὲ αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ἔξεχύθη θρῆνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὅποια ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρησιν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζὶ του ἔχασε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαίαν.

(Πλούταρχος, Βίος Φιλοποίμενος, Κεφ. ΚΑ')

'Η 'Ἑλλάς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἐπταυσε νὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις της διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. 'Ἀλλ' ὁ ἄγων ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὅλιγας δεκαετίας ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαῖους.

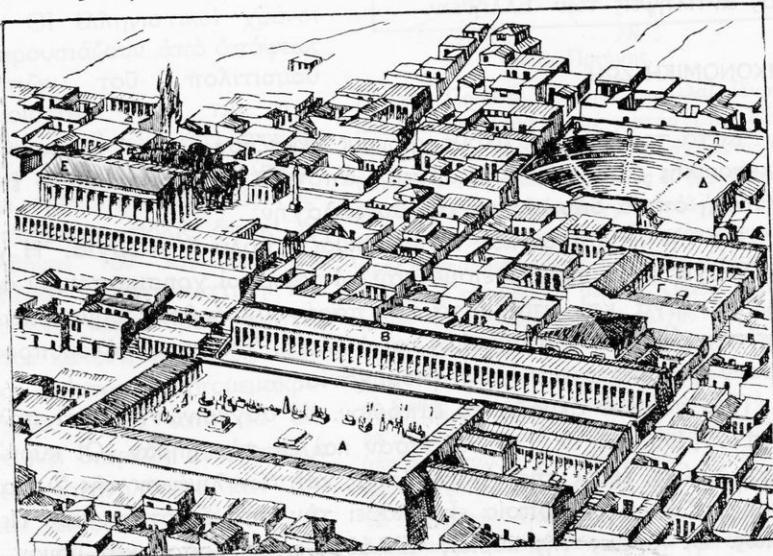
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α'. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἑτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρω-

Πόλις ἐλληνιστικῶν χρόνων: ἡ Πριήνη. (Ἀναπαράστασις).

Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰωνίας, ἀρχμάσσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνος ἔφερον εἰς φῶς δόλικληρον τὴν ἐλληνιστικὴν πόλιν, κτισμένην κατὰ τὴν νέαν πολεοδομικὴν (πλατεῖς δρόμοι τεμνόμενοι καθέτως, ὅδρευσις, φωτισμὸς τὴν νύκτα). Α) Ἀγορά, Β) Μεγάλη στοά (τόπος συναλλαγῆς), Γ) Γυμναστήριον, Δ) Θέατρον, Ε) Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς. μαίους (323 - 31 π. Χ.) ὄνομάζουν ἐλληνιστικούς ἢ ἀλεξανδρινούς.

‘Ο πολιτισμός τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμός, ὁ ὅποιος ἔχωριζε τοὺς ‘Ἑλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἐλληνισμόν. Οἱ ‘Ἑλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωήν.

‘Αλλὰ συγχρόνως οἱ ‘Ἑλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπιδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὅποιους εἶχον περιφρονήσει ἔως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα, αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μὲ τὰς ἴδεας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ‘Ἑλλήνων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὅποια διευκολύνει τὴν συναλλαγήν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, οἱ γεωργοὶ χρησιμοποιοῦν ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἄφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὔδοκιμοῦν ἡ ἀμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προσδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

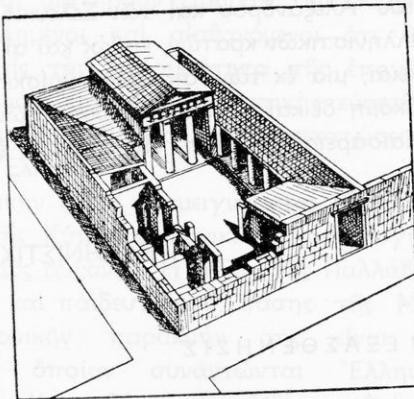
Πρὸ πάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὅποια εἶχε λάβει τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὑρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηράν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγαλων πόλεων. Ἀλεξανδρεία, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἑκάστη. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπονόμους καὶ λουτρά καὶ εἶναι ἐπιπλωμέναι μὲ πο-

λυτέλειαν ἄγνωστον ἔως τότε. ‘Ο κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δὶ’ αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ή ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινούς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαιθρος ἐρημώνεται, ἐνῷ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οἱ Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι παρουσιάζουν ἀπὸ ἀπόψεως ἔστιῶν τοῦ πολιτισμοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Δέν ὑπάρχει μία πνευματικῶς δεσπόζουσα πόλις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Η πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης εἶναι κατεσπαρμένη εἰς πολλὰ κέντρα, ἀπομεμακρυσμένα τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ διαρκῶς ἀνακύπτουν νέα. Ἐπανήλθομεν, κατ’ ἄλλον ἐννοεῖται τρόπον, εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀποκισμοῦ. “Οπως τότε ἀπὸ τῆς μικρασιατικῆς Μιλήτου μέχρι τῆς Ἰταλικῆς Κύμης εἴχομεν τὴν ἄνθησιν εἰς πολυάριθμα κέντρα, Χαλκίδα, Αἴγιναν, Κόρινθον, Συρακούσας, Σύβαριν, Κρότωνα, Κυρήνην, τώρα ἡ βάσις ἐπλατύνθη ἀκόμη περισσότερον. Αἴγυπτος καὶ Συρία ἤνοιχθησαν εἰς τὴν ἄμεσον

Οἰκία Πριήνης.

Εἰς τὴν Πριήνην εὑρέθησαν πολλαὶ ιδιωτικαὶ κατοικίαι εἰς καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κτισμέναι ἐπὶ εὐρέος οἰκοπέδου, σχήματος δρυθογωνίου τετραγώνου, μήκους 47 μ., πλάτους 35 μ. Ἀποτελοῦν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπὸ δρομίσκους. Εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς μεσημβρίαν, ὥστε νὰ εἶναι εὐήλιοι τὸν χειμῶνα, εὔσκιοι τὸ θέρος. “Οπως δλαι αἱ οἰκίαι τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶχον παράθυρα πρὸς τὸν δρόμον. Εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρὰν εἶναι ἡ θύρα τοῦ στενοῦ διαδρόμου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁδοίου ὑπάρχει ἡ καθυτὸ θύρα τῆς οἰκίας. Εξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς ὑπαίθριον ἀλήνη, ἐπὶ τῆς ὁδοίς φωτίζονται καὶ ἀρέζονται τὰ δωμάτια. Εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ παράθυρα. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, εἶναι στοὸ βασταζομένη ἀπὸ τρεῖς μαρμαρίνους κίονας. Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς εἶναι τὰ δωμάτια, ἀλλα διὰ τὰς ἄνδρας (ἀνδρωνίτης), ἀλλα διὰ τὰς γυναῖκας (γυναικωνίτης).

ελληνικήν επίδρασιν. 'Η 'Αλεξάνδρεια καὶ ἡ 'Αντιόχεια, τὰ κτίσματα τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν Σελευκίδῶν εἰς τὰς ὁχανεῖς ἐκτάσεις τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι 'Αλεξάνδρειαι καὶ αἱ Σελεύκειαι, μία ἐκ τῶν ὁποίων εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἀκόμη δὲ καὶ αἱ πρωτεύουσαι τῶν βαρβαρικῶν κρατῶν, Βιθυνία, Καισάρεια, Σινώπη, εἶναι ἔστιαι ἑλληνισμοῦ.

Β'. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ

Τὰ μεγάλα ἀτυχήματα ἐπλήγωσαν τὴν εὐγενεστέραν πόλιν τοῦ κόσμου. "Ἐχασε πολὺ αἷμα εἰς τοὺς πολέμους, εἰς ἐπανειλημένας ἔξεγέρσεις, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ πάτριον πολίτευμα. 'Ο Πειραιεὺς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς 'Αλεξανδρείας, τῆς Ρόδου καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας ἔχασε τὴν σημασίαν του. 'Ο πληθυσμὸς τῆς πόλεως φθίνει. 'Ολόκληροι συνοικίαι ἔγκαταλειμέναι, ιδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ζου αἰῶνος, καταπίπτουν.

'Αλλ' ὁ ἔξαριτος λαός της δεικνύει ἀντοχήν. Αἱ 'Αθῆναι ἔξακολουθοῦν νὰ εἶναι πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἔστια τῆς λεπτοτέρας τέχνης καὶ τῆς λεπτοτέρας ἀγωγῆς. Μολονότι κατέχεται ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἔξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ τὸν τύπον τῆς αὐτοδιοικήσεως. 'Η ἐκκλησία συνέρχεται τακτικά, ἐκλέγει ἀρχοντας, οἱ ὅποιοι ὅμως φροντίζουν κυρίως διὰ τὰ κοινοτικά. Αἱ έορταὶ τελοῦνται κανονικῶς, τὸ θέατρον συγκεντρώνει λαόν, ὁ ὅποιος ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι φιλόμουσος καὶ λεπτὸς ἐκτιμητὴς τοῦ ὥραίου.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

"Ἐχει παραγωγικούς καὶ κομψούς δραματικούς συγγραφεῖς, κυρίως τῆς νέας κωμῳδίας, τὸν Μένανδρον, τὸν Φιλήμονα κ.ἄ. Περὶ τὸν λεπτὸν καὶ εὐαίσθητον Ἐπίκυρον, γνήσιον τέκνον τῆς

Απτικής, συγκεντρώνονται όσοι διατηροῦν ζωηράν τὴν ἑλληνο-αθηναϊκήν παράδοσιν. Ἐξηντλημένοι καὶ αἰσθανόμενοι ὅτι δὲν ἥμπτοροῦν νὰ ἀντιπαλαίσουν εἰς τὴν βαναυσότητα τῆς ἐποχῆς, ζητοῦν νὰ συνεχίσουν τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν ἀττικὴν εὐαισθησίαν ζωὴν, μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ τῶν ἀναστατώσεων. Τὸν κύκλον ἀποτελοῦν μόνον Ἐλληνες.

Ἄλλ’ ἦδη εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναμειγνύονται ξένοι. Ο Ζήνων εἶναι ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, φοινικικῆς καταγωγῆς, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων διαρκῶς αὔξανε. Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ὅμως παραμένει ἑστία φωτὸς καὶ παιδευτήριον πάσης τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν παρακμήν της εἶναι ἡ πανεπιστημιούπολις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται Ἐλληνες ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς, Σύροι, Καρχηδόνιοι καὶ Αἰθίοπες ἀκόμη. Τέσσαρες φιλοσοφικαὶ σχολαί, δηλαδὴ τέσσαρα πανεπιστήμια, ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον ἢ Περιπατητικὴ Σχολή, ὁ Κῆπος, δηλαδὴ ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου, ἢ Στοὰ τοῦ Ζήνωνος, ἐκτὸς ὅλων μικροτέρων, εύρισκονται καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐν πλήρει λειτουργίᾳ ἢ ὁποία συνεχίζεται εἰς τοὺς Ρωμαϊκούς.

Ἐπίσης ὅλα κέντρα τῆς Ἐλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφούς καὶ καλλιτέχνας καὶ δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς ὅτι τὸ γνήσιον Ἑλληνικὸν ἔχει πατρίδα τὴν κυρίως Ἐλλάδα. Ἄλλ’ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῆ κέντρα, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος, τὰ ὅποια ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα.

ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ ΒΟΥ Γ'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἑστία πολιτισμοῦ τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Μ’ ἔξαιρετικὴν διορατικότητα εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος.

« Καὶ ἔδοιξεν αὐτῷ », γράφει ὁ ιστορικὸς Ἀρριανός, « ὁ χῶρος κάλλιστος κτίσαι ἐπ’ αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἄν εύδαιμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῇ πόλει ἔθηκεν,

ίνα τε (=όπου) ἀγοράν ἐν αὐτῇ δείμασθαι ἔδει καὶ Ἱερά... καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθέντο καὶ τὰ Ἱερά καλὰ ἐφαίνετο » ('Αρριανός, Ἀλεξανδρου' Ἀνάβασις, Γ', 1,5).

‘Ο ἕιδος ὁ Ἀλέξανδρος διέγραψε μὲν ἄλφιτα (ζυμάρι) τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὅρια τῆς πόλεως.

‘Υπὸ ἐποψιν στρατηγικὴν ἡ θέσις ἦτο ἀσφαλής, διότι δυσκόλως τὴν ἐφθανεν ὁ ἔχθρος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς

Σχεδιάγραμμα τῆς Ἀλεξανδρείας.

· ἦτο ἔξαιρετική. Οἱ ἀνεμοὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐμετρίαζον τὸν ἀφρικανικὸν καύσωνα.

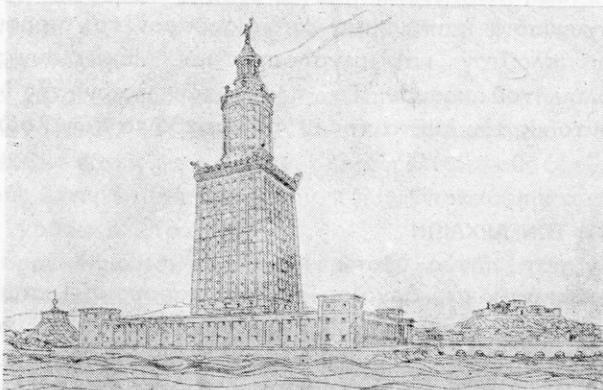
« Καὶ τὸ εὔάερον ἄξιον σημειώσεως ἐστιν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐτησίαι πνεούσιν ἐκ τῶν βιορέων καὶ τοσούτου πελάγους, ώστε κάλλιστα τοῦ θέρους οἱ Ἀλεξανδρεῖς διάγουσιν», γράφει ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ διποίος ἔζησεν εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ συνέταξε διεξοδικὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. (C. 793).

Μὲ δὲ τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν, μόλις ἐπὶ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου (μέσα 3ου αἰῶνος) ἔλαβε μορφὴν πόλεως, ἡ ὅποια ηὔξηθη εἰς « μέγεθος καὶ εύδαιμονίαν » (Παυσανίας H, 33,3) καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ

Ναι
ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ἐκτὸς τῆς ταχείας ἀνθήσεως, ἔλαβε παγκόσμιον σημασίαν ὅπως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, τῶν εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπὶ δέκα αἰῶνας μέχρι τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τῶν Ἀράβων (332 π. Χ. - 641 μ. Χ.) ἡ Ἀλεξανδρεία ἡ Μεγάλη εἴτε ἡ

‘Ο Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας (Αναπαράστασις).

Ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας νησῖδος Φάρου, ἐξ ἣς ἔλαβε τὸ σηνομα, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου (283 — 246) ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Κνιδίου ἀρχιτέκτονος Ζωστράτου «Θεοῖς σωτῆρις ὑπὲρ τῶν πλωτομένων», ὅπως ἔλεγον ἡ ἐπιγραφή. ‘Ο πύργος ἦτο πολυώροφος, ὅψους 120 — 150 μ., καὶ ἐφτιέεν ἀπόστασιν 300 σταδίων ἀπὸ τὴν πυρὰν καιομένων ξύλων. Τὴν ἡμέραν διεκρίνετο ἀπὸ μεγαλυτέρων ἀπόστασιν ἐκ τοῦ καπνοῦ.

κατ’ Αἴγυπτον, ὅπως ἐλέγετο, ὑπῆρξεν ἡ βασίλισσα τῆς Μεσογείου, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χαρᾶς, κληρονόμος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῆς μυστηριώδους Αἰγύπτου τῶν Φαραώ.

‘Ητο κέντρον ἀνθοῦντος ἐμπορίου. Διετήρει σχέσεις μὲ δλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μακρινὰς χώρας

τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κεϋλάνην, τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἔγινεν ἡ πόλις τῆς πολυτελείας, κομψὴ καὶ πλουσία, ἔζησε βίον εὔκολον καὶ τρυφηλόν, ἔγινεν ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἀνήκουστον χλιδὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς σοφίας καὶ τῆς καλιτεχνικῆς τελειώσεως.

‘Ως πόλις ἦτο ἐπί αἰῶνας ἡ μεγίστη καὶ ὡραιοτάτη : « κορυφὴ τῶν πόλεων », « πολλαὶ πόλεις εἰς μίαν », ὅπως τὴν χαρακτηρίζουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Τὴν ἐστόλιζον δόδοι μεγάλαι, πλατεῖαι ἀπέραντοι, στοαί, κολοσσιαῖαι καὶ πολυτελῆ παλάτια, ναοί, ἱππόδρομοι, γυμνάσια καὶ μνημεῖα ἀπὸ μάρμαρον καὶ πορφυρίτην μὲ ἀμύθητον πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐκεῖ συνέρρεον τὰ πλοϊα ὅλου τοῦ κόσμου. Τὰ πλοϊα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου συνήντωντο εἰς τὸν λιμένα τῆς μὲ τὰ καραβάνια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Οὐδεμία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις παρουσιάζει σήμερον τόσην πενιχρότητα εἰς μνημεῖα ὅστην ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἡ νέα ἀραβοφελλαχικὴ πόλις ἔπινιξε καὶ ἔξηφάνισε κάθε πολαιὸν μεγαλεῖον. Ἄλλ’ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διετήρησαν τὴν εἰκόνα τῆς λαμπρᾶς μεγαλοπόλεως. Ἀπὸ τὸν γεωγράφον Στράβωνα ἔχομεν μακρὰν καὶ ὀνομαστὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Πληροφορίας μᾶς ἔδωσε καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, ἔργον τὸ ὅποιον ἐγράφη κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου Καλλισθένους, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ιστοριογράφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Σύντομον ἀλλ’ ὥραίαν περιγραφὴν θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωός του καὶ ὁ μυθιστοριογράφος τοῦ 5ου αἰῶνος Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἐπεκύρωσαν αἱ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ πόλις εἶχε μῆκος 5.500 μέτρα, κατὰ τὸν Διόδωρον δὲ ἔφθανε τὰ 7.400 μέτρα. Ὁ περίβολος ἐνισχυόμενος ἀπὸ πολλούς πύργους ἔφθανε τὰ 14.800, κατ’ ἄλλους 22.000 μέτρα. « Μόλις δὲ διῆλθον τὰς Πύλας τοῦ ‘Ηλίου », διηγεῖται ὁ ἥρως τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου,

« συνηντάτο εύθὺς τῆς πόλεως ἀστράπτον τὸ κάλλος, καὶ μοὶ τοὺς ὁφθαλ-
μούς ἔγέμισεν ἥδονῆς ». (Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, Ε, 1).

Η πόλις εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸ τελειότερον σύστημα τῆς ἀρχαίας πολεοδομικῆς. Δύο μεγάλαι λεωφόροι, εὐθύταται καὶ πλαστύταται, τεμνόμεναι καθέτως ἔχωριζον τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας. Τὸ πλάτος αὐτῶν ἦτο 31 μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς καὶ εἰς μακρὰν συνέχειαν εἶχον σειρὰν ἀπὸ στοὰς καὶ κίονας, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἔως τὴν Δύσιν : « ἐκ τοῦ Ἡλίου πυλῶν εἰς Σελήνης πύλας », ὅπως λέγει ὁ Τάτιος. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο λεωφόρων ὑπῆρχε μεγάλη πλατεῖα. Αἱ οἰκίαι λοιπὸν ἥσαν κτισμέναι εἰς κανονικὰ τετράγωνα, ὅπως εἰς τὰς σημερινὰς ἀμερικανικὰς πόλεις.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ὑπῆρχεν ἄλσος, ἱερὸν τοῦ Πανός, δι’ αὐτὸ Πάνειον ὄνομαζόμενον, εἰς τὸ ὅποιον ἀνέβαινε κανεὶς διὰ κοχλίου, δηλαδὴ ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ. « Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔστιν ἐπιδεῖν ὅλην τὴν πόλιν ὑποκειμένην αὐτῷ πανταχόθεν », γράφει ὁ Στράβων.

Ανάκτορα, δημόσιοι κῆποι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν τόποι ἀναψυχῆς, ἄλση κατελάμβανον σημαντικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ τέταρτον ἦ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς : « Τεμένη τε κοινὰ κάλλιστα καὶ βασίλεια, τέταρτον ἦ καὶ τρίτον τοῦ παντὸς περιβόλου », λέγει ὁ Στράβων.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Η σπουδαιοτέρα συνοικία εἶναι τὸ Βρύχιον, ἡ κυρίως ελληνικὴ συνοικία, ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Μεγάλου λιμένος καὶ τῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνει τὰ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα. Ἐκεῖ εἶναι τὰ βασίλεια, σύμπλεγμα πολλῶν οἰκοδομῶν, αἱ ὅποιαι ἔχουν « πολλὰς καὶ ποικίλας διαίτας (= τόπους διαμονῆς) καὶ ἄλση », κατὰ τὸν Στράβωνα. Υπάρχει ἐπίσης ὁ Ιππόδρομος, τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον εἶναι μέρος ἦ συνέχεια τῶν πτολεμαϊκῶν ἀνακτόρων, πλατύ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον οἱ Πτολεμαῖοι ἵδρυσαν πρὸς θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας, «Μούσαις ἱερόν », ὅπως ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

‘Η Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη ἦτο ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἰς αὐτὴν ἐφίλοτιμήθησαν οἱ Πτολεμαῖοι νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἐλληνικὰ καὶ ἔνα. ‘Ο ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὑλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. ‘Η Ἀλεξανδρεία ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου, ἀριθμούσαν 700 χιλιάδας τόμους. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν ιδέαν τῆς βιβλιοθήκης, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λυκείου, ἔδωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρέύς, μαθητὴς τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς, φυγάς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πολιορκητοῦ.

Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε πρὸς τούτοις Βοτανικὸν καὶ Ζωολογικὸν κῆπον, Ἀστεροσκοπεῖον, Ἀνατομεῖον, αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ καταλύματα διὰ τοὺς λογίους: « ἔχον περίπατον καὶ ἔξεδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν » (Στρόβων C. 794).

Τὸ Σεραπεῖον ἡ Σεράπιον ἦτο μέγας ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἑλληνοαιγυπτιακὸν θεὸν Σάραπιν. Ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Α', ἵσως ἐπὶ σημείου ὅρισθέντος ἦδη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀλεξανδρου. ‘Ο Ἀρριανὸς εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου, τὸ ὅποιον παρεθέσαμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὥρισεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως τὰς θέσεις ναῶν διὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ αἰγυπτιακοὺς θεούς. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἦτο ἀρχαῖον προσκύνημα αἰγυπτιακῆς θεότητος. ‘Ο Πτολεμαῖος διετήρησε τὸν ὁβελίσκον καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανον. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς θεότητος μὲ τὸν Ἑλληνικὸν Πλούτωνα προῆλθεν ὁ θεὸς Σάραπις, γένημα τῆς τάσεως, ἡ ὅποια ἔζητει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἔνας δοξασίας μὲ τὰς Ἑλληνικάς. ‘Η εἰσαχθεῖσα τοιουτορόπως νέα θεότης συνεδύαζε τὰς κυριωτέρας ἴδιότητας τῶν Ἑλληνικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεῶν καὶ ἡ λατρεία της ἔγινεν εὔπρόσδεκτος καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων ὁ Σάραπις φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κάλαθον τῆς Δήμητρος, τὸ κέρας τοῦ Ἀμμωνος, τὰς ἄκτινας τοῦ Ἡλίου, τρίαιναν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ κέρας τῆς ἀφθονίας τοῦ Νείλου. Ἀρχαῖος συγγραφεὺς περι-

γράφων τὴν παράστασιν λέγει ὅτι ἐξέφραζεν ἴδιαζουσαν γλυκύτητα μετά τινος μυστηριώδους ἐκφράσεως.

Δ'. ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

ΑΚΤΙΣΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ

‘Αντιόχεια ἡ ἐπὶ τοῦ ὄροντος ἡ ἐπὶ Δάφνης ἦτο ἡ σημαντικότερα ἀπὸ τὰς 28 πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ἡ μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Σελευκίδαι, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς 6 ὁ Σέλευκος Α’. Ἐκτίσθη τὸ 300 ἀκριβῶς εἰς μνήμην τῆς ἐν Ἰψῷ νίκης ὑπὸ τοῦ κυριωτέρου τῶν νικητῶν Σελεύκου Α’ πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Ἀντιόχου, εἰς τὴν Ἀνω Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ὄροντος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέττας πρὸς Δαμασκόν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Σήμερον εἶναι μικρὰ κωμόπολις, μὲ ἀνατολικὸν χρῶμα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντέκια.

Ο Ἀλεξανδρος ἥδη εἶχε σχεδιάσει τὴν ἰδρυσιν πόλεως εἰς τὴν περιοχήν αὐτήν. Ταχέως ἀναπτυχθεῖσα ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ ἐνδιστέρας πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, μητρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ μαζὶ μὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ ἔξι αἰῶνας μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ. Χ.) καὶ ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (635 μ. Χ.), ἔλαμψεν εἰς τὴν ιστορίαν καὶ ἔρριψε πολὺ μακρὰν τὴν λάμψιν τοῦ ἔξιμερωμένου βίου, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὁλίγον μικρότερα ἵσως ἀπὸ τὸ παρὰ τὸ Νεῖλον κτίσμα τοῦ Ἀλεξανδρού συνέβαλεν ὅσον καὶ ἡ ἀντίζηλος τῆς εἰς τὴν λάμψιν τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν διάδοσιν ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τῆς κοινωνικῆς κομψότητος καὶ εὐμαρείας. Ὄνομάσθη Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη, ἡ καλή, orientis apis pulcher (ὁραία μέλισσα τῆς Ἀνατολῆς) καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν Θεούπολις διὰ τὴν σημασίαν τῆς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι « βασίλισσα τῆς Ἀσίας ».

Τὸν πυρῆνα τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν Ἑλληνες, Μακεδόνες, Κρήτες, Κύπριοι (ἀναφέρονται καὶ Ἀθηναῖοι), μετοικισθέντες ἀ-

πό τὰ περίχωρα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξίν της ὅμως ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἔγχωριοι.

‘Η τύχη τῆς Ἀντιοχείας.
Μαρμάρινον ἀντίγραφον, Ρόμη, Βατικανόν.

Τὸ πρωτότυπον ἦτο τοῦ Εὐτυχίδου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. ‘Η Ἀντιοχεία παριστάνεται ως νεαρά γυνὴ καθημένη ἐπὶ βράχου. Κρατεῖ στάχεις, σύμβολον τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας. Τὸ πυργωτὸν στέμμα συμβολίζει τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸ παιδάκι κάτω εἰς τοὺς πόδας τῆς τὸν ποταμὸν Ὁρόνταν, πλησίον τοῦ ὄποιου ἔκειτο ἡ πόλις.

H T E T R A P O L I S

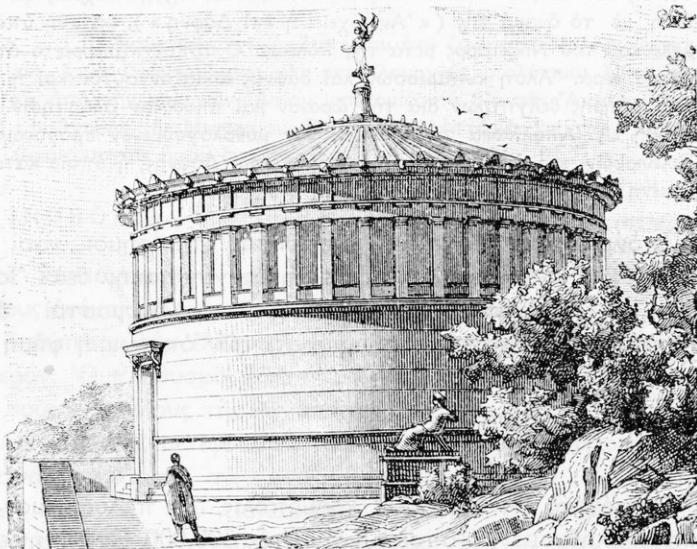
Ἐκτίσθησαν τέσσαρες μεγάλαι συνοικίαι, αἱ ὁποῖαι παρουσίαζον ὄψιν τεσσάρων χωριστῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιοχεία ὡνομάσθη Τετράπολις ἢ πολιστής. Οταν δὲ βραδύτερον ἐπὶ Ἀντιοχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (174 - 164) ὅλαι δύμοι περιεβλήθησαν διὰ κοινοῦ μεγάλου περιβόλου, ἔχρειάζετο πορεία πέντε ώρῶν, διὰ τὴν διαδρομὴν τῆς περιφερίας, ἡ ὁποίᾳ οὕτω μόνον τῆς Ρώμης ἦτο μικροτέρα.

Ο Σέλευκος καὶ οἱ διάδοχοί του ἔξωράσσαν τὴν πόλιν καὶ διεκόσμησαν αὐτὴν μὲ πολυάριθμα καὶ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα.

‘Η πολυτελεστέρα ἀπὸ τὰς τέσσαρας πόλεις ἔκειτο ἐπὶ νησῖδος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ κέντρον αὐτῆς ἐκοσμεῖτο διὰ τετραγώνου στοᾶς.

μὲ τέσσαρας πύλας, ἀπὸ τὰς ὅποιας ἔξηρχοντο τέσσαρες μεγάλαι ὁδοὶ κοσμημέναι μὲ στοάς. Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁδὸς ὥδηγε πρὸς τὰ παλάτια τῶν Σελευκιδῶν, τὰ ὅποια, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κατεῖχον μεγάλην ἔκτασιν, σχεδόν τὸ τέταρτον τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ἔξετείνετο ὁδὸς ἔξαιρετικῆς μεγαλοπρεπείας, ἡ ὅποια ἐκοσμεῖτο ἀπὸ τέσσαρας σειρὰς κιόνων,

‘Αρσινόειον τῆς Σαμοθράκης. (‘Αναπαράστασις).

Χαρακτηριστικὸν οἰκοδόμημα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἄρσινόης, συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Δυσιμάχου (θυγατρὸς τοῦ Πτολεμαίου Α') μεταξὺ τῶν ἑτῶν 288 — 281. Τὸ σχέδιον συνεχίζει τὰς θολωτὰς οἰκοδομὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τοίχου ἐπικάθηγται 44 τετραγωνικαὶ παραστάσεις, αἱ ὅποιαι ὑποβαστάζουν θριγκὸν δωρικοῦ ρυθμοῦ.

τὴν λεγομένην στοὰν τετράστιχον, καὶ εἶχε μῆκος τριῶν χιλιομέτρων. Μὲ αὐτὴν διεσταυροῦτο ἄλλη ἐγκαρσία ὁδός, κοσμημένη ἐπίσης μὲ στοάς. Αἱ τέσσαρες αὐταὶ ἀπέραντοι μὲ στοὰς ὁδοὶ ἔχωριζον τὰς τέσσαρας πόλεις. Αἱ μακραὶ στοαί, αἱ ὅποιαι ἐπλαισίων τὰς ὁδούς, εἶχον σπανίαν μεγαλοπρέ-

πειαν. Ἡσαν «πανευπρεπεῖς», ὅπως γράφει μεσαιωνικὸς συγγραφεύς.

Ἐξαιρετικὴν χάριν ἔδιδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὰ περίφημα προάστιά της, ὁ Πλατανῶν ἢ Πλάτανος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κιλικίαν, ἡ Ἡράκλεια, κυρίως ὅμως ἡ Δάφνη.

Ἡ Δάφνη, τὸ ἔξαισιον προάστιον, τὸ ὅποιον μεγάλως διεφήμισεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλονὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς Ἀντιόχειας καὶ συνέδεθη μὲ τὸ ὄνομά της («Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ»), ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος μετὰ τῆς πόλεως. Ὁ τόπος περιερρέετο ἀπὸ ἄφθονα νερά. Ἀλση κυπαρίσσων καὶ δάφνης ἐσκίαζον αὐτὸν καὶ ἡ φύσις ἥτο πλήρης θελγήτρων διὰ τὴν ὥραίαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν. Ἀφιερώθη εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον, τὸν μυθολογούμενον πρόγονον τῶν Σελευκιδῶν, καὶ ἀνέζησεν ὁ μῦθος τῆς νύμφης Δάφνης, ἡ ὅποια καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μετεβλήθη εἰς δάφνην.

Εἰς τὸν ἔξαιρετον τόπον ἐκτίσθησαν περίφημοι ναοὶ διὰ τοὺς Ἑλληνικούς θεούς καὶ διὰ τὴν Ἑλληνοαιγυπτιακὴν θεάν Ἰσιδα, δημόσια οἰκοδομήματα, θέρμαι, ἐτελοῦντο ὄνομαστοὶ ἄγωνες καὶ ποικίλαι ἔορται καὶ πανηγύρεις, τῶν ὅποιων ἡ φήμη διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας.

Η ΕΥΔΑΙΜΩΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε ταχέως κοσμόπολις, μὲ πολυάριθμον καὶ σύμμεικτον πληθυσμόν, ὁ ὅποιος ἔφθανε τὰς 500.000. Εἰς αὐτὴν εἶχον ἐγκατασταθῆ ἔξ αρχῆς πολλοὶ Ἐβραῖοι, εἰς τοὺς ὅποιους ὁ ἰδρυτὴς Σέλευκος ἔδωσεν ἵσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἑλληνας. Τὸ κυριαρχοῦν στοιχεῖον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον ἦσαν οἱ Ἑλληνες καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἔντονον Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα.

Ἀντίοχος ὁ Φιλοπάτωρ (τέλος τοῦ 2ου αἰῶνος) ἐκτισε Βιβλιοθήκην, καὶ ἱερὸν τῶν Μουσῶν ἀμιλλώμενον πρὸς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς Βουλευτήριον καὶ διάφορα ἴερα.

Ἡ πόλις προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Τύχης τῆς Ἀντιοχείας, ἔργον ὀρίστου μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου, Εύτυχίδου τοῦ Σικουνίου.

‘Αλλ’ ἡ Ἀντιόχεια δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σο-

φῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἔσοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μεγάλοι γεωκτήμονες καὶ εὐκόλως πλουτίζοντες ἔμποροι ἐπεδείκνυον τὸν πλοῦτόν των καὶ χλιδήν, ἡ δόποια ἐλάμβανε μορφὴν διαρκῶς ἀνατολικωτέραν. Οἱ Σύροι ἦσαν ἀνέκαθεν ἔξαρτοι ἔμποροι ἡ δὲ σχετικὴ ἀσφάλεια συγκοινωνίας καὶ ἡ συντήρησις ὁδῶν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἤσφαλιζε μεγάλα κέρδη. Ἡ ἔμπορικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου βιομηχανίας.

Τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον. Ἀρώματα, τάππετες, ἔργα ὑφαντουργίας καὶ μεταλλουργίας, πολύτιμοι λίθοι, μπαχαρικά ἀπὸ τὴν μακρινὴν Ἀσίαν μετεκομίζοντο διὰ τῆς Ἀντιοχείας εἰς δόλας τὰς ἀγορὰς τῆς Μεσογείου. Βιομηχανία λεπτή, ὑφάσματα πορφυρᾶ, εἰδὴ ὑφαντουργίας ἦσαν δύνομαστά.

AKTINOBIOIA

‘Η Ἀντιόχεια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὄνόματα λογίων, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἐπί τούτου μετέφρασαν τὴν ἀρχαίαν πόλην στην ελληνική γλώσσα, οὐδὲ τὸν αρχαίον τοπωνύμιον. Οἱ Σύροι ἤγαπησαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσάν των καὶ τὰ μετέδωσαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἀραβίας καὶ εἰς τὸν ἴσλαμικὸν κόσμον. Τὸ λεγόμενον ἀραβικὸν κράτος εἶναι κυρίως συριακὸν καὶ δὲν λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἶναι κυρίως συριακός. Οἱ Σύροι ἔδειχθησαν τὴν ἴσλαμικὴν θρησκείαν καὶ ὠμίλησαν ἀραβικά. Ἐπί τούτου μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀραβικὴν σοφίας τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας.

τηροδιόν ναι

Ε'. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Ήτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομψοτέρας πόλεις τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα σημαίνει: φρούριον ἢ ἀκρόπολις. Ἡ κυρίως ἴστορία τῆς Περγάμου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 293, ὅτε ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς φρούραρχον καὶ ταμίαν τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Τὰ μνημεῖα κατεσκευάσθησαν βραδύτερον μετὰ τὰς νίκας τοῦ βασιλέως Ἀττάλου Α' κατὰ τῶν Γαλατῶν (238 - 230).

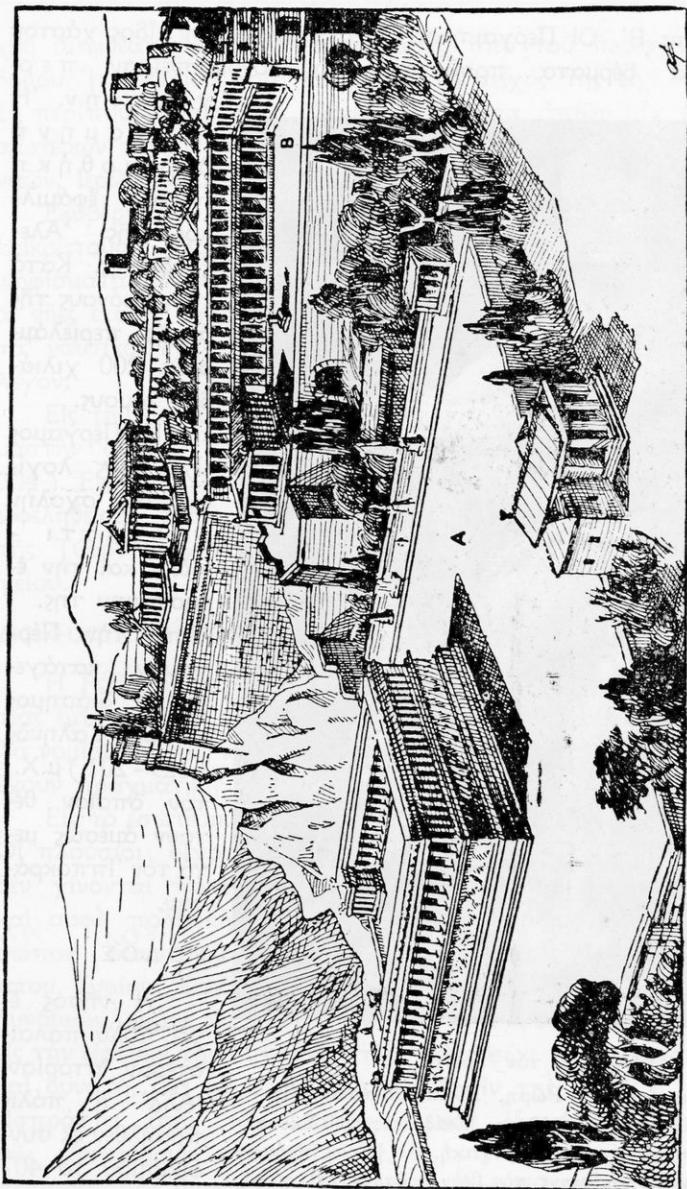
Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος. Ὁλόκληρος δὲ ἐπὶ αὐτοῦ χῶρος εἶχε καλλωπισθῆ ύπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν διὰ πλήθους μνημείων. Ἡ ἀγορὰ ἦτο ὑπαίθριος, περιβαλλομένη ἀπὸ διωρόφους στοάς. Τὸ Γυμναστήριον τῶν παίδων εἶχεν ἐπίσης μακρὰς στοάς καὶ συναφῇ δωμάτια. Ὅπεράνω αὐτοῦ εύρισκετο τὸ Γυμνάσιον τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νέων, τὸ μεγαλοπρεπέστερον πάντων. Ὅπισθεν τοῦ Γυμνασίου ἦτο τὸ θέατρον, τοῦ ὅποιού ἡ σκηνὴ ἦτο ξυλίνη φορητή. Ἀριστερόθεν τοῦ θεάτρου ὑψοῦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἀκόμη ἀριστερώτερον καὶ ὑψηλά τὸ μέγα τέμενος τῆς Δήμητρος, ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ ναὸς τῆς Ἡρας.

Ο ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἄλλὰ τὸ περικαλλέστερον μνημεῖον τῆς Περγάμου ἦτο ὁ Μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτῆρος, ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτά θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Εύμενους Β' (197 - 150) εἰς ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς ἀνω ἀγορᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

Ο βωμὸς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς περγαμηνῆς γλυπτικῆς. Πολλοὶ καλλιτέχναι εἰργάσθησαν, διὰ νὰ συντελεσθῆ τὸ περίφημον ἀριστούργημα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαί. Εἰς τὸ μεγαλειώδες τοῦτο γλυπτικὸν σύμπλεγμα καταπλήσσει ἡ τόλμη, ἡ ζωηρότης τῶν κινήσεων καὶ ἡ συνταρακτικὴ ὄρμὴ τῶν μορφῶν.

Ἀπομιμούμενος τοὺς Πτολεμαίους ὁ Ἀτταλος Α' ἰδρυσε βιβλιοθήκην, τὴν ὅποιαν ηὕξησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ διάδοχοί του,

Ακρόπολις τῆς Περγάμου. (Αναπαράστασις).

Η Πέργαμος είναι τὸ κύριον αἰγαῖον πόλις ἐλληνιστικῶν χρόνων. Οἱ Ἀτταλίδαι, ἔστιν σαν μὲν ὑπέρυχα μητρεῖα τὴν πρωτεύουσαν, διότι τὴν Λερώπολιν Ήτε τὴν είκανα: Α) Ο Βοϊδός τοῦ Διός. Β) Τὸ δεύτερον τῆς Ληγαῖς καὶ διπέστω εἰς τὴν σερρὰν τῶν αἰγαίων ἡ ὄροναστὴ βιβλιοθήκη. Γ) Ναὸς τῶν διποτῶν έκτασεν ὁ Τραχίανος.

ιδίως Εύμενης Β'. Οι Περγαμηνοὶ κατεσκέυασαν νέον εῖδος χάρτου ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὴν ὀνομασθεῖσαν περ-

γαμηνήν. Ἡ Περγαμηνὴ βιβλιοθήκη ἔγινεν ἐφάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρινῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς περιελάμβανε 200 χιλιάδας τόμους.

Ἡ Πέργαμος εἶχε τοὺς λογίους της, σχολὴν γραμματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην της. Ἀπὸ τὴν Πέργαμον κατάγεται ὁ διάσημος Ἰατρὸς Γαληνὸς (129 - 201) μ.Χ., τὸν ὅποιον θετούν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἰπποκράτην.

ΡΟΔΟΣ

Ἡ νῆσος ἔχει πολὺ παλαιοτέραν ιστορίαν. Ἄλλ' ἡ πόλις προῆλθεν ἐκ συνοικισμοῦ τὸ 407 π. Χ. καὶ ἐχαρά-

‘Ο Ἀρης μὲ τὸν Ἐρωτα.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον, Ρώμη, Ἐθνικὸν Μουσεῖον. ‘Ἐργον τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰώνος. Ἐπίδρασις τοῦ Σκόπα καὶ Λυσίππου. Διασκευὴ ἑλληνιστική. ‘Ο Ἐρως πρόσθετος. Ἀρχικῶς παρίσταντε τὸν θεὸν σοβαρὸν καὶ σύνυνουν ἀναπαυόμενον μετὰ τὴν μάχην.

χθη ὀμφιθεατρικῶς, μὲ εὐρείας ὁδούς, ὑπὸ τοῦ περιφήμου πολεοδόμου Ἰπποδάμου τοῦ Μιλησίου. Τὸ τεῖχός της εἶχε περιφέρειαν 15 περίπου χιλιομέτρων. Ταχέως αὐξῆθεῖσα, ἀπέβη μία τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, κοσμουμένη ἀπὸ πλῆθος ναῶν, Ἱερῶν μνημείων, ἀνδριάντων.

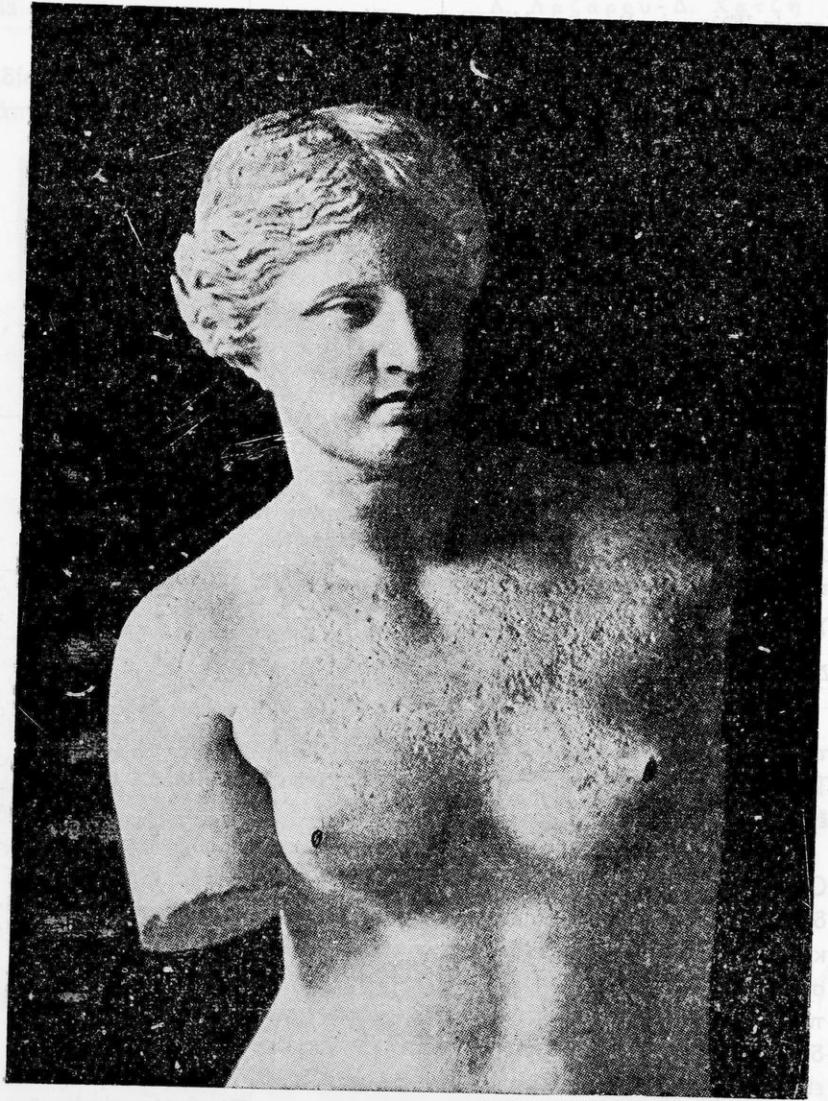
Ἐκυβερνᾶτο δημοκρατικῶς ἔχουσα αἵρετοὺς ἄρχοντας. Ἡ ἐπικρατοῦσα γλώσσα ἦτο δωρικὴ καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα. Ἡ πόλις εἶχε πέντε λιμένας, εἰς τοὺς δποίους ἐναυλόχουν αἱ νῆες ἔτοιμοι πρὸς ἔκπλουν. Ἡ μεγάλη ὁγάπη τῶν Ροδίων εἰς τὰ ναυτικὰ ἔγινε παροιμιώδης. « Δέκα Ρόδιοι, δέκα νῆες », ἔλεγον.

Εἰς τὴν διπλωματικὴν ιστορίαν εἰσέρχεται ἡ Ρόδος μὲ τὴν ὄνομαστὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (305 - 304). Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἡ πόλις ἐπροχώρησε ταχέως, ὡφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφὴν τῆς Τύρου, μεγάλου ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Υπερβολή ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ἡ Ρόδος κυβερνᾶται ἀπὸ τότε ὑπὸ μετριοπαθούς ἀριστοκρατίας ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν καὶ φθάνει τὸν χρυσοῦν αἰῶνά της. Τὰ νομίσματά της κυκλοφοροῦν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχουν πραγματικὴν ὀξίαν.

Εἰς τὸ ἔσωτερικὸν κάμνουν λογικὰς παραχωρήσεις εἰς τὸν λαόν. Οἱ πλούσιοι δέχονται ἐνίστε τὸν λαόν τοὺς πτωχούς καὶ δὲν γίνονται ποτὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τὸ ἔξωτερικὸν συνετὴ καὶ σοφὴ πολιτικὴ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ροδίους νὰ παίξουν πρόσωπον διαιτητοῦ εἰς τὰς συγκρούσεις Μακεδονίας, Αἰγύπτου, Συρίας. Ἐπιδιώκει τὴν ισορροπίαν μεταξὺ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων, διότι εἰς αὐτὴν βλέπει τὴν ἐγγύησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν. Εἴναι ἀρκετὰ πλουσία καὶ δυνατή, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της. Τὰ 2 %, τὰ δποῖα εἰσπράττει ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἔξαγόμενα ἐμπορεύματα, τῆς ἀποφέρουν, τὸ 170 π. Χ., 1 ἑκατομμύριον δραχμὰς περίπου. Δὲν διατηρεῖ περισσότερα ἀπὸ 50 πλοῖα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγχρόνως, ἀλλὰ αὐτὰ εἴναι τοῦ πλέον συγχρονισμένου

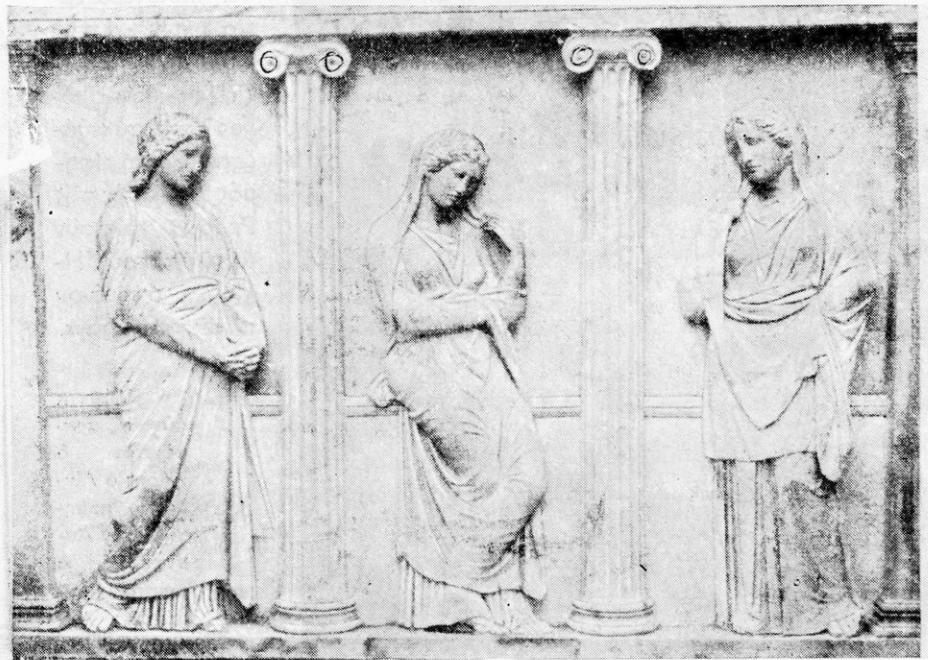
Αφροδίτη τῆς Μήλου. (Μαρμάρινον ἄγαλμα, Παρίσιοι, Λούβρον).

Από τὰ ώραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εύρεθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μῆλον. Ο τεχνίτης εἶναι ἀγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ότι εἶναι τοῦ Σκόπα. "Άλλοι δύο στηρίζουν ότι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὅρισθῃ πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς γεῖρας. "Η ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀπαραμιλός, τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς ἔχει ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ συγχρόνως θεῖνό μεγαλεῖον.

τύπου. Διατηρεῖ τὰ νεωτάτου τύπου ναυπηγεῖα, εἰς τὰ ὄποια
ἀπαγορεύει τὴν εἰσόδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐντοπίους καὶ
ξένους.

ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ Ρόδος ὅμως εἶναι συγχρόνως πόλις λογίων καὶ καλλιτε-

Σαρκοφάγος τῶν πενθουσῶν γυναικῶν. (Μουσεῖον Κωνσταντινούπολεως).

Εὐρέθη, ὅπως καὶ ἡ λεγομένη σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Σιδώνα. Τὸ μνημεῖον, εἰδος μονοπτέρου ἱωνικοῦ ναοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ 18 πενθουσας γυναικείας μορφάς, αἱ ὄποιαι ἐκπροσωποῦν τὴν γυναικωνίτιδα τοῦ θαμμένου εἰς τὴν σαρκοφάγον Ἀσιάτου. Ἡ θλῖψις ἐκδηλοῦται μὲν σωφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν,
ὅπως εἰς τὰς ἀττικὰς ἐπιτυμβίους στήλας.

χνῶν. Εἰς τὴν νῆσον διέτριψε τὸν 4ον αἰῶνα (330 - 314) ἔξορι-
στος ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ Αἰσχίνης, ἴδρυσεν ἐν καταφύτῳ τόπῳ

ἐκτὸς τῆς πόλεως ρητορικὴν σχολὴν, ἡ ὅποια διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσπούδαζαν "Ἐλληνες, Ἀσιᾶται καὶ Ρωμαῖοι. Οἱ ζωγράφοι Πρωτογένης καὶ Παρ-

ράσιος συνθέτουν εἰς τὴν Ρόδον μερικὰ ἀπό τὰ καλύτερα ἔργα των. Κατὰ τὴν ἴδιαν ἐποχὴν (τέλος 4ου αἰώνος) κατασκευάζεται ὁ περίφημος κολοσσὸς τῆς Ρόδου, χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, στημένον παρὰ τὸν λιμένα.

Μέν αν δρος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα, 1ος π.Χ. αἰών, Βοστώνη.

Πλάστης
αύτοῦ ἀναφέρεται ὁ
Χάρης δ. Λίνδιος, μαθητής τοῦ Αυσίππου, ἢ ὁ
συμπολίτης αὐτοῦ Λάχης. 'Ο κολοσσὸς εἶχεν
ύψος 31 μέτρα περίπου.
'Η κατασκευή

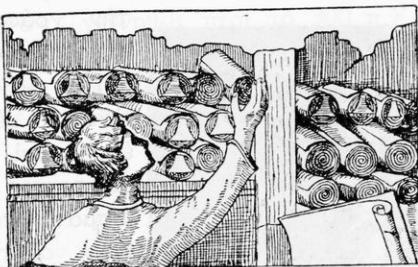
του διήρκεσεν, ὡς λέγεται, 12 ἔτη. Δὲν ἦτο τοποθετημένος εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος μὲν ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὡστε νὰ διέρχωνται ὑπ' αὐτὸν τὰ πλοῖα, ὅπως ἐφαντάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικούς χρόνους. Παρὰ τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὅποιους ἔθεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκρημνίσθη τὸ 225 πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καὶ ἔκτοτε ἐκείτο κατὰ γῆς μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (657 μ. Χ.), οἱ ὅποιοι ἐτεμάχισαν, καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν ὡς μέταλλον.

Εις τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἥκμασεν ὄνυμαστὴ σχολὴ γλυπτῶν, τῆς ὅποιας ἡ παραγωγὴ μετέβαλε τὴν Ρόδον εἰς μουσεῖον ἀγαλμάτων καὶ ἐπωλεῖτο μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Περίφημα ἀγάλματα θεῶν καὶ συμπλέγματα, τῶν ὅποιών ἀντίγραφα ἔσωθησαν, κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Ρόδον. Ροδίων καλλιτεχνῶν ἔργον εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος (ιος αἰών).

Ἡ Ρόδος εἶχε καὶ τὸ Πανεπιστήμιόν της. Εἰς αὐτὸν διδάσκει τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ὁ πολυμαθὴς φιλόσοφος καὶ ιστορικός, ὁ Ποσειδώνιος (135 - 50 π. Χ.), τὸν ὅποιον ἐπεσκέφθη ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καὶ ἤκουσεν ὁ Κικέρων.

Εἰς τὴν Ρόδον ἐμορφώθησαν τὰ στοιχεῖα Διεθνοῦς Δικαίου, τὰ ὅποια ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἐλεηλάτησαν οἱ Βενετοί.

Ο μαρασμὸς τῆς πόλεως ἐπῆλθεν, ὅταν αὗτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους (43 π.Χ.)

Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων εἶναι κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὅποιους ἔθετον εἰς ίδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἀκρον τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο πινακίς, ἐπὶ τῆς ὅποιας ἔγραφον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκάριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

Σ'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγὴ βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ 2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὕτε τὴν πρωτοτυπίαν οὕτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀ-

θηνῶν. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὅποιαν γράφουν, εἶναι ἡ ἀττικὴ τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιουτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὅποιαν προήλθεν ἡ νεωτέρα Ἑλληνική. Εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν γράφουν ὅχι μόνον οἱ "Ἑλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποικιλωνύμων λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματά των φέρουν Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.
Μαρμάρινον ἄγαλμα,
Παρίσιοι, Λούβρον.

Ἡ θεὰ μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ τὰς ἀφθόνους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, εἰς στάσιν ἐπιδεικτικήν. Τὸ περιφέρμον ἄγαλμα εἶχε στήσεις ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής εἰς τὴν πρύμνην πλοίου, διὰ νὰ σαλπίσῃ τὴν νίκεν του κατὰ τοῦ Πτολεμαίου παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου. Παράβαλε τὴν παράστασιν ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

πος αὐτῆς εἶναι ὁ Καλλίμαχος, ὁ ποιητὴς τῶν Ὁμηρων.
Μόνον ἡ νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν ὅποιαν ἥσθάνθη ἡ γενεὰ τῶν χρόνων αὐτῶν ἡ ζῶσα εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τύρβην τῶν πόλεων, ἐγένησε γηησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν.

ΠΟΙΗΣΙΣ

vai my -

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ Μένανδρος (342 - 292) καὶ Φιλίμων (361 - 262) κ.ἄ. στατιρίζουν εἰς τὰς κωμῳδίας των ἑλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἀσωτὸν νίόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κλπ., ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγόμενη νέα κωμῳδία, ἡ ὅποια ἔχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικοὺς ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τοῦ Μολιέρου.

Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐλῆς εἶδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὅποια ἔχει ἀνάγκην σχολίων, διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἀλεξανδρίας μὲν καὶ ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσω-

Κατά τους έλληνιστικούς δηλαδή χρόνους άνεπτυχθη ἡ λεγομένη βουκολική ποίησις, ἡ ὅποια περιγράφει τὸν βίον τῶν πτοιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἔξοχήν. Ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἶδους αὐτοῦ είναι ὁ Θεόκριτος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π.Χ. εἰς τὰς Συρακούσας ἢ εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὁ ὅποιος εἰς τὰ Ειδύλλια του ἔχει πραγματικήν ἐμπνευσιν καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸν εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

θαλ

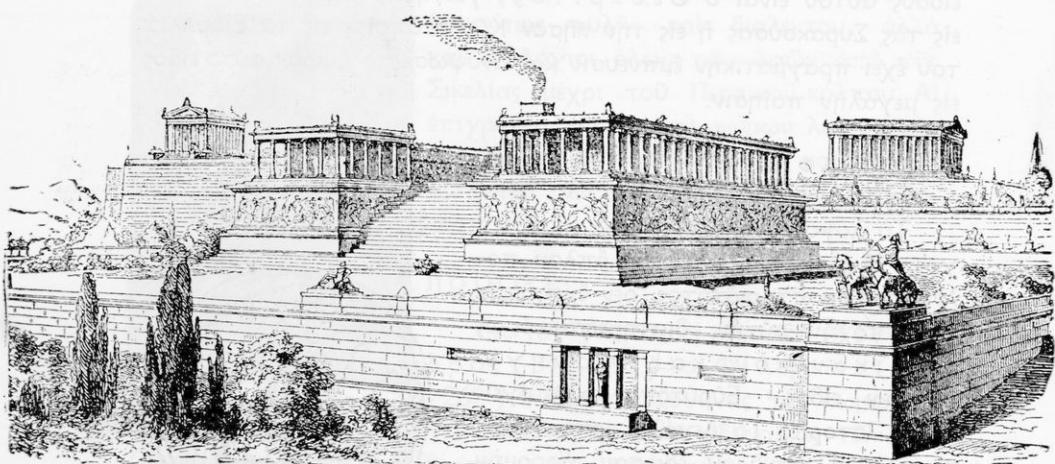
Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὅποιον προεξέχει, είναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἡ ρητορική, ὡς ὅπλον πολιτικῆς δραστηριότητος, δὲν ἔχει θέσιν τὴν ἐποχὴν αὐτήν, διατηρεῖται ὅμως τὸ δικανικὸν καὶ πανηγυρικὸν εἶδος. Εύρυτατα καλλιεργεῖται ἡ ιστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξανδροῦ ἐδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ιστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τους ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ Νέαρχος, διηγήθησαν τὴν ἑκστρατείαν ἥ ἐπεισόδιά της. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα των, τὰ ὅποια δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ιστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τους ιστορικούς τοῦ 5ου ἢ 4ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τους τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Αὐτὸς είναι ὁ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπόλιτης (205 - 125), ὁ ὅποιος, ζήσας κατὰ τους χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τους Ρωμαίους, συνέγραψε γενικὴν ιστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἔξιγήσῃ εἰς τους ὄμογενεις του τους λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια διέπραξαν.

Ἀλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν είναι κυρίως περίοδος πα-

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης
Ἐπὶ νομίσματος Δημητρίου τοῦ
Πολιορκητοῦ

ραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὅσον περισυλλογῆς ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἐδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὸ τιμητικὸν διὰ τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς τῆς ἐποχῆς εἶναι ὅτι, ἐνῷ οἱ ἴδιοι δὲν στεροῦνται ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ πολυπληθῶν θαυμαστῶν τῶν

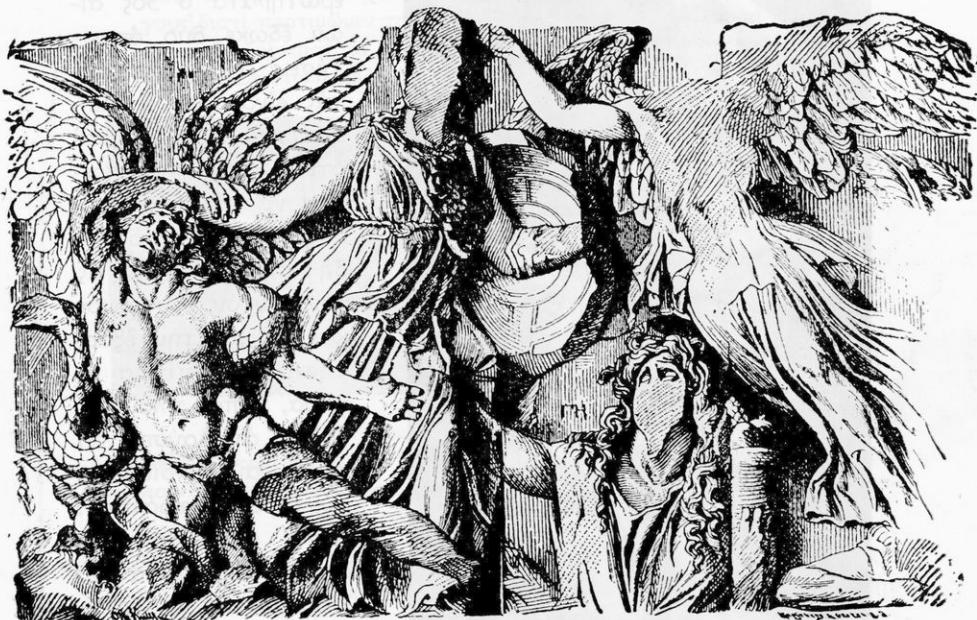

‘Ο Μέγας Βωμὸς τοῦ Διὸς (ἀναπαράστασις).

Τὸ περικαλλέστατον μνημεῖον τῆς Περγάμου, ὁ Βωμὸς τοῦ Διός, ἐν ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνηγέρθη εἰς ἐπιφανεστάτην θέσιν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β' περὶ τὸ 150 π.Χ. Τὸ ὅλον κτίσιον ἦτο ὁρθογώνιον τετράπλευρον, ὕψους 9 μ., μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 34 μ., διλόκηρον ἐκ μαρμάρου. Μεγαλοπρεπής κλῖμαξ 20 μ. πλάτους, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν κυρίως βωμόν. Ἐστηρίζετο εἰς βάσιν ἡ κρηπīδωμα κοσμούμενον πρὸς ὅλας τὰς πλευρὰς ἀπὸ παραστάσεις ἀναγλύφους, δηλαδὴ ἀπὸ μακράν συνεχομένην ζωφόρον ὕψους 1,67 μ., ἡ ὅποια παρίστανε τὴν Γιγαντομαχίαν συμβολίζουσαν τὰς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκας τῶν Ἀτταλιδῶν. Ἡ μεγαλειώδης γλυπτικὴ σύνθεσις, συνεργασία πολλῶν καλλιτεχνῶν, κατέπληξε μὲ τὴν τόλμην καὶ τὴν βιαιότητα τῶν κινήσεων καὶ τὴν συνταρακτικὴν ὥρμην τῶν παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ κρηπīδωματος ὑψοῦτο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, περιβάλλουσα ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὸν βωμόν.

ἔργων των, ἀναγνωρίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀνωτέραν πνοήν καὶ τελειότητα τῶν ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὀνομάσθησαν γραμματικοί, περισυλλέγουν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ζήλου, ἀντιγράφουν καὶ σχολιάζουν τὰ ἔργα

αύτά. Εις τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἴδιως, χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων, προοδεύει ἡ ἐργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔζησαν οἱ ἔξιχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὅποιους ὀνομαστότερος εἴ-

Τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς

'Απὸ τὴν Τιτανομαχίαν τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου.

'Η Ἀθηνᾶ βεβαία διὰ τὴν νίκην ἔχει ἀρπάσει εἰς ὄρμητικὴν τῆς κίνησιν ἐκ τῆς κόμης ἔνα νεαρὸν Τιτᾶνα. 'Η μορφὴ κάτω εἶναι ἡ Γῆ, ἡ μήτηρ τῶν Τιτάνων, ἡ ὅποια ἵκετεύει διὰ τὰ τέκνα τῆς.

ναι ὁ Ἀρίσταρχος, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ἴδιως τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τώρα τὰ προβλήματα

τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἀνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εἰτυχῆς. Ἡ φιλοσοφία δηλαδὴ γίνεται πρακτικὴ εἴτε ἡθική.

Eis τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ Ζος αἰώνων ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις. Ἡ μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικρὰν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἀνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτόν του μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἔξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθά, ἀπὸ πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὐτὴ διδάσκει αὐτηράν ἔγκρατειαν.

Αὕτη εἶναι ἡ περιφημος διδασκαλία τοῦ Ζόνωνος (270),

ἡ ὁποία ὠνομάσθη στωικὴ | φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ

Ἐπίκουρος (341 - 270) ἀποδίδει μεγαλην ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν

καὶ τὴν εύδαιμονίαν εύρισκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὰς χυδαίας ἡ ἀπλῶς τὰς σωματικὰς

Γαλάτης φονεύει τὴν γυναικά του.

Μαρμάρινον σύμπλεγμα, Ρώμη.

‘Αντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔστησεν ὁ Ἀτταλος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Γαλάτης κρατεῖ τὸ σῶμα τῆς γυναικός του, τὴν ὅποιαν ἐφόνευσε διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀχθόων, ἐνῷ βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθός του.

ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον.

« “Οταν λέγωμεν σκοπός τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή », γράφει ὁ Ἐπίκουρος, « δὲν ἐννοοῦμεν τὰς ἡδονὰς τῶν ἀσώτων ἢ ὅσας προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον... Δὲν εἶναι τ’ ἀτελείωτα φαγοπότια, τραγούδια καὶ διασκεδάσεις, ἢ παραλυσία εἴτε ἡ ἀπόλαυσις ψαριῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα στηκώνει πολυτελής τράπεζα, πού κάμνουν εὐχάριστον τὴν ζωήν, ἀλλὰ ὁ νηφάλιος στοχασμός, ὁ ὅποιος ἔρευνቅ καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς λόγους¹ διατὶ προτιμῶμεν τοῦτο καὶ ἀποφεύγομεν τὸ ἄλλο, καὶ ἐκδιώκει τὰς πλανερὰς δοξασίας, αἱ ὅποιαι εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ψυχικῆς ταραχῆς ». (’Επιστολὴ πρὸς Μερούκεα, Διογένης Λαέρτιος Ι’ 131).

‘Η πληγωμένη Ἄμαζών τῆς Περγάμου.

Απὸ τὰς² ώραιότερα ἔργα τῆς ἐλληνιστικῆς γλυπτικῆς, εἰκονίζει θαυμασίως τὴν ἔξαφάνισιν τῆς ρώμης καὶ τῆς σφυζούσης νεύτητος. Απὸ τὰ ἀναθήματα τοῦ ’Αττάλου Α’ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπικούρειος φιλοσοφία, ἡ ὅποια ἔχει ἐλληνικώτερον χαρακτῆρα, ἐνῷ ἡ στωικὴ προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ίδιως ἡ ἐποχὴ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν.

‘Η Γεωγραφία ἦτο φυσικὸν νὰ κάμη μεγάλας προόδους. ‘Η κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἐλληνας τὸν δρόμον διὰ τὴν διερεύνησιν χωρῶν, τὰς ὅποιας οὐδόλως ἐγνώριζον ἡ ἐλάχιστα εἶχον ἀκούσει περὶ αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἦδη τοῦ ’Αλεξάνδρου ὁ ναύαρχος Νέαρχος ἔξετέλεσε καὶ περιέγραψε περίπλουν τοῦ ’Ινδικοῦ ’Ωκεανοῦ, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ ’Ινδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. ‘Ο Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πλέων κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πα-

ραλίας τῆς Εύρωπης ἔφθασε μέχρι τῆς βορειοτέρας ἄκρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἐλβα. Αἱ πληροφορίαι του διὰ τὸ βόρειον σέλας καὶ τὸν παγωμένον ὥκεανὸν τοῦ βορρᾶ ἔθεωρήθησαν μᾶλλον φανταστικαὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Χρησιμοποιῶν τὰς ἐργασίας ἀλλων ἐρευνητῶν καὶ τὰς ἴδιας του παρατηρήσεις ὁ γεωγράφος Ἐρατοσθένης συνέταξε παγκόσμιον χάρτην, μὲ πολλὰς ἀτελείας φυσικά, καὶ διὰ τὰς περισσότερον ἀκόμη γνωστὰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, διποσδήποτε ὅμως κατόρθωμα διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πεποίθησις γενική.

Ἡ Αστρονομία συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν γίνονται ἀκριβέστερον γνωσταὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων. Οἱ σπουδαιότερος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἐποχῆς Ἀρισταρχος ὁ Σάμιος διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της καὶ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὅσα ἀνεκαλύφθησαν μετὰ 18 αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ, ἀφοῦ εἶχον ταφῆ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν παρακαμήν τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Μηχανικὴ ὑπῆρξαν προοπτόθεσις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς. Αἱ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις θὰ ἥσαν ἀδύνατοι χωρὶς τὰς λαμπρὰς προόδους τῶν μαθηματικῶν. Κέντρον καὶ διὰ τὰς σπουδὰς αὐτὰς ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ὁ Εὐκλείδης, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, ἔγραψε τὰ «Στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας», τὰ ὅποια καθ’ ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μετέπειτα ὑπῆρξαν τὸ μᾶλλον διαδεδομένον βιβλίον τῆς γεωμετρίας.

Οἱ Ἀρχιμήδης (287 - 212), γεννηθεὶς καὶ ἐργασθεὶς εἰς τὰς Συρακούσας, ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀνεκάλυψε τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχήν, ἡ ὅποια φέρει τὸ ὄνομά του καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν εὔρεσιν τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν σωμάτων.

Τὸ «δός μου ποῦ νὰ σταθῶ καὶ θὰ κινήσω τὴν γῆν» (δός μοι πᾶς στῶ καὶ τὰν γῶν κινάσω) εἶναι φράσις, τὴν ὅποιαν λέγεται ὅτι εἴπεν, ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν δύναμιν τῶν μοχλῶν ἀλλὰ πι-

θανῶς δὲν εἶναι ίδική του. Μαρτυρεῖ ὅμως τὸν θαυμασμόν, τὸν όποιον προεκάλεσεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἥ ἀνακάλυψις.

Εἰς τὴν μηχανικὴν ἐπετέλεσε σπουδαιοτάτας προόδους καὶ εἰς τὰς μηχανάς του δόφείλεται ἥ μακρὰ ἀντίστασις τῶν Συρακουσῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων τὸ 213.

Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἤκμασαν οἱ μηχανικοὶ Κτησίβιος καὶ Φίλων.

Ἡ Ζῳολογία καὶ ἡ Βοτανικὴ μεγάλως ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς γεωγραφίας. Μὲ τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις ἐπληθύνθησαν αἱ ζῷολογικαὶ καὶ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων χάρις εἰς παράξενα ζῷα καὶ ἔξωτικὰ φυτά, τὰ ὅποια εύρεθησαν εἰς τὰς νέας χώρας.

Ο παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας ζῳολογικὸς κῆπος ἔγινεν ὀνομαστὸς μὲ τὰ παντὸς εἴδους ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἔρπετά.

Αξιόλογοι ἐπιστήμονες τῶν κλάδων τούτων δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαδόχων, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανείς.

Ἡ Βιολογία ἔχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδαιότατον ἀντιπρόσωπον τὸν Ἡρόφιλον, ὁ ὅποιος διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ ζώντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων, ἐπέτυχε σοβαρὰς ἀνακαλύψεις διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀνακάλυψιν, λησμο-

Κεφαλὴ γυναικός.

Βερολίνου.

Μαρμαρίνη κεφαλὴ προερχομένη
ἐκ Ηεργάμου.

Ο Λαοκόων καὶ τὰ τέκνα του.

Σύμπλεγμα τῶν Ροδίων Ἀγησάνδρου, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου.
Ρώμη-Βατικανόν.

"Ἐργον προχωρημένων ἐλληνιστικῶν χρόνων (μέσα τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος) ἀνακλυφθὲν τὸ 1506 μ.Χ. Τὸ πάθος διαβαθμίζεται μὲν ἐξαιρετικὴν τέχνην. Τὸ δεῖγμα τοῦτο δύψιμου ροδιακῆς τέχνης ἔθαυμασθη παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων.

νηθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐπανέφερεν εἰς φῶς τὸν 17ον μ.Χ. αἰῶνα ὁ "Ἀγγλος Χάρβεϋ (Harvey) καὶ ἔγινεν ἔνδοξος.

‘Η Ἱατρικὴ ἐπίσης σημειώνει ἀξιόλογον πρόοδον. Αἱ ἀντιτιλήψεις τῶν Ἰατρῶν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, τοῦ Ἰπποκράτους, ὁ ὅποιος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα. Τὰς νέας ἀντιτιλήψεις ἐσυστηματοποίησεν ἀργότερα ὁ δεύτερος μεγάλος "Ἐλλην Ἱατρὸς Γαληνὸς ὁ Περγαμηνός, ὁ ὅποιος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους (131 - 201 μ. Χ.).

Η ΤΕΧΝΗ *vai wwp.*

‘Η σημαντικωτέρα ὅμως παραγωγὴ τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. ‘Η πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἔξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς καὶ ἡ Ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ὅλλα νέα μορφὴ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.

‘Εστία τῆς Ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἔργαστήρια, καὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτεουόσας τῶν ἴσχυρῶν ἥγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενής τέχνη.

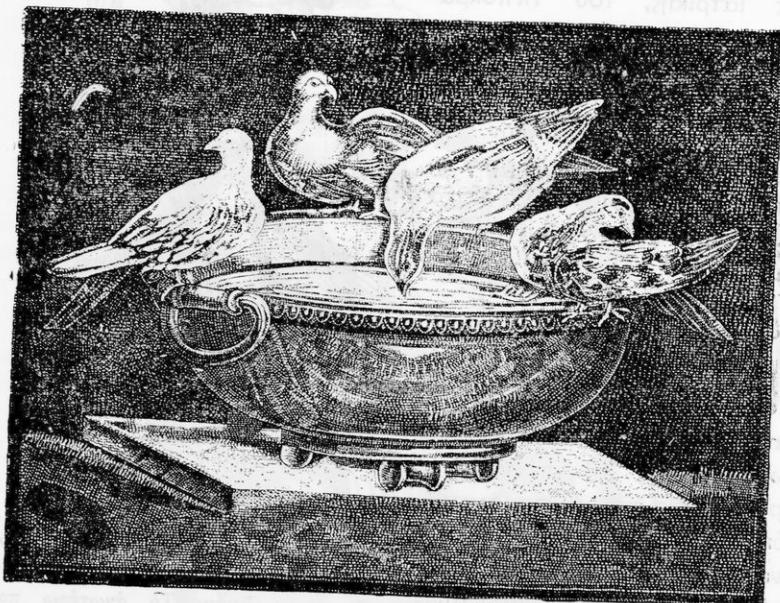
Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχον παραστήσει τὴν ἡρεμον ἴσχυν καὶ τὴν σεμνήν αὐτοπεποίθησιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν

Τὸ παιδί μὲ τὴν χῆνα.
Μαρμάρινον, ἀντίγραφον, Ρώμη,
Βατικανόν.

‘Η ἑλληνιστικὴ τέχνη εὐχαριστεῖται νὰ παριστάνῃ ἀστεῖα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρῳ παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν παιδάκι ποὺ παλεύει μὲ κῆρα. ‘Η κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ σοβαρὸν ὑφος προκαλεῖ θυμηδίαν.

έλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἵσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιούτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κλπ. Εἰς τὴν ἴδιαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτική, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ

Τὸ ψηφιδωτὸν μὲ τὰς περιστεράς.

Ρόμη, Καπιτώλιον.

Λεκάνη μὲ περιστερὰς καθημένας εἰς τὰ χεῖλα τῆς. Εἶναι ἀντίγραφον δύνομαστοῦ ἔργου τοῦ διασημοτέρου ψηφοθέτου τῆς ἀρχαιότητος Σώσου (2ος π.Χ. αἰών), ὁ ὁποῖος ἐφίλοτέχνησεν εἰς δωμάτιον, πιθανώτατα τῆς κατοικίας τῶν βασιλέων τῆς Περγάμου, τὸν περίηρμον «ἀσάρωτον οἰκον», δηλαδὴ ψηφιδωτὸν δάπεδον παριστάνοντα ἀπορρίμματα δείπνου καὶ τὴν λεκάνην μὲ τὰς περιστεράς. Ψηφιδωτὰ ἡ μωσαϊκὰ δύνομάζονται χρωματισταὶ εἰκόνες κεκαλυμμέναι μὲ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια. Ἡ τέχνη ἐμφανίζεται πρὸς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὸν τρίτον αἰῶνα εἶναι τόσον διαδεδομένη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν 'Ιέρων Β' (239—215) ἐστόλισεν ὀλόκληρον τὸ δάπεδον πολυτελοῦς πλοίου μὲ ψηφιδωτά, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζετο «πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος».

έργα άρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὅμως πάντοτε καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἔδρας τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ηγεμόνων.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἀτταλος ἴδρυσε σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπ' αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον κοσμεῖ τὸν βωμὸν, παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικῶτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Αλεξάνδρου.

Η Ιστορία τῆς γλυπτικῆς της Ελληνιστικῆς περιόδου σηματίζεται από τον "Αυτοκόλλητον" τοπικού τύπου περιόδοντα, ονόματος χωρίς διά τῆς Αναρχίας, τοῦ Μ. Αλεξανδρου, Αιανθίνου Φύλακος, διότι πρὸς "Αυτοκόλλητον" Η Ιστορία τῆς Ρώμης μᾶλλον σημαίνει τοπικότερον, εκδόθηκε τοῦ Αιανθίνου αρχότον. Η Ιστορία ἀνήκει στην τὰ παραγγελμένα από τον Αιανθίνον θεάτρον, διακινούμενη από την απρόσιτην Γαλατική, την Καραβανική, την Επαναγγελική, από την τηρητική Καραβανική, παραστάσεις παραστάτερης του Μακεδονικού καὶ Αιανθίνου τοῦ πολιτισμού τους. Βασικούς της κανόνες καὶ τῆς διανοτολογίας Ερεύνησε καθὼς καὶ Τρύφωνος, Σκληδονικός, Λαζαρίδης, Καραβανικός, Καραβανική, Καραβανικός.

Ἐπι τῶν Ρωμαϊκῶν δὲ τὴν Ιστορία γίνεται γραμμένη πολιτική, λόγοι της Επιρροῆς. Αἱ τέλειατέλειαί τῶν διέργαστον, ὅποιοι τοι τοὺς τύπους θέλουν τῆς Ρωμαϊκῆς αιγαλοεργασίας, εἰς τὴν σημεῖον της Ιστορίας καὶ διαδραματίου διέργασαν, σημαντικότεροι μέροι σε πράγματα τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τῶν νεωτέρων πολιτισμῶν. Η Ερεύνη θεάτρον την προνομιούσας ήταν. Η φύσις την καντράνη δέσποιντε τὴν διαδεπτημένη τῆς διδρασκαλεῖαν, καὶ εἰς τὴν Ιστορίαν τῆς.

Οι λοιποὶ τῆς διπλασίαρχης πρὸς ίματος Ερεύνης εἰσήλθεν μὲν τῷ Ιερούλην διέτο τοὺς δρυπτέρους ὅποι τοὺς "Βλέμμας καὶ τοὺς Λαοὺς" τῆς Αιανθίνης. Η προστάσια τῶν διηρευτῶν πρότιτη περισσότερον, μέχρι τῆς διερχῆς, καὶ τοῦτο παραστατικός λεγόμενος έπιπρεψας πρωτόγονου γονάτη ποιεῖται.

·οι πρόστοιχοι πεντε νεαροί άνδρες της αρχαίας Ελλάδας·
Πρώτος δύοι είναι ο Ηρόδοτος ο οποίος συγγράψει την ιστορία
των ανθρώπων την αυτήν την έργο -

βού θέα -

ΑΙ ΤΡΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
εἰς τολμηρούς πολεούς
τότοις ήταν καὶ νόμοι
ΑΕ ηγέτης νομοποιούσας την πόλην
προστάσεως τους
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'
ΠΡΟ· Ι· ΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

‘Η ιστορία τῶν Ἀρχαίων Ἐλλήνων, ὅπως καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ιστορία τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυνεν ὁ χῶρος, ὀλλὰ πρὸς Ἀνατολάς. ‘Η ιστορία τῆς Ρώμης μᾶς φέρει δυτικώτερον, εἰς τὴν Ἰταλίαν πρῶτον, ἥ ὅποια ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον, ἀργότερον διαρκῶς δυτικώτερον, πρὸς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Βρεταννικὰς νήσους καὶ τὴν Γερμανίαν. ‘Ο δρίζων αὐτὸς εύρυνεται περισσότερον τὸν Μεσαίωνα καὶ λαμβάνει εἰς τὸν κύκλον του ἑκτάσεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εύρωπης, καθὼς καὶ τὴν Σκανδιναϊκὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἥδη ἡ ιστορία γίνεται περισσότερον εὐρωπαϊκή. Λαοὶ τῆς Εύρωπης δὲ εἰς μετὰ τὸν ὄλλον εἰσέρχονται, ἀπὸ τοῦ τέλους ἴδιως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ιστορίας καὶ διαδραματίζουν διαρκῶς σημαντικώτερον μέρος ὡς ἐργάται τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. ‘Η Εύρωπη εἶναι ἥ προνομιούχος ἥπειρος, ἥ ὅποια ἔχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν ιστορίαν της.

Οἱ λαοὶ τῆς δυτικωτέρας πρὸς ἡμᾶς Εύρωπης εἰσῆλθον εἰς τὴν ιστορικὴν ζωὴν πολὺ ἀργότερον ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. ‘Η προϊστορία των διήρκεσε πολὺ περισσότερον, μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἥν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐτάραξαν τὴν πρωτόγονον γαλήνην των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν παλαιοτέραν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, τὴν προϊστορίαν της καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν της.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ δύναμις Ἐ ὑ ρ ὁ π η εἶναι τόσου παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ιστορία. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δὲν ἔγνωριζον δλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ὅτι δὲν εἶναι νῆσος. Ἐξακόσια ἦτη βραδύτερον, τὸν καιρὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος, ὁ περιφήμος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος, εἰς τὸ ἔργον του « Γεωγραφικὴ ὑφήγησις » γνωρίζει ἐντελῶς ἀφορίστως τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σκαρματίας, τὴν ὅποιαν νομίζει νῆσον, καὶ τὴν Σαρματίαν, διὰ τῆς ὅποιας ἡ Εὐρώπη ἦνοῦτο μετὰ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀξιόλογος Ρωμαῖος ιστορικὸς Τάκιτος, ζήσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, περιέγραψε τὴν Γερμανίαν μὲν παρατηρητικότητα καὶ ἀκρίβειαν. Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ Εὐρώπη ἐτελείωνεν εἰς τὸν ποταμὸν Τάναϊν, τὸν σημερινὸν Δόν, ὁ ὅποιος χύνεται εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν. Ὁ εὐφύεστατος καὶ πολὺ μορφωμένος συγγραφεὺς Λουκιανὸς τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα γράφει ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Εὐρώπη ἥρχισε νὰ γνωρίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἥλθεν εἰς τὸ φῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Αἱ πληροφορίαι λοιπὸν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πενιχρόταται.

ΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

Ἐπὶ μακρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι περιωρίσθησαν εἰς τὰς πληροφορίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διὰ τὴν παλαιοτέραν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἔγινε ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψουν τὰ ἵχνη τῶν παλαιοτέρων κατοίκων της. Αἱ ἀνακαλύψεις ἥσαν ἀξιόλογοι καὶ προεκάλεσαν ἐντύπωσιν. Οἱ ἐπιστήμονες ὑπέθεσαν ὅτι

δι’ αὐτῶν θὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὄργανισμοῦ, τῆς διανοίας, τῆς τέχνης, τῶν ἴδεων του.

Αἱ ἔρευναι ἔδειξαν ὅτι εἰς τὴν Εύρωπην ἔζησαν ἄνθρωποι εἰς πολὺ παλαιοτέρους χρόνους καὶ ὅτι ἡ Εύρωπη ἔχει πλουσίαν προϊστορίαν. Προϊστορίαν ἡ προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν ὡνόμασαν, καθὼς γνωρίζουμεν, τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία μελετᾷ τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῶν ιστορικῶν χρόνων.

Οἱ ἀρχαιολόγοι συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τὴν προϊστορίαν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, ἀναλόγως τοῦ ύλικοῦ, τὸ ὅποιον μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι: τὴν παλαιολιθικὴν, ἐποχὴν δηλαδὴ τοῦ ἀκατεργάστου λίθου, τὴν νεολιθικὴν, ἐποχὴν τοῦ κατειργασμένου λίθου, καὶ τὴν ἐποχὴν τῶν μεταλλων. Ἐκάστη ἀπ’ αὐτάς, ἵδιως αἱ δύο πρῶται, διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

Τάρανδος

Σκαλισμένος εἰς κέρας. Κομψοτέχνημα παλαιοιθικῆς ἐποχῆς.

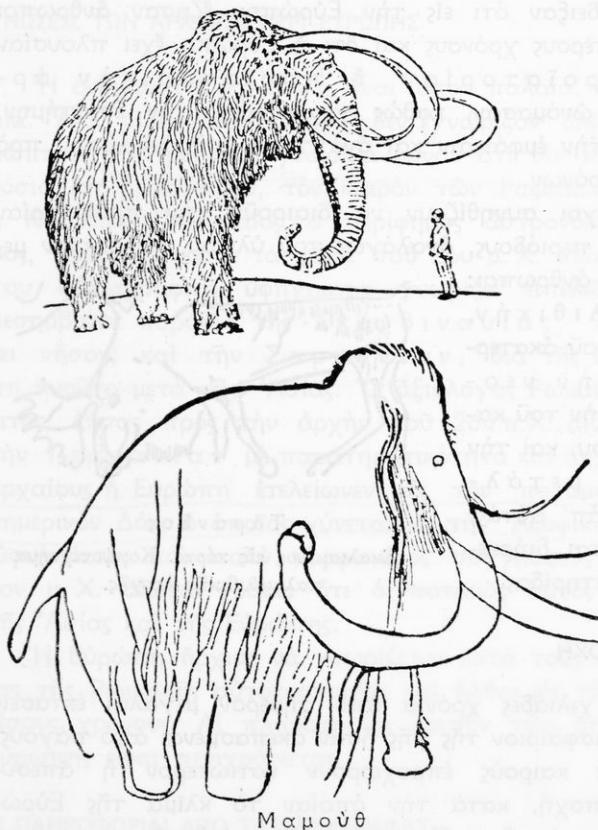
ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερον μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς ἦσαν σκεπασμέναι ἀπὸ πάγους, οἱ ὅποιοι κατὰ καιρούς ἐπροχώρουν νοτιώτερον ἢ ἀπεισύροντο. Ἡλθεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ κλῖμα τῆς Εύρωπης ἦτο ἀρκετὰ θερμόν, ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῶα, τὰ ὅποια συναντῶμεν σήμερον εἰς τὰς θερμὰς χώρας, ἐλέφαντες, ρινόκεροι, τεράστιαι τίγρεις μὲ μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνόδοντας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ἔζησαν εἰς τὴν Εύρωπην ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι οὔτε ἐφύτευον, οὔτε ἐσπειρον, ἐτρέφοντο μὲ καρποὺς καὶ μὲ τὰ ζῶα, τὰ ὅποια ἐφόνευον, καὶ μετηνάστευον εύκολως, ὅταν ἐξήντλουν τὴν τροφήν των, ἀκολουθοῦντες τὰ ζῶα, τὰ ὅποια ἀλλάζουν βοσκήν. Ἐκαμαν ὅμως δύο σημαντικὰς

έφευρέσεις, ἐγνώριζον νὰ ἀνάπτουν φωτιὰν καὶ νὰ σπάζουν τὸν πυριτόλιθον, ὁ ὄποιος χωρίζεται εὐκόλως εἰς τεμάχια, καὶ τὸν μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ κατασκευάζουν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖσ. Δὲν ἔξεραν ὅμως ἀκόμη νὰ τὸν κατεργάζωνται.

Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια, τὸ κλῖμα ἔγινε ψυχρότερον καὶ οἱ πάγοι κατέβησαν εἰς τὰς πεδιάδας. Νέα εἴδη ζώων, ἴδιως ζῷα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, βόνασοι, μεγάλαι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι, ἀγριόχοιροι ἐξαπλούνται εἰς τὴν Εύρωπην. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ὅμοια ζῷα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ μαυούθ, εἴδος ύψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχύ

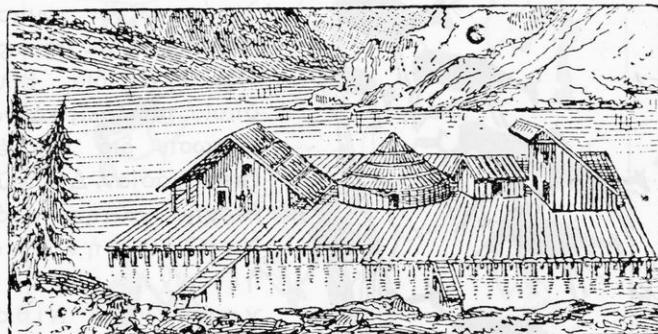

Μαυούθ

Ἐπάνω ὁ φυσικός, ἀποκαλυφθεὶς ἐκ τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετρουπόλεως). Κάτω ἰχνογράφημα παλαιοιλιθικῆς ἐποχῆς εἰς τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

τρίχωμα, καὶ ὁ τάρανδος, εἴδος ἔλαφου, ὁ ὄποιος ζῆστήμερον εἰς τὰς πολικὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ἔζησαν εἰς τὴν Εύρωπην ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ φόβου τῶν θηρίων, κατοικοῦσαν εἰς σπήλαια, τοὺς ὡνό-

μασαν ἀνθρώπους τῶν σπηλαίων. Οἱ νέοι ἀνθρώποι εἰναι ἔξυπνότεροι καὶ διακρίνονται πρὸ πάντων διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἴδιοφυίαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ ταράνδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἀνθρώπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὁροφὴν τῶν σπηλαίων μὲν εἰκόνας τῶν ζώων, τὰ ὅποια κυνηγοῦν. Τοιαῦτα σπήλαια εὑρέθησαν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὸν ἀκατέργαστον λίθον.

Λιμναῖαι κατοικίαι. (Αναπαράστασις).

Απὸ συνοικισμὸν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἦκρον μᾶς λίμνης τῆς Ελβετίας.

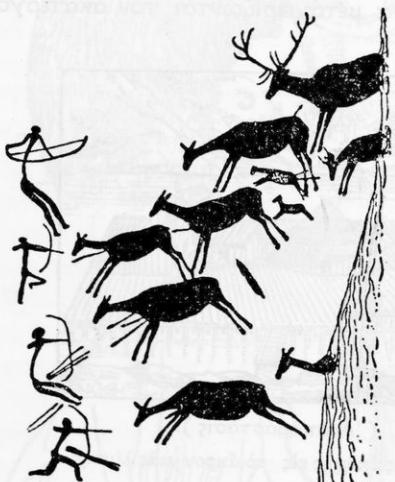
Ολην αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἀνθρώπος μεταχειρίζεται τὸν ἀκατέργαστον λίθον, ὠνόμασαν Παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ ἀκατέργαστου λίθου.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Αργότερον οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἥ Εύρωπη ἀποκτᾷ τὸ εὔκρατον κλῖμα, τὸ ὅποιον ἔχει σήμερον, ὁ μαμούθ καὶ αἱ ἄρκτοι ἔξαφανίζονται καὶ οἱ ἀνθρώποι τῶν σπηλαίων ἐκλείπουν ἢ ὀλιγοστεύουν. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν ἀνθρώποι ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοί, ἀλλὰ μὲν πρακτικώτερον νοῦν. Ανήκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλήν, ἥ ὅποια ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας γύρω εἰς τὴν Μεσό-

γειον θάλασσαν. Κυνηγοὶ κατ' ἀρχὰς καὶ νομάδες, ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ γίνονται γεωργοί. Ἐμαθον νὰ ἀροτριοῦν τὴν γῆν, νὰ καλλιεργοῦν σιτάρι καὶ κριθάρι, νὰ κάμνουν ἀλεύρι καὶ ἐνδύματα ἀπὸ λινόν. Ἐχουν ποίμνια ἀπὸ ἀγελάδας, αἴγας, πρόβατα, χοίρους καὶ ἔξημέρωσαν τὸν ὄνον καὶ τὸν σκύλον. Κατεσκεύαζον ἀγγεῖα ἀπὸ ἄργιλον, τὰ ὄποια ἔψηνον.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι ὅτι οἱ

Οἱ ἀνθρωποὶ τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν ταράνδους.

Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ισπανίας.

τὸ κλίμα ίγρον. Εἰς πολλὰ μέρη, ἡ ναγκάζοντο νὰ στήνουν τὰς κατοικίας των εἰς τὰς ὅχθας τῶν λιμνῶν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Αὔται εἰναι αἱ λιμναῖαι κατοικίαι, τῶν ὄποιων λείψανα εύρεθησαν εἰς τὴν Ἐλβετίαν.

ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

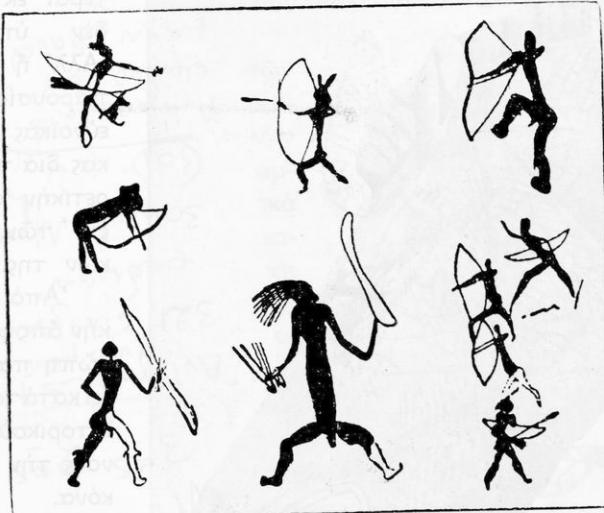
Περὶ τὸ 5000 π. Χ. οἱ ἀνθρωποὶ ἔμαθον τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὰ πρῶτα μέταλλα, τὰ ὄποια ἀνεκάλυψαν, ἦσαν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσός, τὰ ὄποια πολλάκις εύρισκονται πρόχειρα

ἄνθρωποι ἔμαθον νὰ κατεργάζωνται τὸν λίθον. Τὸν λεισίνουν, τὸν τρυποῦν καὶ κατασκευάζουν ἀξίνας, πριόνια, ἐγχειρίδια, βέλη, τὰ ὄποια πολλάκις κάμνουν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν. Διὰ τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ κατειργασμένου λίθου.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συνήντησαν μεγάλας δυσκολίας, διότι ἡ χώρα ἦτο σκεπασμένη ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, τὰ ὄποια ἦσαν λείψανα τῶν πάγων, καὶ τὰ ἀπέραντα δάση ἔκαμνον

εἰς τὴν φύσιν. Ἀμέσως κατόπιν ἔμαθον νὰ ἀναμειγνύουν τὸν χαλκὸν καὶ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν τὸν ὁρείχ αλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὁρειχάλκου.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὁρειχάλκου σημειώνει μεγάλην πρόοδον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τώρα στερεώτερα ἐργαλεῖα, τὰ δποῖα τὸν βοη-

Τοξόται.

Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς ἀνατ. Ισπανίας. Τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Προχωρημένη τέχνη, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ παραστήσῃ ψυχικάς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει κυνήγιον ἢ χορὸν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

θοῦν νὰ καλλιεργῇ καλύτερα τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύξῃ τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ γενικῶς νὰ καλυτερεύσῃ τὴν ζωὴν του. Ἐπίσης, ἔχει στερεώτερα ὅπλα, τὰ δποῖα ἐπιτρέπουν εἰς μερικοὺς λαοὺς νὰ ὑπερισχύσουν. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὁρειχάλκου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων λαῶν ἀρχίζουν οἱ ιστορικοὶ χρόνοι (5000 π. Χ.).

Πολὺ ἀργότερα, κατὰ τοὺς ιστορικοὺς χρόνους καὶ εἰς χώρας τῆς Β. Εὐρώπης (2000 π. Χ.) ἀνεκάλυψαν τὸν σίδηρον, ὃ δποῖος ἔφερεν ἀλληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

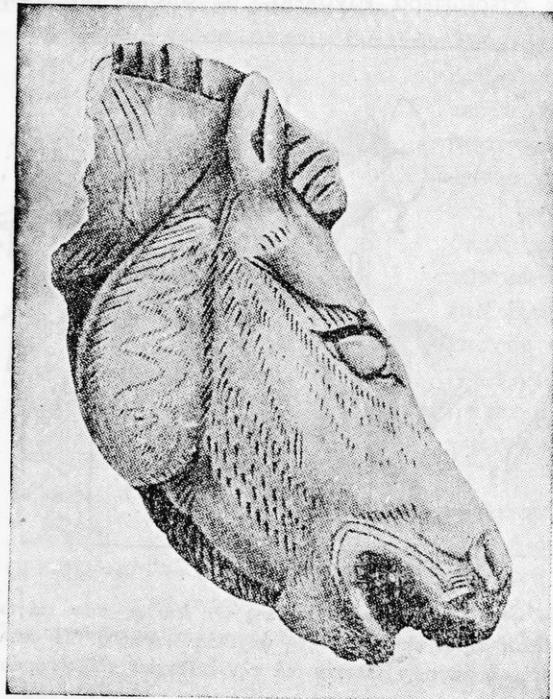
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΛΑΩΝ

Ἡ ἐπιστήμη δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχικην κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει δὲν πρὸ αὐτῆς τὴν ἐμφανῆ κοιτίδα τῆς ἀνωτέρας διαμορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν Εύρωπην. Φυλαὶ ἀνώ-

τεραι καὶ κατώτεραι ἔκ φύσεως δὲν ὑπάρχουν.
Ἄλλ' ἡ Εύρωπη παρουσίασε τὰς εὔνοϊκὰς συνθήκας διὰ τὴν ἔξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων τῆς.

Απὸ φυλετικὴν ἀποψιν ἡ Εύρωπη παρουσιάζει κατά τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἔξης εἰκόνα.

Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους νεολιθικοὺς χρόνους ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς Εύρωπης εἶναι σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μετάλλων τὰ ἀ-

Κεφαλὴ Ἰπποῦ.

Σκαλιστὴ ἐπὶ δόστοι, Ν. Γαλλία.

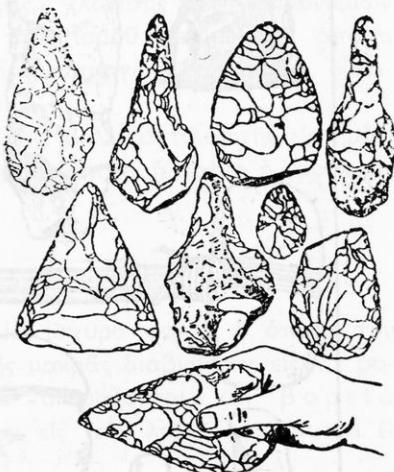
Ἐξαίρετον δεῖγμα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων.

Κάμνει ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἔκφρασιν.

νώνυμα ἐκεῖνα φῦλα διαμορφώνονται εἰς λαούς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν, κατάτμησιν καὶ ἀνάμειξιν. Αἱ ὁμάδες ὅμως εἶναι πλέον εὐδιάκριτοι, προβάλλουν καὶ ὠρισμένα ὀνόματα. Αἱ ὁμάδες αὐταὶ ἡ φυλαὶ εἶναι αὐτόχθο-

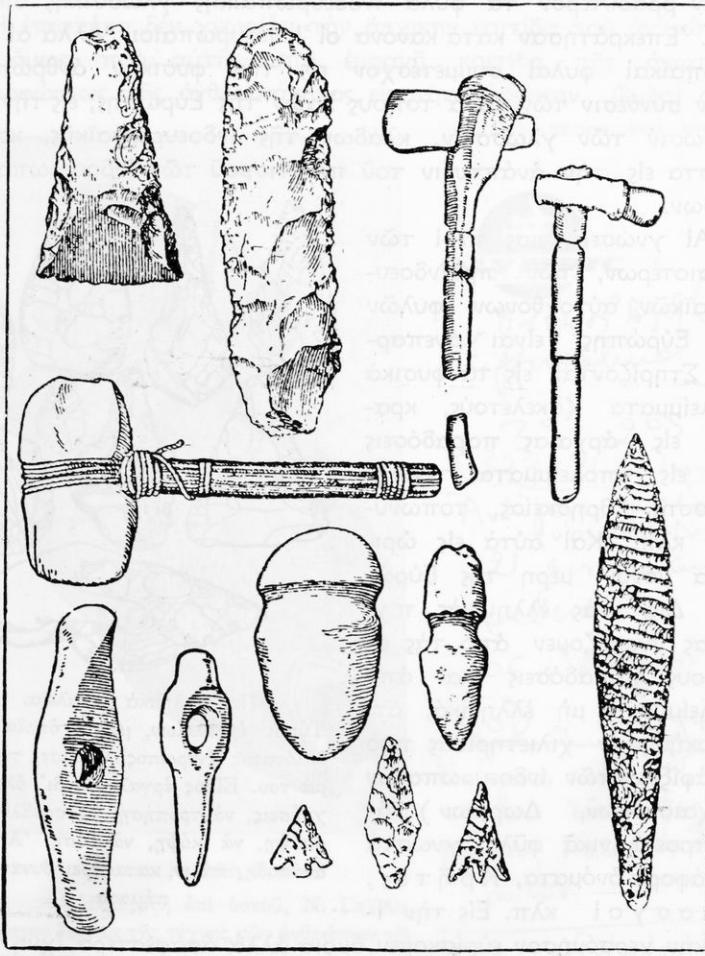
νες και ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόστρωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔξηπλώθησαν βραδύτερον τὰ φῦλα ἵνδοευρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογένειας. Ἐπεκράτησαν κατὰ κανόνα οἱ ἵνδοευρωπαῖοι. Ἀλλὰ αἱ ἵνδοευρωπαϊκαὶ φυλαὶ συμμετέσχον εἰς τὴν φυσικὴν ἀνθρωπολογικὴν σύνθεσιν τῶν κατὰ τόπους λαῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν γλωσσῶν, κλάδων τῆς ἵνδοευρωπαϊκῆς, και τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἵνδοευρωπαϊκῶν διμάδων.

Αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν παλαιοτέρων, τῶν προϊνδοευρωπαϊκῶν αὐτοχθόνων φυλῶν τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Στηρίζονται εἰς τὰ φυσικὰ ὑπολείμματα (σκελετούς, κρανία), εἰς ἀρχαίας παραδόσεις και εἰς ὑπολείμματα τέχνης, γλώσσης, θρησκείας, τοπωνυμιῶν κλπ. Και αὐτὰ εἰς ὧρισμένα μόνον μέρη τῆς Εὐρώπης. Διὰ τὰς Ἑλληνικάς π.χ. χώρας γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀφθόνους παραδόσεις και ἀπὸ ὑπολείμματα μὴ Ἑλληνικά, ὅτι κατωκήθησαν χιλιετρίδας πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἵνδοευρωπαίων (Ἀχαιοϊώνων, Δωριέων) ἀπὸ προελληνικὰ φῦλα, γνωστὰ μὲ διάφορα ὄνόματα, Κρῆτες, Πελασγοί κλπ. Εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον εύρισκομεν ὅμοια ἀλλὰ ἀσαφέστερα ἵχνη λαῶν προϊνδοευρωπαϊκῶν, ἀναφερομένων μὲ διάφορα ὄνόματα: Τυρρηνοί, Λίγουρες. Τὸ ἴδιον και εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ισπανίαν, μάλιστα, σώζεται λείψανον τοιούτου λαοῦ, οἱ Βάσκοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς δύο κατωφερείας τῶν δυτικῶν Πυρηναίων, πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας και τῆς Ισπανίας. Οἱ Βάσκοι εἶναι ἀπό-

Παλαιοιθικὰ ἐργαλεῖα.

Τύποι ἐργαλείων, μὲ τὰ ὄπια ὁ παλαιότατος ἀνθρωπος ὀπλισε τὴν χειρά του. Εἰδος ἐργαλείων δι' ὅλας τὰς χρήσεις, νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδη, πάλιν, καταφέρει δυνατὰ κτυπήματα.

Έργαλεία Νεολιθικής έποχής.

Από τὰ ἀριστερά καὶ ἄνω πρὸς τὰ δεξιά : 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτραν, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρὶ ἀπὸ πέτραν μὲ λαβήν ἀπὸ κέρατα. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν.—Εἰς τὸ μέσον, δεῖγμα τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅπιον δένουν οἱ Ἰνδιάνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν λαβήν. Δεξιά, δύο βαρειές ἀπὸ πέτραν. Κάτω, δύο πελέκεις ἀπὸ δουλευμένην πέτραν, μὲ ὅπήγ εἰς τὸ μέσον, τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιά, μάχαιρα ἐπίσης ἀπὸ πυριτόλιθον.

γονοι προϊνδοευρωπαϊκῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, τῶν Ἰβήρων, καὶ παρουσιάζουν τύπον σωματικῆς κατασκευῆς καὶ γλώσσης μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν τῶν ἄλλων ὁμοεθνιῶν τῆς Εύρωπης. 'Υποθέτουν ὅτι ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοί, ἀπὸ τῆς 'Ελλάδος μέχρι τῆς Ισπανίας, ἀνῆκον εἰς τὴν μεσογειακήν φυλήν (*homo mediterraneus*).

Τέλος, εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Εύρωπην μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων εύρισκομεν ἐνδείξεις, γλώσσης καὶ τοπωνυμιῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ύπολειμάτων πολιτισμοῦ γενικῶς, αἱ ὅποιαι μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν προϊνδοευρωπαϊκῶν φύλων, μὴ δυναμένων νὰ καταταχθοῦν μὲν ἀκριβειαν.

Τὴν ὅψιν αὐτὴν τῆς παλαιοτέρας, μόλις ἀντιληπτῆς εἰς ήμᾶς, ἀραιοτάτης ἀσφαλῶς, οἰκήσεως τῆς Εύρωπης, ἥλλαξεν ἡ ἐμφάνιση τῶν ἵνδοευρωπαϊκῶν λαῶν.

ΒΟΡΕΙΑ Ἡ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑ·ΙΚΗ ΦΥΛΗ

* Ινδοευρωπαϊκοί εἶναι μία ισχυρὰ φυλή, ἡ ὅποια τὸν δριστικὸν τύπον τῆς ἔλαφεν ἐκ τῆς μακρᾶς διαβιώσεως εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εύρωπης. Δι’ αὐτὸν ὀνομάζονται καὶ βορεία φυλὴ (*homo nordicus*). Ανήκουν εἰς τὴν λευκήν φυλήν καὶ ἔχουν ἔκδηλα χαρακτηριστικά.

Είναι ύψηλοί, τὸ δὲ ὕψος (μέσος ὅρος 1,74 μ.) ὀφείλεται εἰς τὰ κάτω ἄκρα, ισχυροὶ καὶ εὐλύγιστοι, δολιχοκέφαλοι καὶ λεπτοπρόσωποι. Τὸ μέτωπον κλίνει πρὸς τὰ ὄπιστα, ἡ ρίς εἶναι ὑψηλὴ καὶ λεπτή. 'Η κάτω σιαγώνων λεπτή μὲ πολὺ ἀνεπτυγμένον γένειον. Χείλη λεπτά, σχισμὴ βλεφάρων εὐθεῖα. Τρίχες λείαι ἡ κυματοειδεῖς, λεπταῖς, μαλακαῖς, ἀνοικτοῦ χρώματος, ξανθαῖς μὲ ὑπόχρυσον ἡ ὑπέρυθρον (ιδίως τοῦ γενείου) τόνον. 'Η ἵρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτόχρους, γαλανὴ μέχρι φαιδρῆς. Τὸ χρῶμα ροδόλευκον καὶ εὔκολον ἐρύθημα τῶν παρειῶν.

*Ωνομάσθη *Ινδοευρωπαϊκὴ φυλὴ, διότι ἔξηπλώθη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Εύρωπης μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Γερμανοὶ ἔθνικισται προτιμοῦν τὸν ὄρον *Ινδογερμανοὶ (Indogermanen). Συμβολικῶς λέγεται καὶ ἡ απετικὴ φυλὴ, ἀπὸ τὸν 'Ιαπετὸν τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Γῆς, ὀρχηγὸν τῶν Τιτάνων. 'Ἐπειδὴ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοι τῶν Ἰνδῶν οἱ κατακτηταὶ κυρίαρχοι τῶν Ἰνδιῶν 'Αριοι, γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ὄρου 'Αριοι (Aryens γαλλικά, Arier γερμανικά). 'Η στρατιωτικὴ ἀριστο-

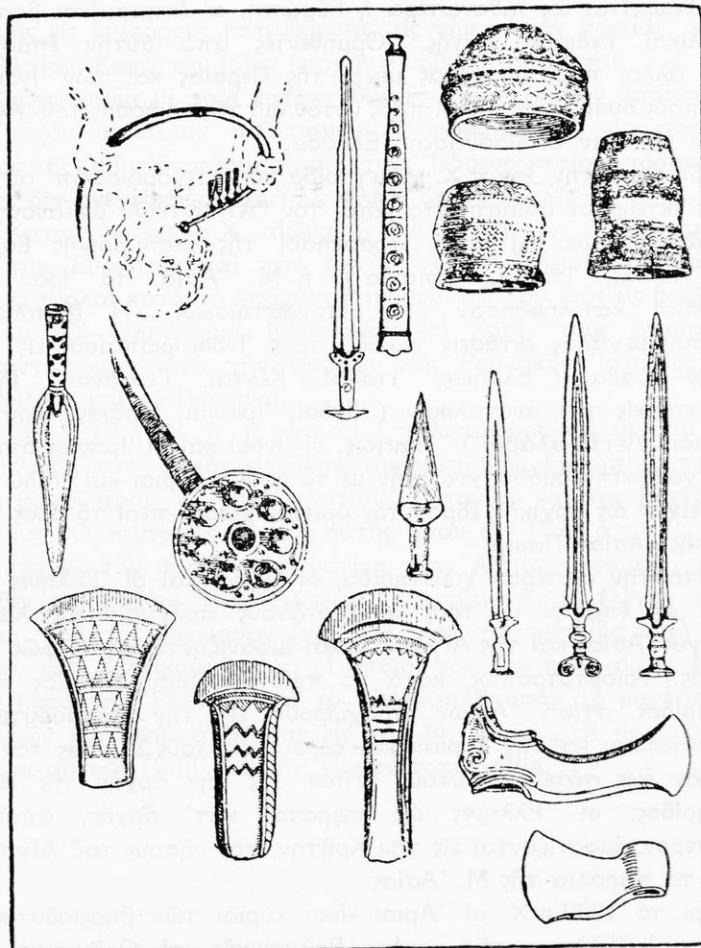
κρατία τῶν Ἰνδιῶν ὀνόμαζεν ἐστήν Ἀρυάς (Aryas) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφορούμενήν τάξιν τῶν ὑποτεταγμένων παλαιῶν κατοίκων. Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἄρουρα (= χωράφι), ἄροτρον. Οἱ Ἀριοὶ ἐπέρασαν ώς οἱ γνησιώτεροι, οἱ πλέον καθαρότατοι Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔγινε μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὄρου.

Ἡ σημασία τῶν Ἰνδοευρωπαίων διὰ τὴν ἴστορίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἰς τὸ σύνολόν του ἔχει σφραγίδα Ἰνδοευρωπαϊκὴν καὶ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς οἰκουμένης. Ἰνδοευρωπαῖοι εἶναι οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἴστορίας, Ἐλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοί, Σλάβοι, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰράνιοι (Μῆδοι, Πέρσαι) κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν των παρουσιάζονται χωρισμένοι ἦδη εἰς λαούς. Ἄλλος ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἡ ἰσπετικῶν γλωσσῶν — ἵδιως τῆς σανσκριτικῆς (γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν) καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, γενομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰώνος — ἀπέδειξε τὴν στενὴν συγγένειαν αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν προέλευσίν των ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλωσσαν. Οὕτως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν δικτυοθενίαν καὶ αἱ γλώσσαι των ἐπίσης μίαν δικτυοθενίαν γλωσσικήν.

Ἡ γλωσσολογία προσέφερεν ἐδῶ μεγάλην ὑπηρεσίαν. Διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης ἐσχηματίσθη εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς ἰσπετικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὃποιας προῆλθον αἱ διάφοροι Ἰνδοευρωπαϊκοὶ γλῶσσαι, καὶ συγχρόνως τοῦ παλαιοτάτου καὶ πρωτογόνου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἰσπετικὸς λαὸς εἶχε δαμάσει καὶ ἐξημερώσει καὶ μετεχειρίζετο τὰ κατοικίδια ζῷα, τὴν αἴγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸ πρόβατον, τὸν κύνα. Ἐγνώριζε τὸν ἄργυρον, τὸν ὀρείχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν πλεκτικήν, εἶχεν ἀνεπτυγμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ διακρίνῃ διαφόρους βαθμούς συγγενείας. Αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν ἐννοιῶν τούτων εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλας τὰς Ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Ἡ πρώτη πατρὶς τῶν Ἰνδοευρωπαίων δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ ὄρισθῇ. Ἐγιναν μακραὶ συζητήσεις, ὅχι πάντοτε μὲ ἐπιστη-

Ἐργαλεῖα ἐποχῆς ὁρειχάλκου.

Ἐπάνω, ἀριστερά, δύο πελέκεις ἀπὸ χαλκόν· δεξιά, τρεῖς πελέκεις ἀπὸ ὁρείχαλκου. Εἰς τὸ μέσον, τρία ξίφη, ἐν ἐγχειρίδιον καὶ μία αἰχμὴ βέλους. Κάτω, τρία ἄγγεια, θήκη ξίφους, σάλπιγξ ἀπὸ ὁρείχαλκου.

μονικὸν πνεῦμα. Οἱ Γερμανοὶ ἤθελον νὰ τὴν τοποθετήσουν εἰς τὴν χώραν τῶν, ἃν εἴναι δυνατὸν εἰς τὸ Βερολίνον. Ἀλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἡ πρώτη κοιτίς τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἦτο ἡ Ἀσία, σή-

μερον θεωρεῖται ως πιθανωτέρα ή Εύρωπη, αἱ ἐκτεταμέναι βορειο-ανατολικαὶ πεδιάδες αὐτῆς. Ὁρμηθέντες ἀπὸ αὐτὴν ἐπροχώρησαν ἄλλοι πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἄλλοι πρὸς δυσμὰς καὶ ἄλλοι πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κατόπιν δύνομασθεῖσαν Ἑλλάδα.

"Ηδη κατὰ τὴν 3ην π.Χ. χιλιετηρίδα τὸ κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν ἔδαφος ἐκτείνεται ἀδιάσπαστα ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸν ὥκεανὸν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Αἱ τρεῖς χερσόνησοι τῆς μεσημβρινῆς Εύρωπης (Ἐλλάς, Ἰταλία, Ἰσπανία), ἡ Μ. Ἀσία, τὸ Ἰράν καὶ αἱ Ἰνδίαι κατελήθησαν διὰ μεταναστεύσεως. Ἡ ἐξάπλωσις εἰς τόσον μεγάλας ἐκτάσεις χωρίζει τοὺς Ἰνδοευρωπαίους εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα (Ἐλληνες, Ἰταλοί, Κέλται, Γερμανοί, Ἰλλυριοί) καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν (Ἰνδοί, Ἰράνιοι, Θρᾷκες, Φρύγες, Ἀρμένιοι, Λεττο-σλάβοι). Πάντως, οἱ Ἰνδοί καὶ οἱ Ἰράνιοι ἀπετέλεσαν χωριστὴν ὁμάδα γνωστὴν μὲ τὸ δύνομα Ἀριοί καὶ πολὺ πιθανὸν εἶχον ως ἀρχικὴν ἔδραν τὰς ὁρεινὰς χώρας περὶ τὸ ὅρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας Παμίρ.

Κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα, οἱ Ἀριοί καὶ οἱ Ἐλληνες ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους πολιτισμένους λαοὺς τῆς Ἕγγυς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας. Τοιουτορόπως, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος, στίφη Ἀρίων προχωροῦν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ φέρουν εἰς τοὺς Σημίτας τὸν ἀγνωστὸν ἔως τότε εἰς αὐτοὺς ἵππον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς 1δίας χιλιετηρίδος, οἱ Ἐλληνες ως πειραταὶ κατ' ἀρχάς, ἀποικοὶ βραδύτερον, ἐμφανίζονται εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Περὶ τὸ 1000 π.Χ. οἱ Ἀριοί εἶναι κύριοι τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν, οἱ Ἐλληνες τῆς νοτίου Βαλκανικῆς, οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ Ἰλλυριοί τῆς βορείου. Οἱ Ἰταλοί καὶ Ἰλλυριοί καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας, Κέλται καὶ Γερμανοί τὴν Γερμανίαν καὶ τμήματα τῆς Γαλλίας καὶ Σκανδινανίας. Περὶ τὸ 600 π.Χ. ἀκόμη οἱ κυματισμοὶ τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἔξακολουθοῦν. Οἱ δλιγώτερον σταθερῶς ἐγκατεστημένοι ἀπ' αὐτούς, οἱ Κιμμέριοι, Ίρανιοι νομάδες, οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρμάται, κάμνουν ἐπι-

δρομάς εις διαφόρους κατευθύνσεις, εις τὴν νότιον Ρωσίαν, εις τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἴδιαν ἐποχὴν κινοῦνται οἱ Κέλται.

‘Η ἀνάμειξις μὲ τοὺς κατακτηθέντας λαούς, ἐκ τῶν ὅποιών πολλοὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν, ή προσαρμογὴ εἰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐδιαφοροποίησαν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους τόσον πολύ, ώστε δὲν ἀνεγνώριζον ἑαυτοὺς πλέον ὡς συγγενεῖς.

Κατὰ τὸν Ζον π.Χ. αἰώνα, ἡ ἔξαπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἕγγυς Ἀσίαν ἔκλεισε κατ’ οὐσίαν. Αἱ μεταβολαὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη γίνονται τοῦ ἐνὸς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου. Οἱ κυριώτεροι Ἰνδοευρωπαϊκοί λαοί, τοὺς ὅποιους θὰ συναντήσωμεν κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἰστορίας, είναι οἱ Κέλται καὶ οἱ Γερμανοί.

Οι Κέλται ἢ Κελτοί, πολυάριθμος καὶ ἵσχυρὰ φυλή,
ἔξηπλώθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, περιωρί-
σθη βραδύτερον εἰς τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὰς Βρεταννικὰς
νῆσους. Ὁ κεντρικὸς κορμὸς αὐτῆς ἦσαν οἱ Γαλάται, κατοι-
κοῦντες εἰς τὴν Βορείως καὶ νοτίως τῶν Ἀλπεων πεδιάδα, τὴν ἐν-
τεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρω-
μαῖοι. Γαλάτας ὠνόμασαν (καὶ Γαλατίαν τὴν πατρίδα των) οἱ Ἑλ-
ληνες τοὺς Κελτικοὺς λαούς, οἱ δποῖοι τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἐπέδρα-
μον κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ 279 ἐλεηλάτησαν τὸ μαντεῖον τῶν
Δελφῶν καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνό-
μαζον αὐτοὺς Galli καὶ τὴν χώραν των Gallia.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατά τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, δηλαδὴ τὸν 3ον καὶ 2ον π.Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἔξηντλημέναι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔξησθενησαν βαθμηδόν. Γενικῶς, οἱ Ἑλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀκμήν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς Ἰστορίας. Ἐνῷ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἔνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἰταλίας, κατώρθωσαν νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κράτη τῶν χρόνων των, ἰδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλά, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἔξηπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἔως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εύρωπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβον τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εύρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἑλληνας μεγάλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν Ἰστορίαν.

Η ΙΤΑΛΙΑ

η
6α1.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὅποιαι προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εύρωπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις τῆς ἦτο ἔξαιρετικῶς εύνοϊκή. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε πρὸς τὴν Δυτικὴν Εύρωπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπληησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικήν, ἐνῷ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς

θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Κατεῖχε δηλαδὴ κεντρικήν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαίον κόσμον καὶ ἦτο πρωτοισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Εύρωπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὅρεινή, ὅπως ἡ Ἑλλάς. Μία μεγάλη δροσειρά, τὰ Ἄ π ἐ ν ν ἱ ν α, διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἔως τὸ νοτιώτατον ἄκρον καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἀνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενή. Ἐκεῖ τὰ ὅρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφήνουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὄρμητικῶν ποταμῶν, οἵ διποῖοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευράν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως, ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἀρκετὰ μεγάλας καὶ εύφορους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντικωτέρα τῶν Ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἀρκετὰ μεγάλοι ποταμοί, ότι βερις εἰς τὸ Λάτιον, ότι Αρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῷ ό Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἀνω Ἰταλίαν.

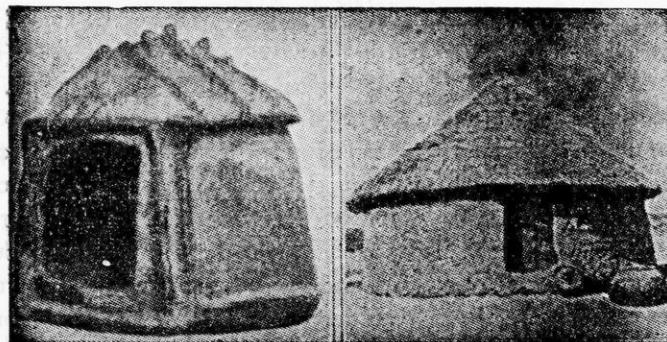
Ἐπίσης τὸ κλῖμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὄμοιότητα μὲ τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκύ, ἐνῷ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμόν. Ἀλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἀνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες της παρῆγον ἄφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά. Εἰς τοὺς λόφους ἥκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπαρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὄνομαστοὺς σίνους καὶ ἔλαια. Εἰς τὴν ἀνατολικήν πλευράν καὶ εἰς τὰ ὄρεινά διαμερίσματα ἥκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὄμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοϊα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὄρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἔνα μεγά-

λον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὅμως ἀκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐπίσης ἡ Ἰταλία στεφανώνεται, ὅπως ἡ ‘Ελλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλεύραν ὑπάρχουν

Κατοικία τῶν παλαιῶν Ρωμαίων.

Νεκρικὴ ὄντα εἰς “σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιά, καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερά ἡ διμοιότης.

τρεῖς μεγάλαι νῆσοι, ἡ Σικελία, ὁνομαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν της, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσική. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικελία εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἐκείτο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην, ἔχουσαί τοῦ στενόν, τὸ δποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικὸν μὲ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν της ἦτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους, Ἰταλία ἦτο κυρίως μόνον ἡ χερσόνησος. Σύνορά της πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς ποταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὅποιος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἔχωριζον εἰς τρία μέρη, εἰς τὴν Ἀνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὀνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλάται, ἔνας λαός, ὃ ὅποιος εἶχεν ἐλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὅποιαι ἔγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχήν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλήν, ἡ ὅποία, καθὼς ἡξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζον καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται Λίγορες, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἐλλάδος Πελασγοί.

Ἄπὸ τὸ 2000 π. Χ. ἀρχίζει ἡ κάθιδος τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. "Οταν οἱ πρῶτοι Ἐλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοί, ἐλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἐλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἐλλήνων, κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεις εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Είχον ἔξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὄρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἔξήπλωσαν τὸν πολιτισμόν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἀργότερον, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἐλλάδα, τὸ 1000 π. Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς, καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαίοι, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἔξηπλωθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὀνόματα, Ὅμεροι, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοι κ.λ.π.

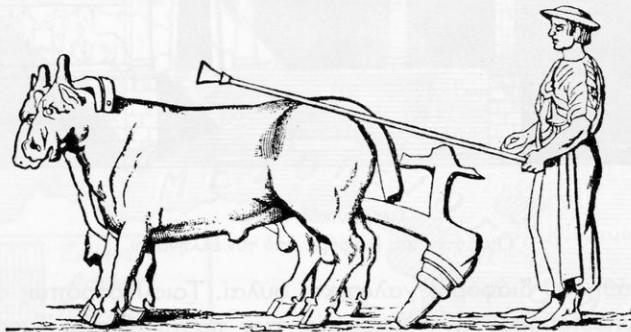
"Ολους αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι εἰς δύο ἐποχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μὲ

κοινὸν ὄνομα Ἰταλίων τας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία ἔδεχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ ἄλλους λαούς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς "Ελληνας.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

τυρρ ναι

Οι Τυρρηνοὶ ήσαν ὄπως δινομάζουν αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, Ετρούσκοι, εἶχον ἐγκατασταθῆναι εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀρνου, βιορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης, καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἴδιορρύθμου αὐτοῦ λαοῦ. Σή-

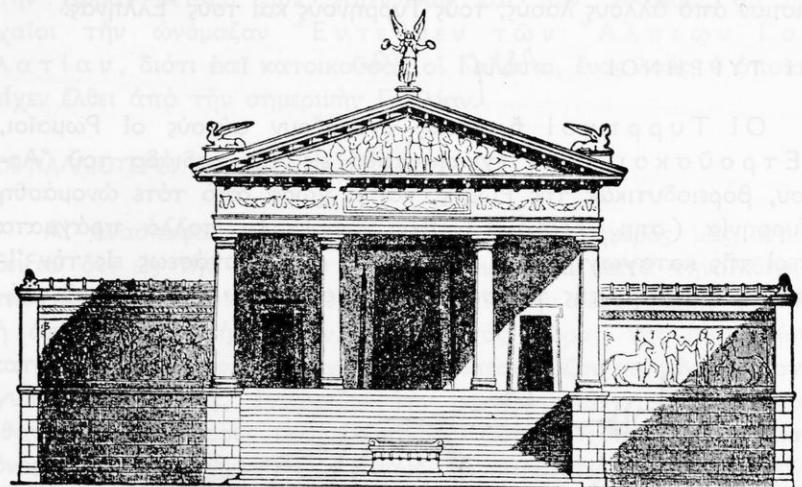

Τυρρηνὸς γεωργός. (Ὀρειχάλκινον σύμπλεγμα).

μερον παραδέχονται ὅτι ἡσαν Αἴγαιοι, ὅτι ἔζων τὸν 13ον – 12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἡ ναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200 - 1000). Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες ἐγνώρισαν τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηρούς πειρατάς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἴδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον ἀλλ' ἐφῆμερον κράτος. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἔως τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἡ δόποισα ἀπὸ τὸ ὄνομά των ὠνομάσθη Τυρρηνική, καὶ ἀργότερον κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμή των ὅμως δὲν διήρκεσε πολύ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500 - 300 π.Χ.) τὸ κράτος των διελύθη. Τὸ 524 "Ελληνες καὶ Λατῖνοι συνεννοήθησαν καὶ ἔξεδίωξαν

τούς Τυρρηνούς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῷ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου

Τυρρηνικός ναός.

Ομοιότης καὶ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν.

ἔγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικαὶ φυλαί. Τοιουτοτρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικράν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Τυρρηνικός βωμός.

Παράστασις ἐπὶ ἄγγειον, Παρίσιοι - Λουβρον.
Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μὲ τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ ἵερεὺς
μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης
μὲ στολὴν, ὅπισω τὸ πρὸς θυσίαν ζῆρον, δεξιὰ ἀλητῆς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἦσαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Εφεραν εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ιθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰκο-

δομάς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήραναν ἔλη, ἔκψων δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατώρθωσαν νὰ ἔκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὡραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης

πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ἴδιόρρυθμος καὶ σκοτεινή, ἥτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεούς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτερευσαν πολὺ τοὺς νεκρούς, διὰ τοὺς ὅποιους κατεσκεύαζον μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζον μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

vai rere.

Πολὺ μεγαλυτέρα ἥτο ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας, ἥσαν δὲ Τά-

ρας, ἡ Σύβαρις, καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν καὶ ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἴδρυσε τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερον αἱ ἀποικίαι ἴδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιουτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐκαλύφθη ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Τυρρηνική σαρκοφάγος.

Περὶ τὸ 500 π.Χ. Παρίσιο, Λούβρον.

‘Απὸ ἀργιλον. Εἰκονίζονται ἐπ’ αὐτῆς οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης.

‘Η ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἑλληνες μετέφερον ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὔθυμον ζωήν, ἡ ὅποια διέκρινε τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὅποιας εἶχον κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν Μεγάλην Ἐλλάδα.

‘Απὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποι-

κιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔξοσθένησιν τῶν Ἑλλήνων, γενικῶς ἥσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι. Ἔφθειραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὰς ἔκαμαν εὔκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ

Ἄπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἀνεπτύχθησαν περισσότερον καὶ διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ Λατῖνοι. Οἱ Λατῖνοι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐις τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ ἵνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιούτοις τρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἴσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Ἐις τὸ Λάτιον πολὺ ἐνωρὶς ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἥ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κλπ. Αἱ μικραὶ αὐταὶ κῶμαι εἶχον συνδεθῆ μὲ ἔνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλαι ἐλάττευον τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἥ ἀμφικτιονία ἔγινε πολιτικὴ δργάνωσις. Ἀργότερον οἱ Λατῖνοι ἐξεπολιτίσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῆ ἥ Ρώμη, ἥ ὅποια ἦτο πεπρωμένον νὰ ἔξουσιάσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

μέση, γάτη μεταγγίθεια, νήπιο, είς φυτεύεται πόρος, ιστότο Ιανουάριο, νάρκη
ζύμωσις μεγάλη, παραγενήση, λεκτικός, Ιανουάριος, γάνθινης, μαγικής
αποτελεί, νοσοκόμωση, αναβολή, αρρώστιος, κατάγοντας, νήπιος, πόρος, νήπιος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ.

ΟΙ ΡΩΜΑΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

Οι Ρωμαϊκοί είχον λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ιστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἔξηγήσουν τὴν καταγωγήν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκήν παράδοσιν, οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρως τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους του ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσε μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῷας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατάγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἦλιος ἱουλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ, τὴν Ἀλβανον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρώμον, ὁ θεῖός των ἡθέλησε νὰ τοὺς ἔξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὄντα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλαστίνου λόφου. Ἐκεῖ, μία λύκαινα ἔθήλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἔνας βοσκός, ὁ ὄποιος τὰ υἱόθετησεν. Ὅταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖόν των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἴδικήν των πόλιν. Τοιουτοτρόπως ἔκτισθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονός αὐτὸς κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινε τὸ 753 π.Χ.

‘Η Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιουτοτρόπως κατέφυγον εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὅμως γυναῖκες. Οἱ Ρωμύλοις τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὅποιαν ἥλθον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς, οἱ Ρωμαῖοι ἥρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων. Ἀλλὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίναι ὅμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειρὰν ἔνας Ρωμαῖος καὶ ἔνας Σαβίνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβίνος, Τύλλιος ὁ στίλλιος, Ρωμαῖος, καὶ Ἀγκος Μάρκιος, Σαβίνος, εἰς τοὺς ὄποιούς ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Οἱ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικός καὶ συνετός βασιλεὺς. Μετ’ αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ Υπερήφανος. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικά καὶ πολεμικά.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἤναγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π.Χ. Απὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

‘Η Λύκαινα.
Ρώμη, Καπιτάλιον.

Απὸ ὁρείχαλκον, κατεσκευάσθη τὸν θνὸν ἢ τὸ πολὺ τὸν δον αἰῶνα ἀπὸ “Ελληνικὴ Τυρρηνὸν τεχνίτην. Οἱ δίδυμοι Ρωμύλοις καὶ Ρώμης προσετέθησαν βραδύτερον. Η Λύκαινα ἦτο πιθανώτατα τὸ ίερὸν ζῷον, δὲν ποθετικὸς γενέρχης τῶν Ρωμαίων.

ΟΑΙ

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Όλα αύτά είναι μόνιμοι, τούς όποιους ἔπλασαν οἱ Ρωμαῖοι, διὰ νὰ ἔξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους τῶν. Ἐάλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μόνιμων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὅποιαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διευκρινήσωμεν.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἐπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὁχυροὶ ἀπετέλουν ἐνα ἴσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὁχυρώματα, τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὅρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Ρώμη ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. Φαίνεται ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῆ πολὺ ἐνωρίτερον.

Ἀργότερον, περὶ τὸ 600 π. Χ., οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἴδομεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸν τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲν ὁγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἀλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήραναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἥλη κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλαστίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγοράν (Forum Romanum). Αὐτὸν σημαίνει ἡ παράδοσις ὅτι Τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲν αὐτά, ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιοτέρους τοῦ 753 π. Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μόνιμους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου είναι ἵσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἐνα εἰδος συνοικισμοῦ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ταὶ μηρ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας, ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς πατρικίους, 2) τοὺς πελάτας, καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρικοὶ ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενείας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἡ

όποια δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ὀνομάζεται γένος καὶ τὰ μέλη πατρικοί, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὄλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὅποιος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἥσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγούρων, τοὺς ὅποιους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους. Ἡσαν δηλαδὴ ὅπως οἱ Εἴλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερον οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ διάγονον κατ’ ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς πατρικούς.

Πληβεῖοι ἥσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἔγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωνον τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἥλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. Ὁλοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἴδιαίτερον λαόν, ὁ ὅποιος δὲν εἶχε κανένα δεσμὸν μὲ τοὺς πατρικούς καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθη πληβεῖοι ἢ πληβοῖς. Οἱ πληβεῖοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας, ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατέρ, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής καὶ ἀρχηγὸς εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζον δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα,

φράτρας, δύπως ἔλεγον, ή πρώτη αὐτή ἐκκλησία ώνομαζετο φρατρική. Ἡ ρωμαϊκή ἐκκλησία ώμοιάζε τὴν ὁμηρικήν. Δέντα ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἡ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς « ναι » ή « ὅχι ». Ἡ ἐκκλησία ἔξελεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

‘Η σύγκλητος είχεν 100 καὶ ἀργότερον 300 μέλη. Τὴν ἀπέτελουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὡμοίαζε μὲ τὸν Ἀρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδὴ ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. ‘Η σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π. Χ. ἔγινε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολιτευμα λοιπὸν ἔγινεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῆ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας περίοδον ὀνομάζουν οἱ
Ρωμαῖοι Δημοκρατίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

TO NEON ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

‘Η ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευον ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμιά των ἀπὸ τὴν πολιτικήν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὡνόμασαν Δημοκρατίαν. Κατ’ οὓσιαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις ὀλιγαρχική, διότι ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἶχον οἱ πατρίκιοι. ‘Η δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια περίπου χρόνια (501 - 31 π.Χ.).

Εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες είναι δύο ὑπατοί, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἡσαν ἀνώτατοι ἄρχηγοι τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοί λειτουργοί καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἔξωτερικά ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. ‘Αλλ’ ἡ ἄρχητη τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. ‘Η ἔξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ ἐνὸς ἥδυνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἔκτὸς τούτου ἔξελέγοντο μόνον δι’ ἓν ἔτος, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρισίμους, οἱ Ρωμαῖοι ἔξελεγον ἔνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὅποιού ἡ ἔξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ δικτάτωρ. Τὸν δικτάτορα ἔξελεγον οἱ ὑπατοί καὶ ἡ ἄρχητη του διήρκει μόνον ἐφ’ ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ Ἑξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ σύγκλητος, ἡ ὅποια κατ’ οὓσιαν ἐκυβέρνησε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

B

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

ναι

Τὸ νέον πολίτευμα ὡφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν δλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖράς των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἔλαμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἤδυναντο νὰ γίνουν οὕτε ὑπατοὶ οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν μικροκτηματίαι γεωργοὶ καὶ ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου περιῆλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενείας των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἦσαν σκληρότατοι. Ὁ δανειστὴς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτήμα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων τοιουτορόπτως ἔγινεν ἐλεεινή, πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὄλοι ἔζων βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβείους ἦτο παροιμιώδης. Ἰδού πῶς περιγράφει τὴν θέσιν ἐνδὸς πτωχοῦ πληβείου δὲ Ρωμαῖος ἴστορικὸς Λίβιος:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύρια του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρώτατα, τὸ πρόσωπόν του ὡχρὸν καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειάς καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδον εἰς αὐτὸν ὅψιν ἀγρίου. Ἀλλ' ὄλοι τὸν ἀνεγνώριζον. Ἡτο ἑκατόνταρχος καὶ ἐγίνετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμάς, τὰς ὅποιας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του... Τὸν ἡρώτησαν διατί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, διόπτε οἱ ἐπιδρομεῖς ἥρπασαν τὴν ἐσσοδείαν του, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ ἀπήγαγον τὰ ποιμνιά του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφήρεσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερον ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, δὲ δανειστὴς δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθής δῆμιος. Ἐδειχε τότε τὴν ράχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον...

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κα-

τὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὅποιος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη (500 - 300)· καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη νίκην τῶν πληθείων, διότι ἡσαν περισσότεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Ἡ αὐθαιρεσία καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγένενησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π.Χ., ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἓνα νικηφόρον πόλεμον, ἡθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἓνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Ἱερὸν ὅρος, καὶ ἡπείλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἴδικήν των πόλιν, διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὔτὸν ὀνομάζεται ἀπόχωρησαν πολὺ καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἡλευθέρωσαν ὅλους ἑκείνους, οἵ δόποιοι εἶχον γίνει δοῦλοι, καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέα.

Οἱ πληθεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἴδιαιτεροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὗτοὶ ὠνομάσθησαν Δῆμαρχοι. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἀλλων ἀρχόντων. Αὔτὸν ἦτο τὸ περίφημον δικαίωμα τοῦ νετοῦ, τὸ δόποιον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευον μὲν ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληθείους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἐὰν κανεὶς ἐπείραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν 5 καὶ τελευταῖον 10, ἔξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληθείων καὶ ἡ ἀρχὴ των διήρκει ἐν ἑτοῖς.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι ἐπλασαν ἓνα μῦθον. Διηγήθησαν δηλαδὴ ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληθείους τὸν Μενίνιον. Ἄγριππαν, ὁ δόποιος τοὺς διηγήθη τὸν μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. “Οτι δηλαδὴ τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν, ἀλλά, προτοῦ πάθη ὁ στόμαχος, ἥρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῦθον ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ πατρίκιοι

καὶ πληθεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἔνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονεικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερον οἱ πληθεῖοι. Οἱ πληθεῖοι ὅμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, ὅχι τόσον διότι ἐπείσθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὃσον διότι ἔγιναν δεκτὰ ὄσα ἐζήτουν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

B.

Οἱ πληθεῖοι ἔχοντες τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἴσότητα κοινωνικῆν καὶ πολιτικήν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτοὺς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδίκαζον σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἡρμήνευον πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεως των. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν ἔγιναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης, ἡ Δωδεκάδελτος. Ὁνομάσθησαν τοιουτορόπως, διότι ἔχαραχθησαν ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς – «δέλτους», ὅπως ἔλεγον.

Τὸ 445 οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχον νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὅποιος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων. Ἀπὸ τότε οἱ πληθεῖοι ἡδύναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ καμμία πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ δὲν ἔχωριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πληθείων ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἶναι πληθεῖος. Ὁ ἀγῶν ὑπῆρχε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰώνιον δλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληθεῖοι τὴν πολιτικὴν ἴσότητα. Τέλος ὅμως οἱ πατρίκιοι ὑπερχώρησαν καὶ ἔδωσαν εἰς τοὺς πληθείους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληθεῖοι τὸ 300 π.Χ., ὅτε ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται Μέγιστοι ἀρχιερεῖς. Τοιουτορόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἴσότητα μὲ τοὺς πατρικίους. Ἀπὸ τότε ἡνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

παύει τό γεράνιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετὰ μακροὺς καὶ αίματηροὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἔχουσίαν των ὅλην τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἕσσοι δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ Λατῖνοι, ἔπειτα οἱ Σαβῖνοι, οἱ Αἴκουοι, οἱ Οὐόλσκοι, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὐρίσκετο ἡ τυρρηνικὴ πόλις Βίριο.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἴκονους συνέδεσαν τὸν μῆθον τοῦ Κιγκινάτου, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἔχθρούς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. 'Ο ὑπερήφανος πατρίκιος Κοριολανός, ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἔχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἀλλοτε οἱ "Ἐλλήνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἴδιως ὁ Φούριος Κάμιλλος.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

✓ ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἦθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν ὅποιαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἴδομεν, ὡνόμαζον Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὁχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς ὅποιας οἱ κάτοικοι ἔζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλιάν, παραπόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγάς των διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆνεις τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὅποιαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἡνաγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ δόποιοι μόνον τοιουτορόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

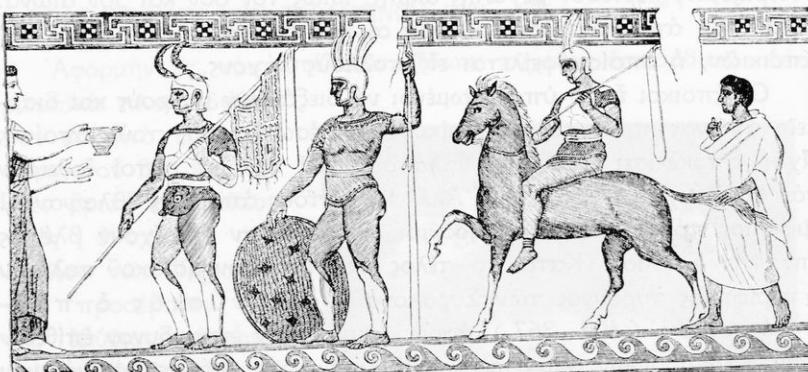
Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἔξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἴκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἤκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἔξεγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἔξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνήψαν φιλικούς δεσμούς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343 – 290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ήσαν τραχεῖς ὀρεινοί, κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήμνους

πλαγιάς τῶν Ἀπεννίνων νοτιανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἄφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἥμισυν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικούς πολέμους, κατὰ τοὺς ὅποιούς ἢ τύχη ἥλλασεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγά-

Σαμνῖται πολεμισταί.

Τοιχογραφία Παιστοῦ, Νεάπολις.

Διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερά εἰς τὴν περιεφαλαῖαν. Αἱ ἀσπίδες των εἶναι σχετικῶς μικροί καὶ στρογγυλοί. Ἐπιστρέφουν ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

λην ἦτταν εἰς τὰ λεγόμενα Καυδιανά στενά, μεταξὺ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ὁριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὅποιον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἐρνίκοι, Σαβίνοι, Λουκανοί καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἄγων ἔλαβε χαρακτῆρα ἔθνικῆς ἔξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὅμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ

λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἔκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδὴ τὰ 3/4 τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

✓ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ *B*

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἵδιως τὸν δον καὶ 5ον αἰώνα. Ἀλλ' ἥδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰώνος ἥρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικιῶν, ἡ ὅποια ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὅποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἔφειραν τὸς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἀλλ' ἴδιως τοὺς ἀποίκους ἔβλαψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαισαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος (405 - 367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἴδρυσῃ μέγα κράτος ἔκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἔγινε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Οὐδός του Διονύσιος ὁ νεώτερος (367 - 344) ἔξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπαθείας τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

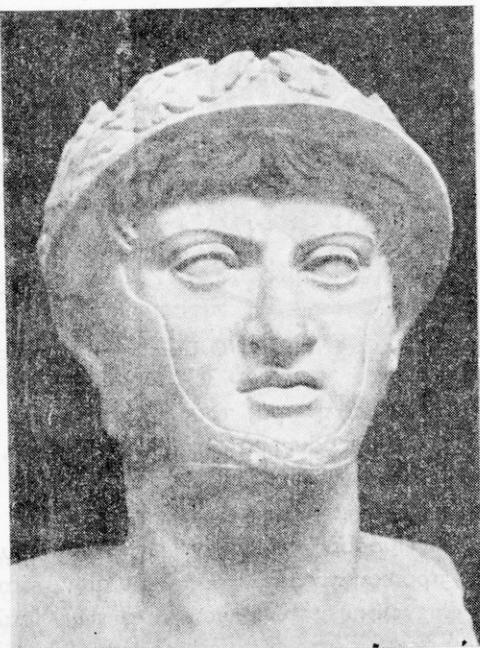
Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰώνος ὁ Τάρας διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεις. Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπον τὴν διαρκῆ ἔξαπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπέρ ἀνεξαρτησίας Ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303, ἐκ φόβου μήπως ἔξεγείρῃ ἐναντίον της τοὺς Ἐλληνας τῆς Μ. Ἐλλάδος, συγκατένευσε νὰ ὑπογρά-

ψη συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικήν. Ἀλλ’ ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαούς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἐλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ὁ Κρότων καὶ τὸ Πήγαιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δυο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

✓ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281 – 275) *B rei*

Ἀφορμήν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὄριον καὶ ἐπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντίνοι, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ο Πύρρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φορὰν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεών

Ο Πύρρος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα. Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον.

εύρεθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἵππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. 'Ο Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπερχώρησεν ἐν τάξεις τοῦ Πύρρον, ὁ ὄποιος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὁχυρᾶς.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 279 ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ "Ασκουλὸν τῆς Απουλίας ἐδόθη,

'Ο Πύρρος ἐπὶ νομίσματος.

ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. 'Ο Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3500, ἐνῷοι οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήθη δότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπερχώρησεν εἰς Τάραντα.

'Ο Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἐμεινεν ἀρκετά ἔτη, εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευον. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην καὶ ἥττηθεὶς εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὅ-

ριστικώς. 'Αφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα. 'Αλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

'Η ύποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ δλοκλήρου τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. 'Η Ἰταλία ἐντὸς δλίγου, ύπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης, ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξύ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας καὶ τῆς Καρχηδόνος.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

'Η Ἰταλία ἡνώθη ύπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἑνιαῖον ύπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. 'Η Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ύποτελής εἰς αὐτήν. 'Αλλ' ἡ σχέσις τῶν ύποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' δλους. Εἰς μερικούς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικοῦνται καὶ εἰς ἄλλους, τέλος, διώρισε Ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἔδημιον γησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξύ τῶν ύποτελῶν, ώστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξύ των συνεννόησις.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ-ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος μὲ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδούς.

Εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὅποιας ύπεταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιοὺς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὅποιούς ἔδωσαν κλῆρον γῆς. Οἱ ἀποικοι ὠχύρων τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ πρὸ πάντων ἐπετήρουν τοὺς ύπηρούς. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερον πρὸς τὸν Ἀννίβαν,

οἱ ὄποιοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἔξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικιῶν ηὔξηθη περισσότερον μὲ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδούς. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἔξαιρετον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἀσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἢσαν πλαστεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὄποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατὸν νὰ δια-

τρέξῃ ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις.

τρέξῃ ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἔξαιρετον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἀσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἢσαν πλαστεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὄποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατὸν νὰ δια-

τρέξῃ ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἔξαιρετον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἀσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἢσαν πλαστεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὄποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατὸν νὰ δια-

από το μαράθων

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

‘Ο ρωμαϊκός στρατός ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατούς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐνίκησε τὸν ἔνα κατόπιν τοῦ ἀλλού τοὺς στρατούς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀφῆσε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

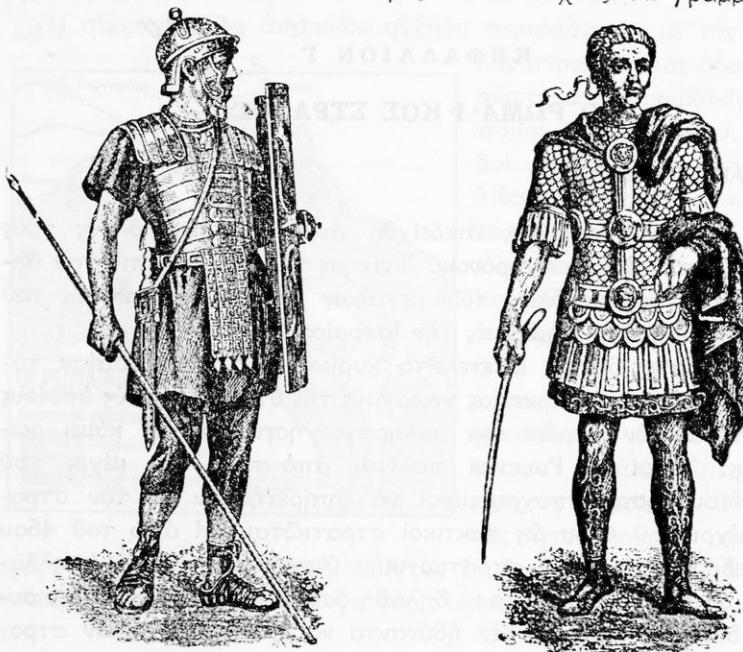
‘Ο στρατός αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργούς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὄποιούς ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγήσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. ‘Ολοι οἱ Ρωμαῖοι πολιταὶ ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἔφεδροι. ‘Απὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλεταριοί, δηλαδὴ ὅσοι δὲν εἶχον διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἤδυναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἀν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ. ‘Ωστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἐσήμαινεν εὔνοιαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

‘Ο ρωμαϊκός στρατός δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλούντο εἰς τὰ ὅπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἢ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ

‘Ο ρωμαϊκός στρατός εἶχεν ἴδιαιτέραν ὄργανωσιν, τὴν ὄποιαν ὀνομάζουν λεγεών. ‘Η λεγεών ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4200 πεζούς, οἱ ὄποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἥλικιαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιότεροι. ‘Εκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμῆματα, τὰς λεγο-

μένας σ πείρας, έκαστη δὲ σπεῖρα εἰς 2 λόχους. Τοιουτοτρόπως, ἡ λεγεών εἶχε 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς

Λεγεωνάριος. (Απὸ ἀνάγλυφον). Φορεῖ περισκελίδα ἀπὸ καρέ ψφασμα, μακρὸν χιτῶνα (tunica) μὲ κοντὰ μανίκια, εἰς τὰ πόδια σανδάλια (caligae), μεταλλίνη περικεφαλαίν (cassis), λωρίς ἀπὸ χάλυβα εἰς τὸ στῆθος καὶ τοὺς ὄμους (lorica). Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ τὸ δόρυ (pilum), εἰς τὸ δεξιὸν του κρέμεται τὸ βραχὺ ἔιρος (gladius), εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἔχει ἀσπίδα (scutum) μὲ προεξοχὴν εἰς τὸ μέσον (umbo).

Ἡ λεγεών ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ρωμαίους πολίτας. Πολὺ ἐνωρίς ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἐστρατολόγησαν τοὺς κατοίκους τῶν ιταλικῶν πόλεων

· Ο ἑκατόνταρχος (Centurio).

(Απὸ ἀνάγλυφον τῆς ἐποχῆς τοῦ Καίσαρος) Φορεῖ χιτῶνα μὲ μετάλλινα ἐλάσματα καὶ παράσημα. Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ ράβδον ἀπὸ αἰλῆμα, ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

Λεγεώνος δὲν ἐσχημάτιζαν συνέχειαν, ἀλλὰ αἱ σπεῖραι ἄφηναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκατσις μιᾶς σπείρας.

Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεών εἶχε 300 ἵππεις, οἱ δῆποιοι ἦσαν διηρημένοι εἰς 10 ἥλας ἀνὰ 30 ἄνδρας.

καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἴδιαίτερα σώματα πεζῶν καὶ κυρίως ἵππεων.

Τοξόι (Sagittarius).

Σημαντικός.

Ανάγλυφον ἐπιτυμβίου στήλης.
Βόνη, Γερμανία.

Αύτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι σύμμαχοι. Ἐπίστης μετεχειρίζοντο ξένους μισθοφόρους, ὠπλισμένους ἔλαφρῶς μὲ τόξα καὶ μὲ σφεδόνας, οἱ δόποιοι ὀνομάζοντο ἐπίκουροι. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφημοι χιλίαρχοι καὶ ἐκατόνταρχοι, ἀνθρωποι μὲ μεγάλην στρατιωτικὴν πεῖραν, τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοὶ εἰς τοὺς πολέμους. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα μέρος τὴν δόξαν του ὁ ρωμαϊκὸς στρατός. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὑπατος.

ΟΠΛΑ - ΜΗΧΑΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχον ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξίφος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἔθνικὸν ὅπλον τῶν Ρω-

μαίων, τὸ ὄποιον ἔφερον οἵ] ἀνδρες τῶν δύο πρώτων γραμμῶν.
Ἄμυντικὰ ἦσαν ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἀσπὶς καὶ αἱ κνημῖδες.

Ρωμαῖος ἵππεύς.
(Ἐπιτυμβίᾳ στήλῃ).

Ρωμαῖοι στρατιῶται.
Φέρουν τὴν μαχράν ἀσπίδα
(scutum).

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὄποιοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἔχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἔχθροὺς ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ὁ ὅναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριός κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι, σταν ἐστρατοπέδευον εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζον στρατόπεδον, τὸ ὄποιον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε πρὸ πάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμὸν ἢ ἔξεθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδερα εἰς τοὺς

πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπτον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας τῶν, τὸ δόποῖον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐρραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς ὄμαδικάς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μαντίου Τουρκοάτου (340), τὸ δόποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Οὐδέ τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἔχθρὸν παρὰ τὰς αὐτηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρός του, ὁ δόποιος ἦτο ὑπατος, καὶ γεμάτος ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἐσπευσεν εἰς τὴν πατέρα του. « Διὰ νὰ ἀποδεῖξω ὅτι εἶμαι γνήσιος υἱός σου, εἴπε, σου φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἵππεως, τὸν δόποιον ἐφόνευσα ». Εἰς τοὺς λόγους αὐτούς ὁ ὑπατος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱὸν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνῃ διστάσσει τοὺς σαλπιγκτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. « Τίτε Μάνιλιε, εἶπεν, εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καὶ, δσον ἔχητάσθο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν δόποιαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη δοφείλει τὴν δύναμιν της... Ἐμπρός, ραβδοῦχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον ». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

Τηγράγας, τὸν Ρωμαῖον ὄριαπτον.
ΔΟ ΘΡΙΑΜΒΟΣ ναι περ.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεᾶς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἀλλ᾽ ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ο θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ δόποια ἔξεκίνει ἀπὸ τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως. Προηγοῦντο οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡ-κολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἄμαξαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῷα. Κατόπιν ἥρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ δόποια ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρᾶν

ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ, ἐβάδιζον οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἐμβατήρια.

‘Η συνοδεία παρήλαυνεν ἄργα διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι, ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν, μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαράν, παρέμενον ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἔθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον, ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαὸς συμμετέχων εἰς τὴν χαρὰν ἐπανηγύριζε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οι Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς "Ἐλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὔρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἔκαλλιέργουν μὲν ἀφοσίωσιν τοὺς ἄγρούς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ σ্নειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ

Ρωμαῖος.

Ρωμαία.

Μουσεῖον Βελιγραδίου.

'Η Λιθία Φλωρεντία.

"Ἡ δρειχαλκίνη 'κεφαλὴ, ὀνομαζούμενη
«πατὴρ τοῦ Τραϊανοῦ», παρουσάζει
ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ρωμαίου.

Κανονικαὶ γραμματί.
Ἐνθυμιάζει
ἔλληνικὸν τύπον.

κτῆμά των. Ἡγάπων τὰς φιλονεικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οι Ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἀνθρωποί συντηρητικοί, ἔδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἥλλασσον τὰς παλαιάς των συνηθείας.

Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ᾽ ἐστεροῦντο φαντασίας, ἥρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωήν των, καὶ

ἐθεώρουν ώς περιττήν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον δῆμος οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἡσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἀρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀριστοί στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἡρωϊκὰ κατορθώματα ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίστης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἰκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἔξαιρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

('Ο βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἔξτηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἐσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διεταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἥρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

'Η βιομηχανία εύρισκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. 'Ο Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἔχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίστης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. "Οταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγάς του μὲν ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

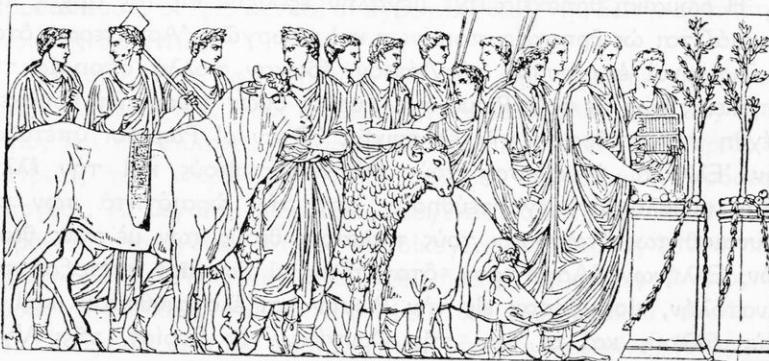
Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. 'Η οἰκία των εἶχεν ἐν μόνον δωμάτιον, τὸ δποῖον ἔχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὑπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγείρευμα. Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. 'Ολίγος ἄρτος, χόρτα, δσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων· κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον καὶ ἔπινον. Τὸ ἔνδυμα ἐπίστης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἔνα χιτῶνα, τὸν δποῖον ἔσφιγγον εἰς τὴν μέσην καὶ σπανίως ἐφόρουν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἴματιον, τὸ δποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

’Αλλ’ ὁ Ρωμαῖος μὲ δόλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο μὲ ἔξοχους ἀρετάς, τὸν | σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

’Αναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ύπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. “Οταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ύπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα, καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

‘Ο βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν. ‘Ο Μάν-

Θυσία Ρωμαϊκή. Ανάγλυφον. Παρίσιοι, Λούβρον.

Πανηγυρικὴ θυσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσφαζον χοῖρον, αριόν, ταῦρον, Suovetaurilia.

λιος Τουρκοάτος κατεδίκασεν, ὡς εἴδομεν, εἰς θάνατον τὸν νίον του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. ”Εχομεν ἐπίσης ἔξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμᾶς καὶ θέσεις. ‘Ο Κούριος Δεντάτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἥλθον οἱ Σαμνῖται, διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. ’Αλλ’ ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾶ νὰ ἔξουσιάζῃ ἔκεινους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσόν, παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκιννᾶτος, ἐνῷ ἔκαλλιέργει τὸν μικρὸν του ἄγρον, ἔλαβε τὴν εἰδησιν ὅτι ἔξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρόν του.

Η ΡΩΜΑΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οι Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικῶτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσία ἥ iδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὅποιαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲθρησκευτικὴν τελετὴν. Προτοῦ συνέλθῃ ἥ ἐκκλησία καὶ ἥ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον εἰς καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν iδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἥ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα κ.λ.π.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἔξελιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας των εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς Ἑλληνικοὺς θεούς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὀραιότητά των καὶ ἀσυναισθήτως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεούς των μὲ τοὺς θεούς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, ὅταν τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλατρεύθησαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κ.λ.π.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οι Ρωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεούς των χαρακτηριστικὰ καὶ iδιαιτέρων φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἑλληνες εἰς τοὺς iδικούς των, οὔτε διηγήθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνὰς περιπτείας. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων εἶναι ὅντα ἃ μορφα καὶ ἀκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν των οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομά των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα, οὔτε ναούς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὡρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἑστίας, καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κλπ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀπειρον πλῆθος θεῶν. «Ἐύκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσῃς ἔνα θεὸν παρὰ ἔνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἐνας Ρωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἴδιαίτερον θεόν της, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἴδιούς των θεούς. "Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιά νὰ ὀμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἔξερχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. 'Ο γεωργὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἥ θερίζει ύπὸ τὴν προστασίαν ἴδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἴδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἴδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὅποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεούς, ὅπως καὶ οἱ Ἑλληνες. 'Ο ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο Ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὅποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια ἀπὸ κηρὸν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἔορτὰς δοῦλοι περιάγουν αὐτά. "Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἰανός, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἥ 'Ἐστια, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς ὅποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἴδιας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἥ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἶχον ἔκαστος τὸν θεόν του. Αὔτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολοὺς θεούς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. Εἰς τοὺς θεούς αὐτοὺς ἔκαμναν διαφόρους ἔορτάς.

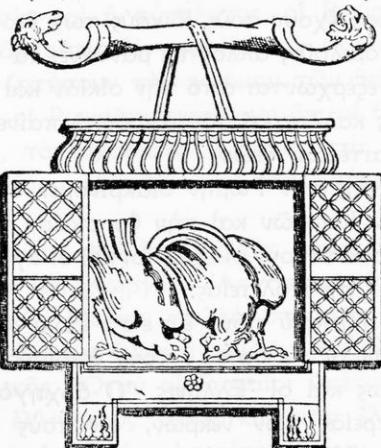
Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἥ 'Εστια, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀρῆς.

'Ο Ἰανός ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἥ ὅποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὅποίων ἥ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἥ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. 'Ο ναός του ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν καὶ ἔμενε κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

‘Η Ἐστιά ἦτο δὲ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. ‘Ο Ζεὺς ἦτο δὲ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεύετο πολύ. ‘Ο ναός του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. ‘Ο Αρης τέλος ἦτο δὲ θεὸς τῆς βλα-

Ἐστιάς.

Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὄρηθων. (Ἀνάγλυφον).

στήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατήρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. ‘Η προσευχή, αἱ σπονδαί καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφερον κατ’ οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἐλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἦσαν ἐγίνοντο εἰς ὥρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ Ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι Ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν δποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοίμαζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοπισθέτουν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομὰς τῶν θεῶν καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ δποῖα ἐγίνοντο

συγχρόνως είς δλην τὴν πόλιν. Ό τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο είς κρισίμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἵκεσίας. Διὰ νὰ γνωρίζουν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι Ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνοσκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἥ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλεύοντο τὰς Ἱερᾶς ὅρνι θασ, τὰς ὄποιας ἔτρεφον είς ἴδιαίτερον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφὴν είς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὅρεξιν, μὲ τὴν ὄποιαν ἔτρωγον αὐτήν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι Ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἦσαν οἱ Σάλιοι, Ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως κυρίως, οἱ ὄποιοι ἐφύλαττον τὰς 12 Ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν Ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ Ἱεροῦ πυρός, τὸ ὄποιον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν είς τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἔδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι Ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὄποιοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποντίφικες καὶ οἱ οἰωνοσκόποι. Ό ἀρχηγὸς τῶν ποντιφίκων, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ ὄνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἐνα ἀπὸ τὰ ἀξιοσεβαστότερα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Άπο τῆς ἔξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλαι κατακτήσεις (300 - 133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακράν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸν τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ο ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὅποιος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὡνόμαζον τὸ πολίτευμά των Δημοκρατίαν.

Αἱ ἔξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν: 1) αἱ ἐκκλησίαι, 2) οἱ ἄρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι: 1) φρατρικὴ ἐκκλησία, 2) λοχίτις καὶ 3) φυλετική.

Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἔξουσίαν.

Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφιζον ὅχι κατὰ κεφαλάς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντιπροσώπευε μίαν ψῆφον. ᩴ λοχίτις ἐκκλησία ἔξελεγε τοὺς ἀνωτέρους ἀρχοντας, ὑπάτους, τιμητάς, πραίτωρας καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεώς, μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ φυλετικὴ, ἡ ὅποια κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν

πληθείων ύπό τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἔξισωσιν τῶν τάξεων, ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ δποῖοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικούντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλὰς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρὸν τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλὰς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφιζον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἀρχοντας καὶ ἐψήφιζε τοὺς νόμους.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως νομοθετικὴν ἔξουσίαν. Οἱ ἀρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἔνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων.

Οἱ ὑπατοι ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἄλλα παρ' ὄλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς δποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν, οἱ ὑπατοι διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Φαρδοῦχοι.

('Απὸ ἀνάγλυφον).

Φοροῦν περικελίδα καλλητήν, ἡ δποία κατεβαίνει κατώ ἀπὸ τὸ γόνυ, χιτῶνα ἐσφιγμένον εἰς τὸν κορυμὸν καὶ μέγα ἐπανωφόριον, ἐνδυμασίαν ἐκστρατείας. Εἰς τὸν ἀριστερὸν δόμον κρατοῦν δέσμην ἀπὸ ράβδους, τὴν fascia. Ὁ πέλεκυς σημαίνει ὅτι εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς Ρώμης. Οἱ ραβδοῦχοι ἀκολουθοῦν τοὺς ὑπάτους, στρατηγούς καὶ ὄλλους ἀρχοντας.

Οι τιμηταὶ εῖχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκήν πολιτείαν. Ἡσαν 2 καὶ ἔξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) "Ἐκαμνον τὴν τιμησιν τῷ πολιτῶν, κατέτασσον δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῷ συγκλητικῷ, ὡρίζον δηλαδὴ ποῖοι ἐξ ἑκείνων, οἱ ὄποιοι ἔχρημάτισαν ἀρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτήν. 3) Συνέτασσον εἴδος προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ πίβλεψις τῷ θῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφοράν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφιβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραίτωρες ἥσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὄποιος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὡρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. "Οταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαι ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοι δὲν ἐπήρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἔξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερον ἐστέλλοντο ως διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ηὔξανετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἥσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικήν διαχείρισιν. Δύο ἔμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγρονόμοι ἐπέβλεπον τὸν ἐπιστισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δῆμαρχοι, οἱ ὄποιοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ ὄποια συνίστατο κυρίως

εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατόρων καὶ τῶν τιμητῶν ἥργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

‘Ο δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἔκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος ὁσάκις ἡ πολιτεία ἡπειρεῖτο ἀπὸ μεγάλους ἔξωτερικούς ἢ ἐσωτερικούς κινδύνους. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔξελεγον πλέον δικτάτορας, ἀλλ’ ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατορικὴν ἔξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατόρων, οἱ ἄρχοντες ἥσαν ἐνιαύσιοι, ἔξελεγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἥσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδον λόγον. Μερικοὶ ἔκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἴδιαίτερα χαρακτηριστικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἡκολούθουν 12 ραβδούχοι, τοὺς πραίτωρας 6.

‘Οταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὔξηθε πολύ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτώρων, τοὺς δποίους ὀνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπράτωρας.

‘Η ἔξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἡτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδὴ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής καὶ ἐπόπτης τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων.

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

“Ολην τὴν ἔξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ δποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλάκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμάς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἔξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἔξωτερικὰ ζητήματα. Ζητήματα τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου τομείου, ἐψήφιζε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς

τελετάς, τὰς ὅποιας ὑπεδείκνυον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπτε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἔθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲν ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κλπ.

‘Η σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἴδιαίτερον οἴκημα, τὸ βούλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικὰ δόγματα καὶ εἶχον ἵσχυν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἢ σοβαρότης καὶ ἢ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

“Οπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιούτοτρόπως καὶ ὁ ἴδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τεκνῶν, τὴν κηδείαν κλπ. κανονίζει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία.

‘Ο πατήρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν, τὰ δὲ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρέται, ὁφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἀδειαν τοῦ γάμου, εἶναι δὲ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαιώματα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ’ αὐτῶν.

‘Άλλὰ καὶ ἡ Ρωμαϊκά οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολήν. Αὔτη διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλου σεβασμοῦ.

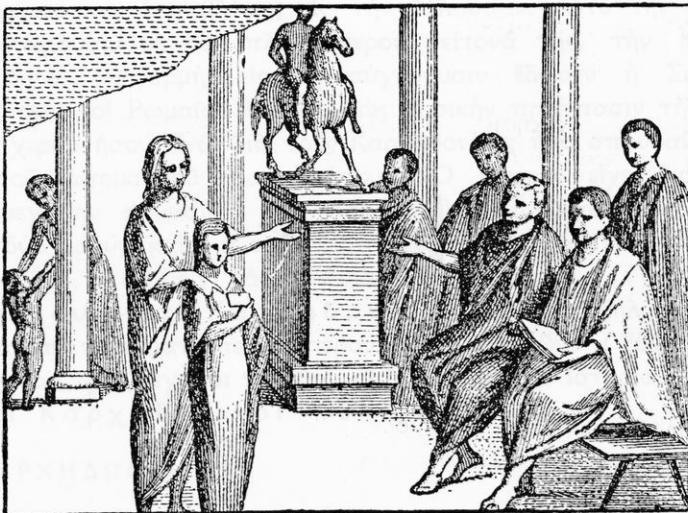
Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

‘Η γέννησις τοῦ τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἔξωθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲν ἀνθη. Τὴν διαδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαροῦ, ἡ ὅποια ἦτο μεγάλη ἑορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὄντα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιούτοτρόπως τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος ἦτο Μᾶρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνο-

μάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους, π.χ. Τυλλία ὀνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωκαν χαρακτῆρα πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἥσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι

’Απὸ τὴν παιδικὴν ζωήν.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Παριστάνει μητέρα διδηγούσαν τὴν κόρην τῆς εἰς τὸ σχολεῖον. Σεμνὴ καὶ δειλὴ ἡ στάσις τῆς μητρός.

ἔγγραμματοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

’Απὸ τοῦ 13ου ἔτους, τὰ παιδία ἐφοίτων εἰς τὸν γραμματικόν, ὁ ὅποιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδετον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγὴ τῶν παιδῶν εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέμεινε

στοιχειώδης καὶ μόνον ύπό τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἥρχισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἴδρυθησαν ρητορικαὶ σχολαῖ, ὅπου οἱ νέοι ἡσκοῦντο εἰς τὴν ρητορείαν. 'Αλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς "Ἑλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. 'Εθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφελεῖ πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὅπως οἱ "Ἑλληνες.

Διατίνησε μέχρι την παλαιότερη περίοδο της ιστορίας της Ελλάδας. Κύριοι σύνομοι ήσαν οι Αρχαίοι Έλληνες, οι οποίοι έγιναν γνωστοί σε όλη την αρχαία Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

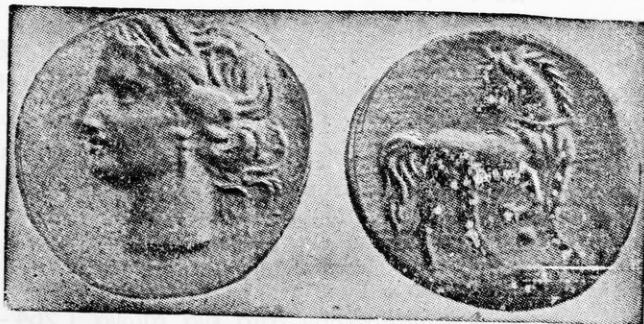
ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας, ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἥρχισε νὰ ἔχῃ βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὔτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Καρχηδόνα. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὃποίαν οἱ Ρωμαῖοι ἔθεωρούν ώς φυσικήν προέκτασιν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῷ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ τῶν κράτους. Ο Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὃποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτήν, εἶπε : Τὶ ὡραῖον πεδίον ἀγώνων ἀφήνομεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Καρχηδονίους ! Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσοτερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264—146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὃποιοι εἰς τὴν ιστορίαν δονομάζονται Καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ἴδρυθη περὶ τὸ 808 π. Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἔξαριθτον. Εύρισκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ τῆς λιμένα ἔξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὃποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου, ἡ Καρχηδὼν ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν φοινικῶν πόλεων, οἱ ὃποιαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Τέλος, ἐσχημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικήν ἐκτεταμένον κράτος, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ιθαγενεῖς φυλὰς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οι Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐδημιούργησαν ἴσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν των μὲν ὡραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγον δtti ἡ Καρχηδὼν ἥτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἴσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων της. Τὸ κράτος ἐκυβέρνων οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ δόποιοι ἐκράτουν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἔξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδὴ ἡ σύγκλητος τῆς Καρχηδόνος.

Νόμισμα Καρχηδόνος.

Χάλκινον, 4ος αἰών, ἐλληνικὴ τέχνη.

1. Κεφαλὴ τῆς Θεᾶς τῆς Γεωργίας. 2. Νουμιδικὸς ἵππος, λεπτὸς καὶ εὐκίνητος, ἐνθυμίζει ἀρχαικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

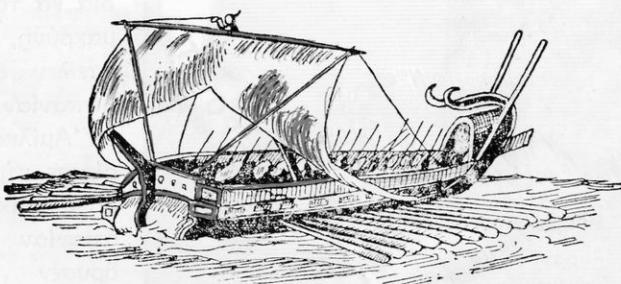
Οι Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἔθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθιφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι. Ἐστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθές ναυτικόν των, τὸ δόποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοιαῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἄφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἥτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας του, ἀλλ' εἴναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μὲ τεῖσμα 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἡτο φανερὸν

οῦμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι ἔξουσίαζον τὴν θάλασσαν. Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὑπατος Γάιος Δουΐλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδόνιους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Ρήγοντα. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἔξοριστος Σπαρτιάτης Ξάνθης καὶ οἱ ιθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὅποιους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἐκινήθησαν. Ο Ρήγουλος ἐνικήθη καὶ ἤχιμαλωτίσθη (255).

Πολεμικὸν πλοῖον Καρχηδονίων.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

'Απὸ παράστασιν ναυμαχίας. Ο ζωγράφος ἔχει πιθανώτατα ὑπὸ ὅψιν νεωτέρου τύπου πολεμικὸν πλοῖον.

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Αμίλκαν Βάρκαν, ὁ ὅποιος ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι εἶζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 22 ἔτη (241 – 218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιοσημείωτα γεγονότα.

ΙΟΝ. Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην, εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστασίασαν οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ιθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν δποῖον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδών, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν.

Ο ὀνομαστὸς καὶ γνωστὸς στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ δποία ἦθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἑθνικὸν στρατόν, ὅπως καὶ ἡ Ρώμη, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ρωμαίους.

Ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ δὲ Ἀμίλκας ἐκύριευσε τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον του ἐσύνεχισεν ὁ υἱός του Ἀνίβας, ὁ δποῖος ἤτο πρωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

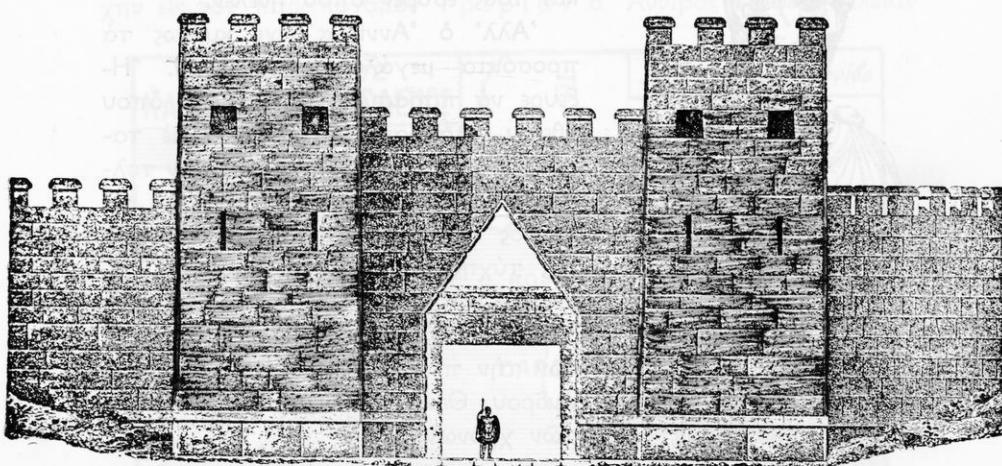
Οἱ Ρωμαῖοι

εἰς τὸ διάστημα αὐτὸν εἶχον σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἔντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225—218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν οἱ πρῶται προστριβαὶ μεταξύ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218 – 201).

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνος δὲν ἦργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας, ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος, ἐποιλόρκησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἥ δόποια ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἤθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ’ ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμη-

Πόλις τῆς Μεσσήνης (Σικελία).
Ἐξωτερικὴ ὄψις.

νον πολιορκίαν (219). Ὁ πόλεμος τότε ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δραματικωτέρους τῆς ιστορίας.

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

Ἡρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεννήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ δόποιος τοῦ ἐνέπνευσεν ἀσπονδὸν μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἤλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὅποτε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

‘Η φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲν ἔξαιρετικὰ προτερήματα. Ὅτοι τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψύχραιμος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπόνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν ἀύπνιαν καὶ εἰς τὰς στερήσεις, συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπτείας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐγοήτευε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἀννίβας.

Μαρμαρίνη προτομή, Νεάπολις.
Τὴν ἄνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν χρόνων.

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

‘Ο Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβηρα, τὰ Πυρηναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲν ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτειμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του καὶ τέλος, διὰ νὰ θραύσουν μὲ τὸν ὅγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν ποταμὸν καὶ τὸν Ὀκτώβριον εὑρίσκετο εἰς τὰ ὁροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν Ἀγιον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν

ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Υπέστη ὅμως τρομερὰς ἀπωλείας καὶ ἔμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεις καὶ 20 ἑλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ο ὑπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβαν ἐξηντλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ’ ἤπτήθη παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν

καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβριος 218). Αἱ νίκαι αὐταὶ περιέβαλον μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. “Ολη ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιὰς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν. Ἀλλ’ ὁ Καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα στήμεια καὶ εὑρέθη εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ο ὑπατος Φλαμινῖος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στε-

νὸν μεταξὺ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ προφύσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην. X.

ΦΑΒΙΟΣ

‘Ο δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ᾱτο ἀνοικτός. ’Αλλ’ ὁ Ἀννίβας δὲν ἔθεωρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. ”Ηθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῆς. ’Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ δρεινὸν Σάμιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην, σπουδαιοτάτην θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. ’Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. ’Εστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτορα τὸν Φάβιον, ὁ ὃποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικήν. ’Απέφευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἔχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἔξατλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικήν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος μελλητής.

ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτορος δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλούς, οἱ ὃποιοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο, τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἐπαυσαν τὸν δικτάτορα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον καὶ τὸν Τερέντιον Βάρρωνα, εἰς τοὺς ὃποίους ἀνέθεσάν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοι ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφήν. ‘Η μοιραία σύγκρουσις ἔγινε τὴν 2 Αύγουστου 216 εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάννας. ’Η μάχη αὐτὴ εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. ’Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἤραίσε τὸ κέντρον, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. ’Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυκλώ-

θη καὶ ἔπαθε τρομεράν καταστροφήν. Τὸ δῆμον σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἥχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ιταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἦνοιχε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητήν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατώρθωσε νὰ ἔξεγειρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ιταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπαθείας των καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ὄρμητήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὃποίαν ἐπλησίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (*Hannibal ante portas*). Ἄλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὃποίαν ἐτίμωρησαν σκληρότατα.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ ὃποῖος μὲ τὰς ἐφευρέσεις του ἔκαιε τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἐματαίωνε τὰ σχέδια τῶν πολιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἥμποδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

Σκιπίων ΔΑΦΝΗ

Μαρμαρίνη προτομή.

’Αλλ’ ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ νεαρὸς στρατηγὸς Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υἱὸς τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ὄποιος μετὰ τὴν ἥττάν του εἰς τὸν Τρεβίαν εἶχε μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατώρθωσε τὸ 209 νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Καρχηδονίων Καρθαγένην καὶ ν’ ἀποκτήσῃ φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυβέρνα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὁ ὄποιος ἔσπευσε νὰ φέρῃ ἐπικουρίας εἰς τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐναντίον του καὶ εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Μέταυρον, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατὸν του (207). Ὁ ἕδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὄποιαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτεύμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸν τὸ διάστημα. Ἀφοῦ τέλος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἥλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ZAMAN ΜΑΧΗ. Η ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, (ὁ ὄποιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὑπατος εἰς ἡλικίαν 30 ἑτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἕδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνος πλησίον τῆς πόλεως Υτίκης καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάστην.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἡναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Naragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τότε καταστροφήν, ὡστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ δόρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἑκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασ-

σανάσης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀ-
νέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἑτῶν πολεμικὴν ἀποζη-
μίωσιν 10 χιλ. ταλάντων (50 ἑκ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον
δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώ-
μης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσ-
ωνυμίαν Ἀφρικανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ο πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἔθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγών διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ἴμπιαλισμόν, ὅπως λέγουν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π. Χ. αἰώνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Αμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἔξης εἰκόνα.

Ἡ Μακεδονία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἵσχυρόν. Ο βασιλεὺς Φίλιππος Ε' (220 – 179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἵσχυρὰν μοναρχίαν.

Ἡ Συρία, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἔκτεταμένον. Ο Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας (222–187), σύγχρονος τοῦ Φίλιππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύ-

ναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ ἵσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

‘Η Αἴγυπτος, εἰς τὴν δόποιαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὑρίσκετο εἰς παρακμήν. Οἱ Ἑλληνες, οἱ δόποιοι ἐκυβέρνων τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μισητὴν εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἔξηντλησαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὡργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ δόποια εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

‘Η Ἐλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς εὑρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ, ἔξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200 – 197)

Διηρημένη κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἔξηντλημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ δόποιοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. ‘Ο Φίλιππος Ε’ καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ’ εἶχον συνεννοηθῆν νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλ’ αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἔξητησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ δόποια ἥθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε’, ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. ‘Ο Φίλιππος ἤρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ’ αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν μὲ δλίγην ὅρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἔξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. ‘Ο στρατός των, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου, δὲν κατώρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη

νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198, ὁ νεαρὸς ὑπατος Φλαμινῖνος ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου πτοταμοῦ (Βόρειος Ἡπειρος) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσείλκυσε πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἔδοθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνὸς Κεφαλαὶ τῆς Θεσσαλίας, μεταξὺ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἔκεī αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεώνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Ο Φίλιππος ὑπεχρεώθη νὰ ἔκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὄχυρὰς θέσεις, τὰς ὅποιας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἐλλήσποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην, ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ "Ισθμια. Ἔκεī ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου, οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἴκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναριθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον διάχυνναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192 – 190)

Ο 'Αντίοχος Γ' ἔφανη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἡθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἐλλήσποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆ Θράκης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Αἰτωλοί εἶχον δυσαρεστηθῆ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν, δύσον ἥλπιζον, ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν 'Αντίοχον. Ο βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλῃ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὰ σχέδιά του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὅποιος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ 'Αντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν

πόλεμον κατ’ αύτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐλλαδίσκοις δὲ τὴν πόλεμον καὶ δὲν ἤκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως, οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἴσχυρὰν σύμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαικήν συμπολιτείαν, τὸν Εὔμενη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των. Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἔλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὔκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ο Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῷ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοί ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἴσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον δῶσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου, πλησίον τῆς Σμύρνης. Ο Ἀντίοχος ἤττηθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικήν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικούς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπτήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ο Ἀννίβας κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προύσιαν. Ἐλλαδίσκοις κατεδίωξαν καὶ ἐκεὶ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὅποιος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χειρας τῶν ἔχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον του.

‘Αντίοχος ὁ Γ’ τῆς Συρίας.
Μαρμαρίνη προτομή.
Παρίσιοι, Λούβρον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171 – 168).

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὅπο τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ δὲ λων τῶν πόλεων, καὶ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἡ δόποια ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι, ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἥττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἑκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεῖς ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἥλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ νιός του Περσέν, ὁ δόποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἥτοι μάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῷ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαινον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἄλλα καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἑνωθοῦν οἱ Ἑλληνες. Ἡ Ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Ὁ Εύμενης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκῆρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Κατ' ἄρχας ὁ Περσέus εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος, ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατὸν Παῦλον Αἰμίλιον, δραστήριον καὶ δργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (2 Ιανουαρ. 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλιογξ ἔξεμηδενίσθη, ὁ Περσέus συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὡστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρκετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἴδει ἡ Ρώμη ἥως τότε.

‘Ο θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μόλις ἔξήρκεσε διὰ τὴν πα-

ρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἄμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρίλασαν ἐπὶ πλήθους ἄμαξῶν τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὅπλα..., κατόπιν 3 χιλ. ἀνθρωποι ἔφερον ἀργυρᾶ νομίσματα ἑντὸς 750 δοχείων, ἔκαστον τῶν ὅποιων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. "Αλλοι ἐβάσταζον κρατήρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη. . . Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες πρωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἥκολουθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομίσμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσέν τὸν ἐνδεδυμένος καστανόχρουν ἴμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα. . . Κατόπιν ἦρχοντο 400 χρυσοῖ στέφανοι στολέντες εἰς τὸν Αἰμιλίον ὑπὸ τῶν ἔλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτής ἐπιβάνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατός μὲν κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ὅσματα ἔθνικὰ καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ.

(Πλοντάρχον : *Bίος Παύλου Αἰμιλίου*)

'Η Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲν ἰδιαιτέρων διοίκησιν. 'Η "Ηπειρος, ἡ ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφήν. 70 πόλεις ἔξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἀνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. 'Αλλ' ἦλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρώην σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὑποπτοί. 'Η Ρώμη ἀπήγησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς δομήρους χιλίους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς δόποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Καλλικράτης. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διαφόρους πόλεις. "Ενας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, οὐδὲς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφέροντισαν ἐπίστης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εἰς τὸ διάστημα 22 ἔτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν δριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἐλλάδος.

Εἰς τὴν Ἐλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἡ ὅποια δὲν ἤδυνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀ-

φυτνισθῆ ἡ ἔθνική συνείδησις. Τὸ ἔτος 150, μετὰ 17 ἐτῶν ἔξορίαν, ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἔξοριριστοι κατώρθωσαν νὰ μεταστρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δημόκριτος, ὁ Κριτόλας καὶ ὁ Διαίσιος, οἱ ὅπαδοι τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρις ἐσχάτων. Ἡ στιγμὴ ἦτο κατάλληλος, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον περιπλακῆ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξῆγον σκληρὸν ἄγωνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλὰ καὶ τὴν τελευτάιαν στιγμὴν οἱ Ἐλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν, κάποιος Ἀνδρίσκος, ὁ ὅποιος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἔξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἄλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπατος Καικίλιος Μέτελλος συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὁριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὅποια ἔζήτει νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἐλλήνων ἔξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ Ρωμαῖοι ἔνικτοσαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἐλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, 146, ὁ ὑπατος Μόμυος κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἐλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λευκόπετραν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἥθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ήντοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα, ὁ Μόμυος διέβη τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἐρείπια. Οἱ Ἐλληνες ἔχασαν ὁριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἐλλὰς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸν καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἥ διποία ὠνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

"Απὸ τοῦ τέλους τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου, ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

'Αλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

'Ο κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνος ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάστης. 'Ο ήμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνος, ἥ ὅποια, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωναν πάντοτε τὸν Μασσανάστην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῆ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὅποιος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδόνη.

"Οταν ὅμως τὸ 150 ὁ Μασσανάστης ἀφήρεσε νέα ἐδάφη, ἥ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἔξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὅπλα. 'Η σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. 'Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Υτίκην. "Εντρομοί οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. "Εδωσαν ὅμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὑπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρείας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 5 χιλ. μακράν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρεσκευάσθησαν

είς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡγωνίσθησαν ἡρωϊκῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149 - 146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν Σκιπίωνα Αἰμιλίαν, σὺν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὄποιον εἶχεν σύνθετήσει ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγών ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς δόδούς, ἥ δόποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὄποιος διηγύθυνε τὸν ἀγώνα, παρεδόθη μὲν 50 χιλ. μαχητάς. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὐρῆκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἔξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της νέα πόλις. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Τοιουτοτρόπως ἔξηφανίσθη ἥ ύπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἔγκατεστάθησαν δριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἥ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἔξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἥ δόποία διήρκεσε 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη δριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἥ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 198 - 180 εἶχον ἥδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν δόποίαν ὡργάνωσαν μὲν ἀποικίας καὶ ὁδούς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἥ δόποία ἔξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲν τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ιδίαν ἐπαρχίαν, τὴν δόποίαν ὡνόμασαν Ναρβωνίτιδα.

Τοιουτοτρόπως, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τότε τὴν ὡνόμαζον ἥ θάλασσά μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'
ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Κατά τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει δριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ ἐις μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἔξισφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἔξουσίαν των, ἔχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὄρεινοὺς κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἐλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἔξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν τῆς τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἔξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν, ἡ ὅποια διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264 - 146), ἔξηλθε νικήτρια ἡ Ρώμη, ἐνῷ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία, ἡ Καρχηδών, ἔξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αιγύπτου, καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν τῆς ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν, ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ συλλαμβάνει σχέδια κατακτητικά. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἴμπεριαλισμός.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακε-

δονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἔξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἀνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γαλατίαν, ἡ δποία ἔξησφάλιζε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ μεγάλαι κατακτήσεις.

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ Ρώμη ἴδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἥνα μέγα imperium, ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι. Αἱ κατακτήσεις ὅμως εἶχον σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Ἐφεραν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων καὶ ἔθεσαν μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα.

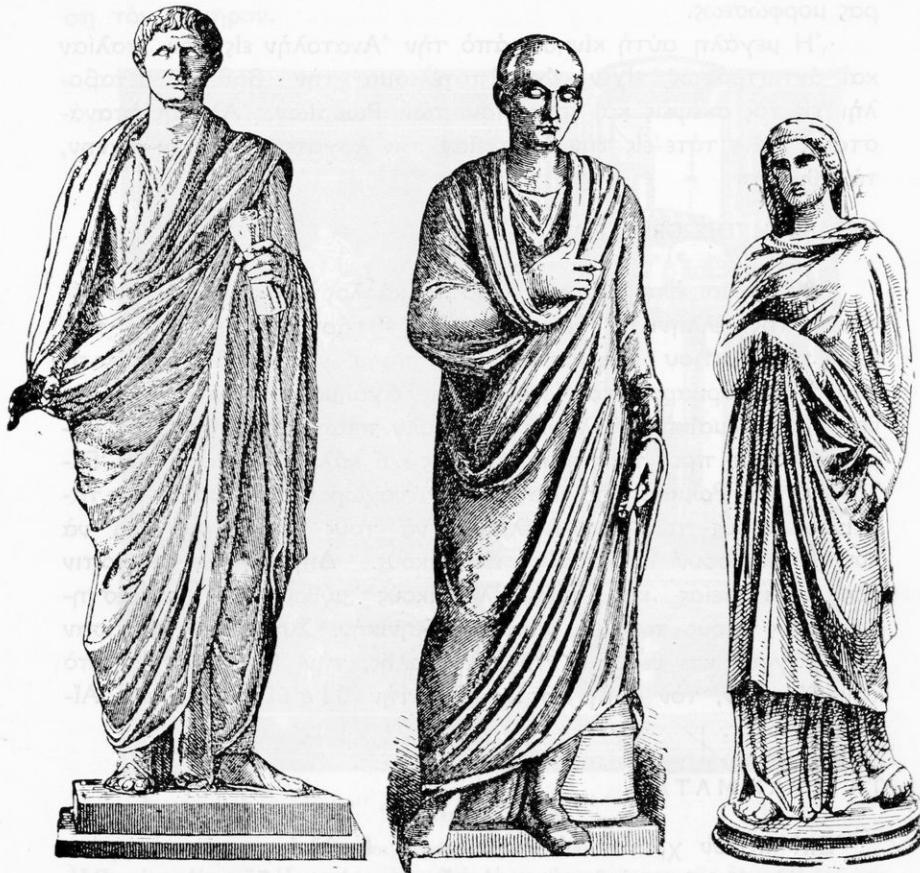
Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχον πολὺ σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὸν ἐλληνοανατολικὸν πολιτισμόν, ἔγοητεύθησαν ἀπ’ αὐτὸν καὶ ἐμιμήθησαν τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτά του. Ἄλλ’ ἡ ἀπότομος εἰσροή ξένων συνηθειῶν καὶ ἐθίμων ἤλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὐτὸς ἦτορ ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἴπον. ‘Ο Ρωμαῖος ποιητὴς Ὁράτιος ἔγραψεν ἀργότερον: ‘Η ἡτημένη Ἑλλὰς ύπεταξε τὸν τραχὺν κατακτητήν.

‘Ο ἐλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρώμην ἥδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερον αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμύήσαν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἄλλ’ ὁ ἐλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰώνος. Πλῆθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τὴν βίαν τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν, μὲ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης, ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἡθοποιοί, μάντεις, ιατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζωνται Ἐλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἐλληνες ἔξεπληγτον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εύστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας

δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα ἀκόμη τότε εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἔξι ἄλλου ἥσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς ἔμ-

‘Η Ρωμαϊκή ἐνδυμασία.

Οἱ Ρωμαῖοι περιποιοῦνται πολὺ τὴν ἔμφαντί των. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Αἱ γυναικες ἐπίσης φοροῦν χιτῶνα καὶ τυλίσσουν ἐπάνω του ὡς ἐπανωφόριον τετράγωνον ὑφασμα (palla).

ποροι, εἴτε ὡς στρατιῶται, ἐπῆγαιναν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἀργότερον οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνή-

θειαν νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπί τινα καιρὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν Ρόδον ἔθεωρεῖτο ως ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθέρας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ως ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθής ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κλπ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

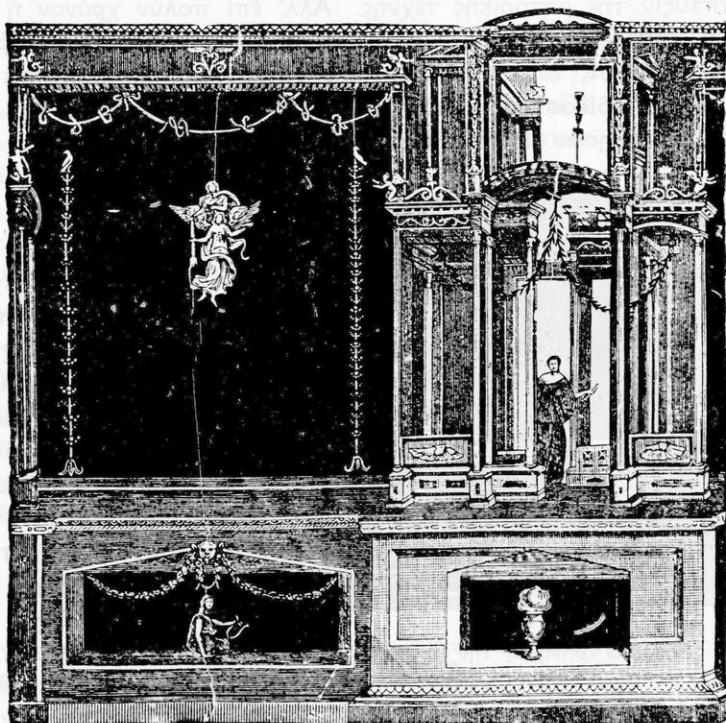
Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψι βώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἔξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἔφαίνοντο τώρα πολὺ χονδρειδῆ ἐμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀρείχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παροβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινούς θεούς των καὶ ἥθελησαν νὰ τοὺς ἔξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικούς. Διηγήθησαν κατόπιν τὰς περιπτείας καὶ τοὺς ἑλληνικούς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεούς των μὲ μορφὴν ἑλληνικήν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεούς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κλπ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφ' ὅτου οἱ Ρωμαῖοι ἥλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἑλληνας. Διὰ τοῦτο, τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

‘Ο Λίβιος’ Ανδρόνικος, ‘Ἐλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγ-

γραφεῖς ἡσαν δύο κωμικοὶ ποιηταί, Πλαῦτος (254-184) καὶ Τερέντιος (194-159), καὶ ὁ ἐπικός *Ευνυίος (253-169), ὁ δρποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ιστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν “Ομηρον.

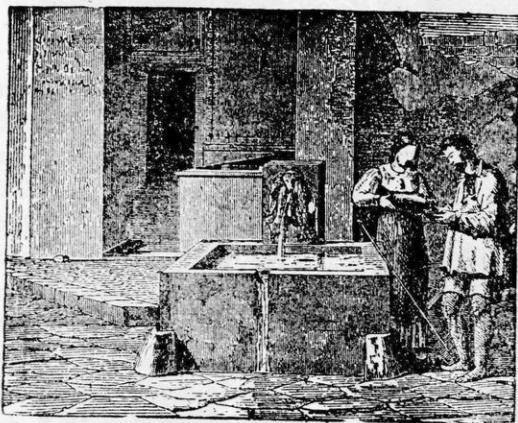
*Εσωτερικὸν οἰκίας.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἰναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ δίδουν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Παριστάνουν οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικὰς σκηνὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰ ἀπὸ παράθυρα ἢ ἄνοιγμα τοῦ τοχίου ἔξω εἰς τὸ οὔπαιθρον.

‘Ο πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικήν. Πρῶτος ὁ Κάτων ὁ τιμητὴς ἐγράψε τὸ ιστο-

ρικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικήν. Σημαντική ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν ρητορικήν. 'Ο πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὀμιλοῦν καὶ ἵσαν εὔνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. 'Αλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλῆ καὶ ἀτεχνος. 'Αργότερον ὅμως ἤρχισε μεγάλῃ κίνησις ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. 'Ελληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἔδιδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

Δημοσία_κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι ἡγάπησαν περισσότερον τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὄποιοι ἔξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ἴδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ

ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρμὸς καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαύμασαν καὶ ἡγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλαδὴ τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προστάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

'Απὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίρια των μὲ μωσαϊκά. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν ὅποιων οἱ ἀρχιτέ-

κτονες ἦσαν "Ελληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκή τέχνη ἦτο κυρίως Ἑλληνική μεταφυτεύθεσα εἰς τὴν Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικήν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἔξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἡγάπτα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχήματισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν δόποιον διεκρίνοντο ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθύς ιστορικὸς μὲν ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθῆς Μανίλιος κ.ἄ.

'Αλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ὥραιότητα καὶ εύρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διηγοῦνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ἐπαίζετο κωμῳδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἦκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. 'Αλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούντου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη, παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπποτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲν νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον, κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δέν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλινον ὑφασμα ἀντικατέστησαν μὲν λεπτούφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἴματιον κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς

τὸν ἴματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὄποιαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, ἐνώτια κτλ.

Ἄλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἔλαττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὄποια ἔξωδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἥσαν μυθώδη. «Ο μάγειρος – λέγει ὁ Τίτος Λίβιος – ὁ ὄποιος ἔθεωρεῖτο ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπήν».

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

‘Ἀλλ’ ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὅχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἔλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἔθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. “Ολοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἔθεωρον ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἔξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαιζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίστης ἥρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἔγενεικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ἥρχισαν νὰ ἔξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντιδράσις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης είναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

‘Ο Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτήτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκαταστάθεις εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη, ἀνελθὼν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὄποια ἥθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη τῆς

ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητής ἐπεδίωξε μὲν μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

΄Αλλ’ οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ό
ἔλληνισμὸς ἀπὸ δὴ τὰ σημεῖα εἰσήρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κα-
τὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ
Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἔλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ’ ὅπως ἦτο φυ-
σικόν, τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνθείας
των. Τοιουτοτρόπως, ὁ ἔλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ
νέαν μορφὴν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουν, ἐλληνικός.
΄Υπὸ τὴν μορφὴν αὐτῆν, αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς
τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

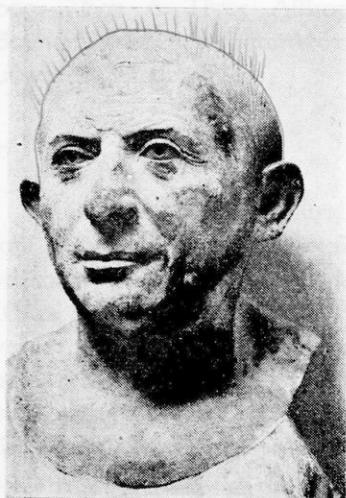
τον μεταβολικό πορέματιν και στην απότομη αύξηση της γηρασμένης ηλικίας των ημερών της. Τον παραπάνω περιοδό της ζωής της αποτελεί ο παραπάνω περιοδός της ζωής της από την ηλικία της πολιτικής μεταβολής μέχρι την ηλικία της πολιτικής μεταβολής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σαβαρωτέρας συνεπίας, δηλαδὴ βαθεῖαν οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικήν μεταβολήν.

Ρωμαῖος τοκογλύφος.
Ορειχαλκίνη προτομὴ ἀπὸ τὴν
Πομπηίαν, Νεάπολις.

Όνομαστὸς τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Caecilius Jucundus, τοῦ ὅποιου ἡ οἰκία ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν παριστάνει μὲ ζωηρὰν ἐκφραστικότητα τὸν πονηρὸν χρηματιστήν.

μενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσον ἵταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμπόρους.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδὴ τοὺς ἴδιοκτήτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρὸν χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἔχαθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθον εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρός των εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά των εἶχε χρεωθῆ, διὰ νὰ συντρηθῆ, καὶ οἱ ἴδιοι ἔξηκολούθουν νὰ δανείζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσει ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' ὅτου ἥνοιξαν αἱ μεγάλαι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσον ἵταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμπόρους.

Οι μικροκαλλιεργηταί ἡναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρὸν χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἡγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἡνωσαν πολλὰ ἀπ’ αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἴδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα latifundia. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαιναν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἔλαιας, ὡς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῷα ἢ ἄφηνον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὸ τὸ κυνήγιον. Τοιουτορόπως ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἥλαττωθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὑπαιθρὸς χώρα ἥλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δούλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἔγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῷ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτορόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφησαν καὶ περιῆλθον εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸν εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

(‘Η κοινωνικὴ ισότητος, τὴν ὅποιαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος.) Κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη εἶχε κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειονοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικὸς ὄχλος.

‘Η συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὅποιας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ’ αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακήν χρῆσιν τῆς δυνάμεως των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

‘Η τάξις τῶν ἵππων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων, οἱ ἵππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζιτικὰς ἔργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σῖτον, τὸν ὅποιον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικήν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκολύφοι. Ἰδίως ὅμως πλουτοῦν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίασιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶν αἱ. Οἱ ἵππεῖς καταρτίζουν μεγάλας ἔταιρείας, αἱ ὅποιαι ἀναλαμβάνουν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ τοὺς πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουν αὐτὸὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὔτοὶ εἶναι οἱ τελῶναι, περὶ τῶν ὅποιων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἵππεῖς ὡς ἐπιχειρηματίαι, καὶ Ἰδίως ὡς δημοσιῶναι, ἔξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπληστίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πληγή.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματίαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὅλων αὐτῶν εἶναι τραγική. Δὲν εύρισκουν ἔργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἔργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγεινὰς κατοικίας, πτωχοί, ταπεινοί καὶ ἐγκαταλειμμένοι εἰς τὸν οἰκτὸν τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ δόποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουν τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἄλλ’ ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοί πωλοῦν τὴν ψῆφον των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἑορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξησις τῶν δούλων.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς ὅποιους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

‘Ο δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα. Η ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτρά. Ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ο δκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικώδεις, ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καί, τέλος, ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἤπειλησαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ θέλειν νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ο Κάτων εἶχε κατανόήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸν ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

‘Ο μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, δ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενικὴ καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἔξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήθη δtti ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἀν κατώρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἴδιοκτησίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρὸν χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀνέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π. Χ. ἐκλέγεται δῆμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀγροτικὸν νόμον, κατὰ τὸν ὅποιον κανεὶς δὲν ἔδικασιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἕκαστον ἄρρεν τέκνουν (τὸ πλέθρον = 25,18 μ.). Οἱ πλούσιοι ὅμως εἶχαν σφετερισθῆ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτούς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἵσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας. Ο Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θέρμην τὸν νόμον.

Οπως ήτο φυσικόν, τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν ἀλλ' ὁ Τιβέριος κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Διὰ νὰ στερεωθῇ ὅμως τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῇ δῆμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὀπαδούς, διότι οἱ ἀγρόται εύρισκοντο εἰς τὸν θερισμόν, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμά του εἰς τὸν Τίβεριν.

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι.

ΓΑΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὁλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.)

Αλλὰ τὸ 123 ἔξελέγη δῆμαρχος ὁ Γαῖος Γράκχος. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἡθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἥ δποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύνα-

μιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωνικήν, ἡ ὅποια θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἵππεων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειράν νόμων, διὰ τῶν ὅποιων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξιος τῶν ἵππεων.

‘Ο Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἔξελέγη δῆμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοί, διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρούσιον νόμους εὔνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. ‘Ο λαός ἔπεισεν εἰς τὴν παγίδα. ‘Αλλ’ ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου

Ρήτωρ ἀγορεύων.
Μουσεῖον Φλωρεντίας.

πολίτου. 'Η σύγκλητος εύρηκεν εύκαιριαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχεν, ἀν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἵσα δικαιώματα. 'Ο νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαῖου, ἡ ὅποια ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. "Οταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεγῇ δῆμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. 'Η σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὅπαδῶν τοῦ Γαῖου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἔνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

'Η προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. 'Απὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις, ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἔδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121 ἔως τὸ 107. Ἐάλλ' ἡ διοίκησίς των ἦτο πολὺ κακή. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὥρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἀνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τῆς καταστάσεως ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατόν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εύρισκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἕνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἴματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἰναι κατὰ σειρὰν ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

Τοιουτορόπως, ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (107 – 31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (156 - 86)

‘Υποστηρικτὴς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. ‘Ἐμεινε καθ' ὅλην τὴν ζωήν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐ-

γενεῖς τὸν ἔχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφή του εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγε : «Ἔτο ἀνὴρ ἀγροϊκος, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ». Εἶχεν δῆμως ἔξαιρετα στρατιωτικά προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἴναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

‘Ο Μάριος διέπρεψεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ’Ιουγούρθα (112 - 105) καὶ κατὰ τῶν Κιμβρων καὶ Τευτόνων (113 - 101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

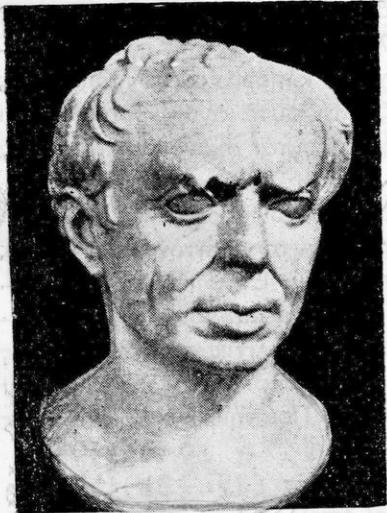
‘Ο πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νομιδίας ’Ιουγούρθας, ἔγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἔξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἔξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲν χρῆματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἥ ὅποια ἐστάλη, διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νομιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμοὺς ὑποστηρικτάς. “Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἐνίκησε τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὅποιος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ’Ιουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

‘Ο λεγόμενος Γάιος Μάριος.

Μαρμαρίνη κεφαλή. Ρώμη, Βατικανόν.

Μάριος, ὁ ὅποιος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ’Ιουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οι Κιμβροί καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παραλία τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαϊκοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικήν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασι-

στικάς μάχας τοὺς δύο γερμανικούς λαούς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον χωρισθῆ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

‘Ο Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὃσοι ἦθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὐτὴ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἔξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἴδεα τῆς πατρίδος ἔξησθένησε τοιουτορόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

Νόμισμα τοῦ Ἰουγούρθα.

Παρίσιοι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.

‘Ἐπὶ τῆς μᾶς ὄψεως εἰκονίζεται ὁ ἐπικίνδυνος ἀρχηγὸς τῆς Νουμδίας, ἐπὶ τῆς ἀλλῆς ὁ πολὺ διαδεδομένος τότε εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐλέφας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ. ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας του ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὅπαδοί του δημαγωγοὶ ἔξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἴδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἤναγκάσθη νὰ στραφῇ

έναντιον των και νὰ ύποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον. Ἐλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἔθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, δ ὅποῖος ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δῆθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἔχοργησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαισε νὰ εἶναι κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα, ἡ ὅποια κυβερνᾷ κατοίκους μὲν ἵσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136 - 78 π. Χ.)

‘Ο συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. ‘Ο Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῆ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἴκανότητα στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἡτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἀφηνεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἔλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ἔμεινε ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἀσπονδος ἔχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες Μάριος καὶ Σύλλας δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἐλλ' δ Μάριος ἔξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. ‘Ο Σύλλας, δ ὅποιος εύρισκετο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡδήγησε τὸν στρατόν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἡκύρω-

ισε τὴν ἀπόφασιν. "Οταν δῆμος ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὄπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεγλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμευσε τὴν περιουσίαν του. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (88 - 84)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ δόποια ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἥτο τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὅποιον ἐπεξέτεινε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν ἀρκετὰ ἴσχυρόν, μὲ στρατὸν ὡργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυρούς.

Ο Μιθριδάτης.

Ἐπὶ νομίσματος (τετράδραχμον).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος Μιθριδάτης ΣΤ' ὁ Εὔπατωρ (123 – 63). Κατὰ τὸ ἡμισυ "Ελλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἥτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις, ὡμίλει 22 γλώσσας, ἥγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπέρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. "Ο Μιθριδάτης ὀνειρεύετο νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος. Ἐνῷ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, κηρύζονταν ἑαυτὸν ἐλευθερωτήν. Οἱ κάτοικοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν, ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. 'Ο βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ιταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον,

ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐπλευσεν
εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν
ὅποιων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτήν.
”Ἀλλος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν
Μακεδονίαν (87).

Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὀλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ
ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἔχθρος τῆς Ρώμης μετὰ τὸν
Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἥλλαξαν, ὅταν ἐφθασαν αἱ ρω-
μαϊκαὶ λεγεώνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ
Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα,
καὶ κατεστράφησαν τὰ ὡραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς
Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί.
Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, τὰς
ὅποιας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἷμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε
δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἔνα εἰς τὴν
Χαρώνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὁρχομενὸν τῆς Βοιω-
τίας, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ’ αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς
Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδανο-
νού, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτή-
σεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζη-
μίωσιν (84).

ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

”Ο Σύλλας ἐφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν,
ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν
κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν
κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὅποιους ἥδυνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς
καὶ ἐλάμψανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλη-
τικοὶ καὶ 2600 ἵππεις ἐξηφανίσθησαν. Αὕταὶ εἶναι αἱ περίφη-
μοι προγραφαὶ (82).

”Ο Σύλλας εἶχε κατ’ οὓσιαν ἀπόλυτον ἔξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην.
”Ἐλαφε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόριστον νομο-
θετικὴν καὶ συντακτικὴν ἔξουσίαν καὶ ἥλλαξε
ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἰς τὴν

σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἀλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιωρίσθησαν σημαντικῶς.

‘Ο Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλας ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος, μὲ ὥραίν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδιοξος ἀλλ’ ἄτολμος, εὔτυχής στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἔξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερπωρίου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν διούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

‘Ο Σερπωρίος, ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀριστούς ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὡργάνωσε στρατὸν καὶ ἡπείλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστώς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερπωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερπωρίος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατόν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73 – 71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σπάρτακον, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἔξαιρετικὴν εὐφυίαν καὶ ὀργανωτικὴν ἴκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτατὸν ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἤγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ’ ἐφονεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὅποιος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οι δύο στρατηγοί ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοί. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (78 - 67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ δῆμος ἔγινεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῆ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἔξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ δοποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμάς.

· Ο Τιγράνης.

(ἐπὶ νομίσματος)

· Ο βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, δύως ἀλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Η νωθρὰ φυσιογνωμία του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωηρὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφὴν τοῦ Μιθριδάτου.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἔξοντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ο Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ή ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἔγέμισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπήιου ἔγινε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74 - 64)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα έξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἴσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὅποιος πρὸ δὲ λίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ο διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρος ἔως τὸν Εύφρατην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσε τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἄλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσαρεσκείας εἰς τὸν στρατόν, αἱ ὅποιαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ο Λούκουλλος ἦν αγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν δλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὅποιος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ο Μιθριδάτης ἐφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ηύτοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ. ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ (66 - 63)

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ κατάστασις χαώδης. Ο εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὅποιος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἀσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυστηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιούς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἀρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοπούς του ὅμως ἐματίωσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὑπατος τοῦ ἔτους 65, ὁ ὅποιος ἀνεκάλυψεν ἔγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δονομάζεται σὲ νωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Ο Κικέρων (106 - 43), ὁ ἔξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικήν του. Δὲν ἐπαυσε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατώρθω-

σε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

ΚΑΙΣΑΡ. ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ^τ (60)

Ο Κικέρων.
Μουσεῖον Μαδρίτης.

νὰ διαλύσῃ τὸν στρατόν του. Ἡ σύγκλητος ἡρυνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυ-

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξὺ νέοις ἀνήρ, ὁ Καίσαρ.

Ο Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101 - 44), ὁ ὄποιος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἀμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἦναγκάζετο νὰ δανείζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὄποιος ἔβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ἦθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοπούς. Ἀργότερον ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἡ ὀργανωτικὴ ἴκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ο Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα

ρος. Τότε Πομπήιος, Κράσσος και Καΐσαρ ύπεργραψαν είδος πολιτικῆς συμφωνίας και ἐμοίρασαν τὴν ἔξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὗτη ὀνομάσθη Πρώτη Τριανδρία (60).

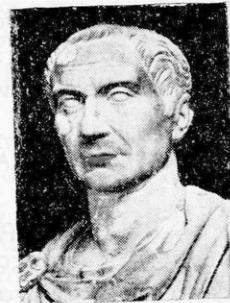
Ο Καΐσαρ ἔξελέγη ὑπατος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἄγροὶ εἰς στρατιώτας, τοῦ Πομπηίου και ὁ Καΐσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητής διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἐντεύθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας και τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἀνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἴδιοκούς των και ἔξωρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ο Καΐσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του και μετὰ μακροὺς ἀγῶνας (58 - 50), εἰς τοὺς ὅποιους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν—τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου και τοῦ Ἀτλαντικοῦ—ὅποια ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε και τὴν Ἐλβετίαν, τὸ Βέλγιον και μέγια μέρος τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καΐσαρος ἥρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν και Κεντρικὴν Εὐρώπην.

ΡΗΣΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49 - 45)

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὄποιος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καΐσαρα και ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ο Καΐσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ο Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἡναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου τὸν ἡκολούθησε και ὁ Καΐσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἤττηθη και κατέφυ-

Ο Καΐσαρ.
Μαρμαρίνη κεφαλή. Νε-
άπολις, Εθν. Μουσείον.

γεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Καϊσαρ, ὁ ὅποιος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὡραιότητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραών καὶ ἀπὸ τὰ θέληγτρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὅποιαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Αφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξύ τῶν ἑτῶν 47 - 45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰστανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

‘Ο Καΐσαρ ἐκηρύχθη ἵστοριος δικτάτωρ καὶ συνέκεντρωσεν ὅλας τὰς ἔξουσίας εἰς χειράς του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σύλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. ’Ἐλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

‘Η κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἔξαίρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἴδρυσεν ἀποικίας πολλάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. ‘Η Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἥκμασαν ταχέως. Τέλος διώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμερολόγιον ὀνομάσθη Ἰούλιαν ὃν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. ’Αλλ’ εἰς τὴν Ρώμην ἥρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καίσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνη βασιλεὺς. Οἱ αὐτοτροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνάθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηγήθην ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμόται ἐδιολοφόνησαν τὸν Καίσαρα, ἐνῷ εύρισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. ’Ητο τότε ὁ Καίσαρ 55 ἔτῶν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετά τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὑπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἵππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ο Μᾶρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἡτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπτα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἡτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὄποιος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς νιὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανὸς.

Ο Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἔτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἐλκυστικήν, ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἐδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ὑπεκρίθη ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43). ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Οταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῷ ὁ περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλίππικούς (44-43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἄλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μὲ

τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (’Οκτώβριος τοῦ 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκόπος των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἥρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἔξῆς τρομερὰν προκήρυξιν :

’Οκταβιανός.
Ρώμη, Βατικανόν.

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἔχθρούς μας...

Ἐτοιμοὶ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκοτρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὅπισα ἔχθρούς. “Οποιος θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ δὲν ίδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ των ἐνώπιον ἡμῶν. ‘Ο ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλήν, δὲν δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλεύθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ δνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

‘Η σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὄρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κτηδεμῶν τοῦ ’Οκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ ’Αντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο δὲν Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλιν του τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἐλλάδα. Ἐφονεύθησαν 130 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ιππεῖς.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν ’Ανατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰ δυνάμεις. ‘Ο ’Αντώνιος καὶ ὁ ’Οκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ’ αὐτῶν. ‘Η σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). ‘Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνικήθησαν καὶ ηύτοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους τῆς.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετά τὴν νίκην ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγκωνίσθη ὁ Λέπιδος, διεμοίρασαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Οἱ Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ Ὁκταβίαν. Καὶ ὁ μὲν Ὁκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἔξαίρετα κυβερνητικὰ προσόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, καὶ ίδιας τῆς Ἰταλίας, ἀνέπνεον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασιλισσαν τῆς

'Οκταβία.

Παρίσιοι, Λούβρον.

'Η ἀδελφὴ τοῦ Αὐγούστου, σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου.

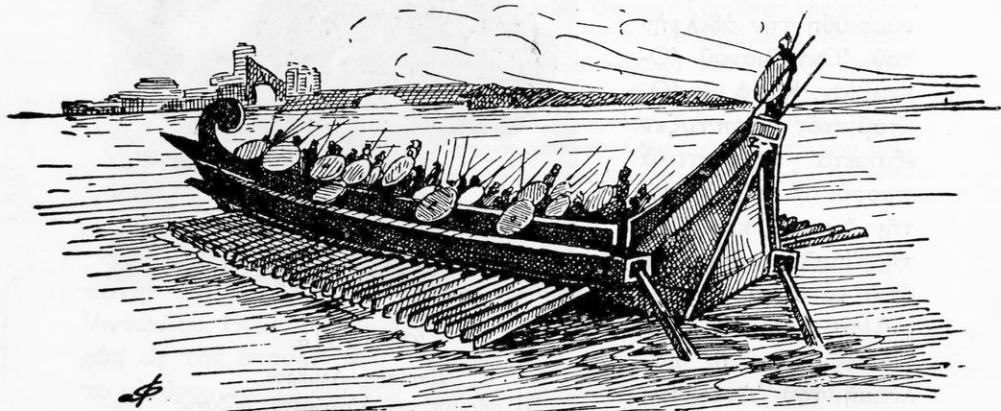
'Αντώνιος καὶ Ὁκταβία.

Χρυσοῦν νόμισμα περὶ τὸ 40 π. Χ. δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισ-

σότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασίλισσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα της σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Η ΡΗΞΙΣ. AKTION (31)

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἔξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν πό-

Ρωμαϊκὸν πλοῖον.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

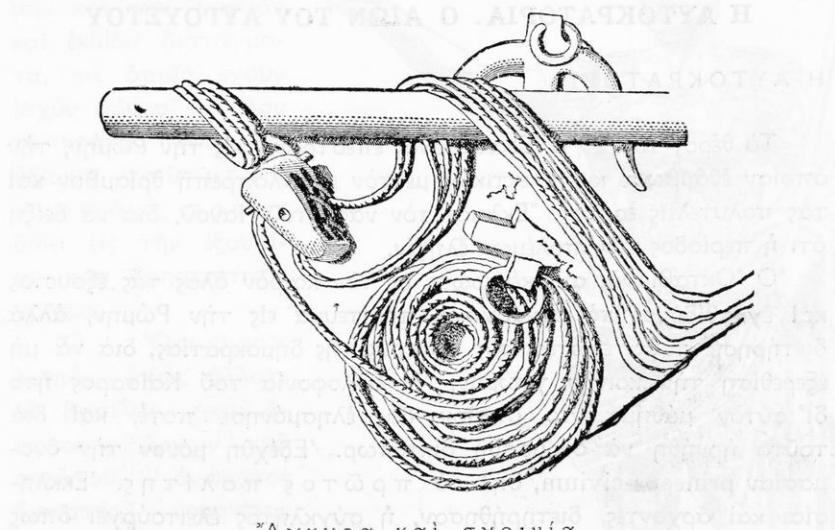
Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά. Κινοῦνται μὲ κάπας καὶ ἴστια καὶ εἶναι ικανὰ νὰ φέρουν ἀρκετὴν δύναμιν ὁπλιτῶν. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν εἰκονίζεται ναυμαχία.

λεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἡ ὁ ποιία εἶχε φιλοδοξίη σει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρος 32).

‘Ο ἀγών ἐκρίθη κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον “Ακτιον”, εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωητοτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἥρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. ‘Ο Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τί-

ποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἥκολούθησε τὴν βασίλισσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ηύτοκτόνησεν, ἢ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ὅπως ἀλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀν-

"Αγκυρα καὶ σχοινία.

Απὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τῆς σημερινῆς πόλεως Orange (Γαλλία) στηθεῖσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου.

τῶνιον. Ἐλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

+

Ιδού δεν γίγηται στρατόπεδο τον πόλεμο της αρχαιότητας, αλλά στην αρχαιότητα της πολιτείας της Αρχαίας Ελλάδος. Βεβαίως, οι (15) μεταπολεμικές συγκρίσεις της αρχαίας Ελλάδος με την αρχαία Ρώμη, ήταν πολύ περισσότερες από τις σημερινές, αλλά στην αρχαιότητα της Ελλάδος, η πολιτεία της Αρχαίας Ελλάδος ήταν πολύ περισσότερη από την αρχαία Ρώμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Χ Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὅποιαν ἔθαμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἔορτάς. Ἔκλεισε τὸν ναὸν τοῦ Ἱανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

‘Ο Ὁκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἔξουσίας καὶ ἔγκαθίδρυσε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διετήρησε τοὺς ἔξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἔξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. ‘Η δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι’ αὐτὸν μάθημα, τὸ ὅποιον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἥρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν princeps civium, δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης. Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων, καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προϊσταμένου τῆς συγκλήτου καὶ ὁλίγον κατ’ ὁλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἔξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ μεγίστου ἄρχιερέως, αἱ διοικητικὲς ἀρχαὶ κανονικῶς ἐπρεπε νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ ίδιαιτέρους ἄρχοντας.

‘Ως ἀνθυπάτος εἶχε τὴν ἀνώτατην ἔξουσίαν, τὸ imperium, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδὴ ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς Ρωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸν ἔδιδεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν ἔξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον imperator, δηλαδὴ αὐτοκράτωρ, τὸν ὅποιον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ’ αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκρατορία.

'Ως δή μαρχος εἶναι ἀπαραβίαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. 'Ως ὑπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐδίδει διατάγματα, τὰ δποια ἔχουν ισχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος, τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου αρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἔξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῆσμα.

'Ο οκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἥτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης καὶ ἡ ἔξουσία του περιεβάλλετο μὲν θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἔξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ σύγκλητος, ἡ δποια ἀπένειμεν εἰς τὸν οκταβιανὸν τὸν τίτλον Αὔγουστος (=σεβαστός), τίτλον ὁ ὅποιος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεούς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ιστορίαν.

Αὔγουστος.
Ρώμη, Βατικανόν.

X Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

‘Ο Αύγουστος ἐδημιούργησε κατ’ οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὅποιον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὄπαδοί του, ἴδιως ὁ παιδικός του φίλος Ἀγρίππας, ἐξαιρετος στρατηγός, ὁ ὅποιος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ Μακήνας, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὅποιος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων

τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτεραι ὑπηρεσίαι καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὅποια ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὅποιον διεχειρίζετο ἡ σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὅποιον εἰσήρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸν καὶ είναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Λιβία, σύζυγος τοῦ Αὐγούστου.
■ Μαρμαρίνη κεφαλή. Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

ληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸν καὶ είναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

‘Ο Αύγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὅψιν μεγαλουπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἴδιως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατώρθωσε νὰ καυχηθῇ ὅτι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

‘Ιδίως ἀπησχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν παρα-

λυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ὑγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἔρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὅποιαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ηὔξηθη, ἥ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἥ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωήν. Διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθείαν, τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἴματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, προσεπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ἥ ἐπιτυχία του περιωρίσθη εἰς ἔξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἥ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίκης τάξεως. Αὕτη ἥ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὡστε ὁ Αὔγουστος ἦναγκάσθη νὰ τὴν ἔξορίσῃ.

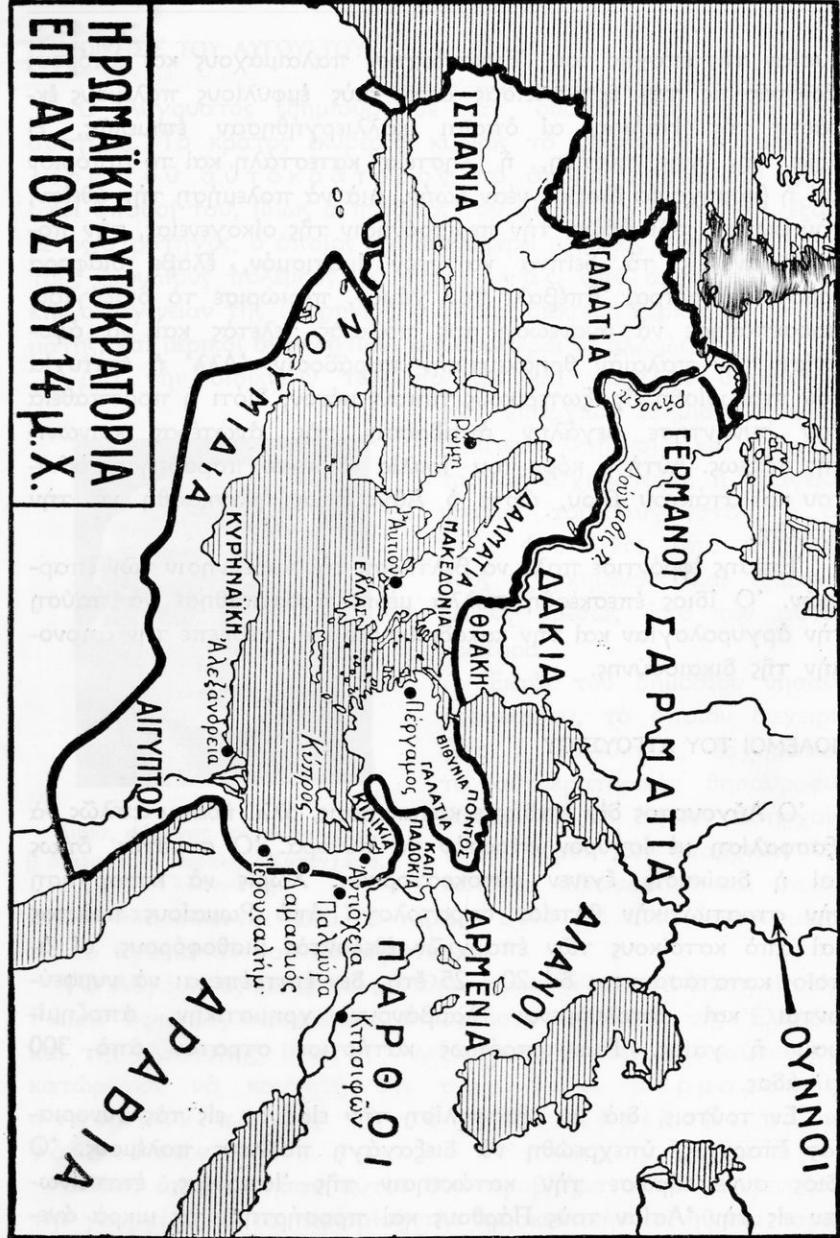
Ἐπίστης ἐφερόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ο Αὔγουστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἔξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ο στρατός, ὅπως καὶ ἥ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ Ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντάς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται δι' 20 – 25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἥ γαίας. Τοιουτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

Ἐν τούτοις, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ο ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνέξαρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοί

**Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΕΠΙ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 14 μ.Χ.**

του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμου, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβίους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκός του σύνορον τοῦ κράτους.

'Αλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὔγουστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν "Ἐλβαν" καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12 - 7 π.Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ Ρήνου καὶ "Ἐλβαν" χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ., ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρος παρασυρθεῖς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργιον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὔγουστος, γέρων ἥδη, δὲν ἤθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. "Οριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

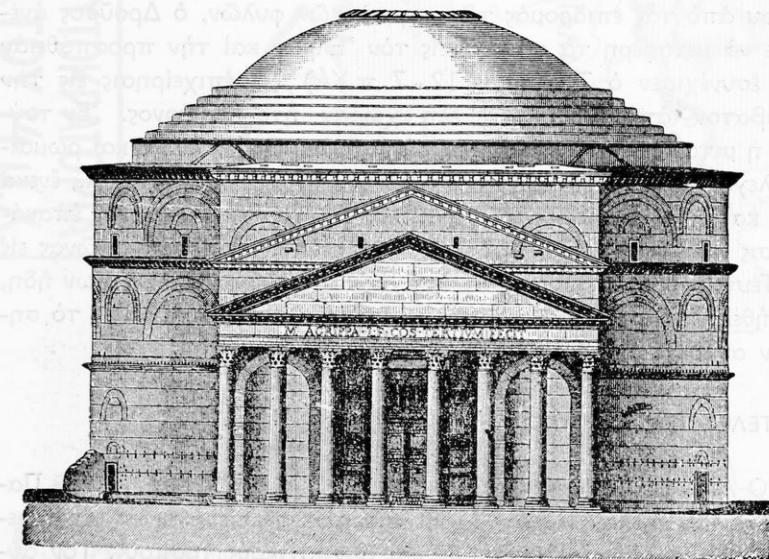
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

'Ο Αὔγουστος ἔξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ὡς ἀπλοῦς ἴδιωτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἔξερεθίζῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπησχόλει διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἔξουσίαι είχον δοθῆ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστώς. 'Ο Αὔγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν δόποιον εἶχεν υἱοθετήσει, καὶ ὡρισεν αὐτὸν διάδοχον.

'Ο Αὔγουστος, μετὰ κυβέρνησιν 46 ἔτῶν, ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἔτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαυσωλεῖον, τὸ δόποιον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως", καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν. x

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀύγούστου αἱ τέχναι ἥκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐλλήνες τοιούτοις δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικὰ ἔργα ἥκατεσκεύαζον Ἑλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο

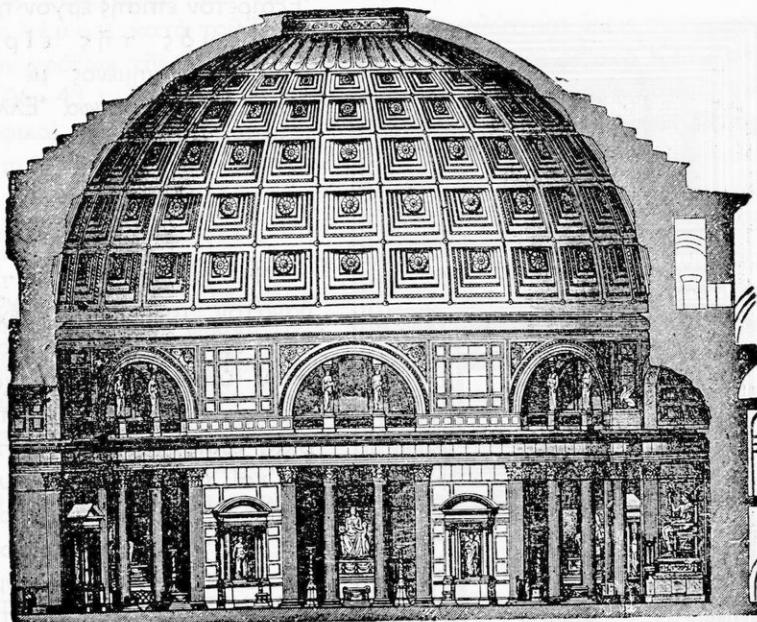
Τὸ Πάνθεον (ἐξωτερικὴ ὄψις).

Ἐκτίσθη τὸ 27 π. Χ. εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας τοῦ "Ἀρεως, ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς, τὴν σημερινὴν μορφὴν ἔλαβεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἀφιερώθη εἰς τὴν λατρείαν δόλων τῶν θεῶν, δεῖγμα ἀνεξιθρησκείας τῶν αὐτοκρατόρων. Εἶναι τὸ μόνον σῶν διατηρούμενον ἀπὸ τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης. Ὁλόκληρον ἀπὸ πλήθους μὲν ἐπένδυσιν μαρμάρου. Ἐμπρός δὲ πρόναος, στοά μὲ 16 κίονας, οἱ δόποιοι βαστάζουν τριγωνικὸν δέτωμα, πλάτους 33,50 μ., βάθους 13. Ὁπίσω μεγάλη κυκλικὴ αίθουσα, στεγαζούσῃ ὅποι γυναῖκαί τις ἡμίσφαιρικῆς θόλου. Διάμετρος 43,40 μ., ὁψός 41 μ.

εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἔργαστηρια. Ἔπισης τὰ μέγαρα ἐκόσμησαν Ἑλλήνες ζωγράφοι.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασσαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

'Η ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἔξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη.
'Ἄλλοι οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν
ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλα-
βον τοὺς κίονας, τὴν στοὰν καὶ τὰ ἀετώματα.
Οἱ ᾱδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὅποιων συνέδεον τοὺς

Τὸ Πάνθεον τῆς Ρώμης (ἐσωτερικόν).

'Η κυκλοτερής αἴθουσα φωτίζεται ἀπὸ μέγα ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θόλου,
πλάτους 8 μέτρων. Διαιρεῖται εἰς 7 κόγχας, ἐκάστη τῶν δύοιν περιεῖχεν ἓν ἀγάλμα
τῶν κυριωτέρων θεοτήτων. Ἔσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς δὲ ναὸς ἦτο πλουσιώτατα
κεκοσμημένος μὲ μαρμαρώσεις, ἀγάλματα, διακοσμήσεις καὶ ἐπιστρώσεις ἐκ γρα-
νίτου, δρεγγάλου καλπ.

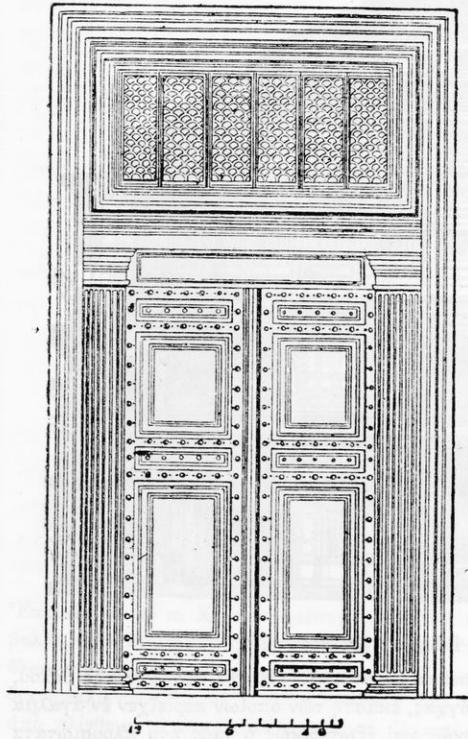
κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ
τὸν ὅποιον ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιουτορόπτως
ἐδημιούργήθη δὲ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

'Ο Αὔγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων.
Κατεσκένασε νέαν ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θεατρον

τοῦ Μαρκέλλου. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἦτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως, κολοσσιαῖον ναόν, τὸ Πάνθεον, σχήματος κυκλικοῦ, ὃπου ἐλαττεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αύγούστου θεοί, δύο θέατρα, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοάν μὲ 300 κίονας.

Ἐξαίρετον ἐπίσης ἔργον ἦτορ βωμὸς τῆς εἰρήνης, κεκοσμημένος μὲ ὥραιότατα ἀνάγλυφα Ἑλλήνων γλυπτῶν.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ πύλη τοῦ Πανθέου.

περίοδον αὐτὴν ὡνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Αύγούστου.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλα εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ιδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἦδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἴστοριογράφος Σαλλούστιος

(86 - 35 π. Χ.), τὸν ὄποιον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἰστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὄποιον αὐτὸς διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ τὰ ‘Υπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπήιου. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ Κικέρων (106 - 43), τοῦ ὄποιου σώζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὄποια θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἥκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταί, ὁ Κάτου Σάλλος (87 - 54) καὶ ὁ Λουκρήτιος (97 - 55). Ὁ πρῶτος ἦτορ λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικὸς ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲν ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικάς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰς τὸ ποίημά του Περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ Ἰστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ Ἰστορικὸς Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ ὄποιος μὲν σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

‘Ο αἱών τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὁράτιος, ὁ Οβίδιος, ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Πρόπερτιος.

‘Ο Βιργίλιος (70 - 19 π. Χ.), ὁ πολυμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὄποιον παραβάλλουν μὲν τὸν ‘Ομηρον, ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὄποια μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὄποια περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βιργίλιου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὄποιαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν ‘Ομηρον. Διηγεῖ-

ταὶ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνάς του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸῦ μνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὔγουστος.

‘Ο Οράτιος (65-8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ως λυρικός ποιητής. Ἔγραψεν Ὁδάς, Ἐπιστολὰς καὶ Σατίρας. Ἀπό τὰ ἔργα τοῦ ‘Ορατίου ἔχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι Ὁδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

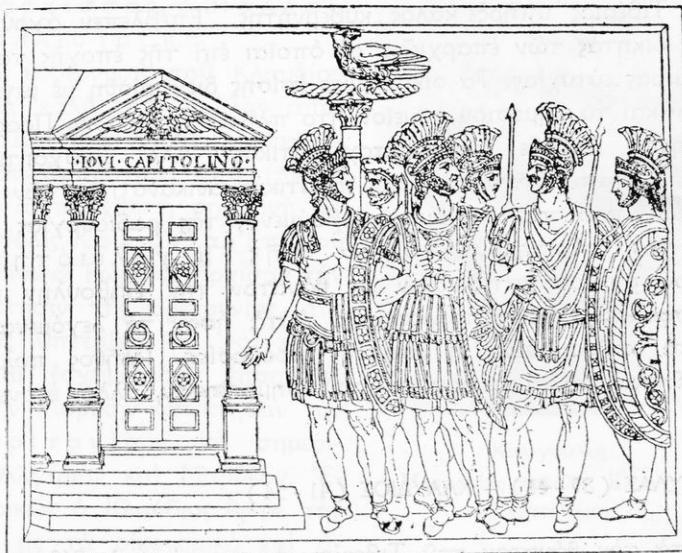
‘Ο ‘Οβίδιος (43 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ Τίβουλλος (54 - 16 π. Χ.) καὶ ὁ Προπέρτιος (48 π. Χ. - 17 μ. Χ.) εἰναι ποιηταὶ μὲ λεπτήν ἐμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Από τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ. Χ. ἐβασί-
λευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ
τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύ-
διος καὶ ὁ Νέρων.

Πραιτωριανοί.

Ανάγλυφον. Παρίσιοι, Λούβρον

Μὲ πλήρη ἔξαρτυσιν. Οπίσω ὁ ρωμαῖκὸς ἀετός. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ

Καπιτωλίου : Jovi Capitolino.

Τὸν Αὔγουστον διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν δόποιον εἶχεν
υἱοθετήσει καὶ λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασί-
λευσεν ὁ Γάιος Καλιγούλας, ἐγγονὸς τοῦ ἀδελφοῦ του
Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος.

Τέλος ἡ Ἀγριππίνα, ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14-37 μ.Χ.)

Ο Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἥδη 56 ἔτῶν. Ἡτο ἀνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καὶ ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἔξοριστος, ἔγινε κρυψίνους, καχύποπτος καὶ μνησίακος.

Ο Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εύτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλῆρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικός. Ἄλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, πρὸ πάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὕτα ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆθος πολιτῶν ἔξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἔφονεύθησαν.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37-41) — ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41-54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γάιον, ὁ ὅποιος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας.

Οταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἔτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εύτυχη. Ἄλλα κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὡμῶν καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ ὅποιος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. ση-

στερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἔκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον donativum τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιταριανούς κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον.

Οὐ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἦδη 50ούτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναικάς του, τὴν Μεσσαλίναν καὶ τὴν Ἀγριππίναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἴσχύν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἐλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐφύεστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ρᾳδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἰδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν δοποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρεταννίας, τῆς δοποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικήν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ιδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Οὐ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ρᾳδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ δοποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνα (54).

Καλιγούλας.
Μαρμαρίνη κεφαλή. Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

ΝΕΡΩΝ (54 - 68)

‘Ο Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ δόφθαλμοὺς πρασινωπούς καὶ χωρίς ἔκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἥδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηράν του φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν του Βρετανικόν, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππīναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν, καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

‘Απὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἴδιως ἔξοχος ἀρματηλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στίθιον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῷ οἱ πραιτωριανοὶ ὑπεχρέωνται τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέβη διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 7 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. ‘Ο λαὸς εἶχε τόσην πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὡστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπινευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ’ ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὸν Χριστιανόν, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἥρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

‘Ο Νέρων ἔγινε μισητὸς καὶ ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπλη-

‘Ο Νέρων.

Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα. Φλωρεντία.

πόλεως. ‘Ο λαὸς εἶχε τόσην πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὡστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπινευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ’ ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὸν Χριστιανόν, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἥρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

ρώνετο τακτικά, ἥρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν ἀοιδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν δποῖον ἢ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἔνα δοῦλόν του νὰ τὸν φονεύσῃ. "Οταν ἔπιπτεν, ἐφώναξε : Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος ! (Ἰούλιος 68).

ΓΑΛΒΑΣ – ΟΘΩΝ – ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68 - 69)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἔξελιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αύγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφῆσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἐνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὀθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἄλλα ὅχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανῶν. Μεγάλη μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

Νόμισμα Νέρωνος

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ – ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69 - 79)

"Ο Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἡτο γίδος δημοσιώνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῷ ὁ αὐτοκράτωρ ἐψαλλεν ! Ἡτο πολὺ ἀπλούς εἰς τοὺς τρόπους, εὔθυμος, ἐνεργητικὸς καὶ ὀκούραστος.

"Οταν ἔξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ δποῖοι ἐφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν τῶν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, εἶχον ἐπαναστα-

τήσει ἐπὶ Νέρωνος ἥδη (66). 'Ο Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν δποίαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. 'Αλλὰ τότε ἀνεκτρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν νίόν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. 'Η ἵερά πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἡναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. 'Ο ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλια του, τὰ δποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. 'Η πόλις ὄλοκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. "Εθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς

τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ Ναὸς τῆς Εἱρήνης. 'Ο Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμάς.

Τίτος.
Κεφαλὴ μαρμαρίνου ἀγάλματος,
Βατικανόν.

Νέρωνα. 'Αλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ φιλανθρωπίαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν ἀγάπη καὶ χάρη

ΤΙΤΟΣ (79 - 81) — ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ
(81 - 96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ νίος του Τίτος, ὁ δποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον

μα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ο Τίτος εἶναι ύποδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἴστορίαν. Ἐλυτεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμίαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του ὅμως συνεδέθη εἰς τὴν ἴστορίαν μὲν

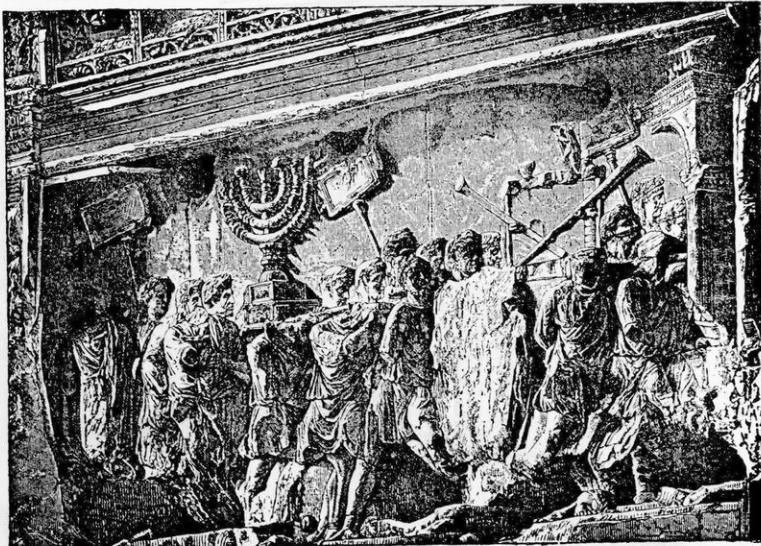

Ἡ θριαμβευτική ἀψίς τοῦ Τίτου.

Ἀπεπεριτώθη μετὰ τὸν θάνατὸν του, 81 μ. Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ ἀετοῦ. Τὰ γλυπτὰ παριστάνονται ἐν Ρώμῃ θρίαμβον τοῦ Τίτου μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν Ιουδαϊκὸν πόλεμον. Ὑπεράνω τοῦ τόξου ἐπιγραφή : Senatus populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani [filio] Vespaiano Augusto.

γάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερὰ πυρκαϊά καὶ κατόπιν λοιμὸς ἡρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὅποιας τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηΐα καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφός του Δομιτιανός, ὁ δόπιος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὔξηθη μὲν νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρετανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν

Ο θρίαμβος τοῦ Τίτου.

Ἄπο τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου, Ρώμη.

Ἡ συνοδεία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν Τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν Ἐπτάφωτον Δυχνίαν.

ἔξαριτον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν ἔφθασαν μέχρι τῶν ὄρεών τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξύ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν δόπιοιαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός. Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ δυναστεία τῶν Ἀντωνίων (96 - 192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὅποια κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῷ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἴδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὅποιαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῆ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Αδριανός, ὁ Αντωνίος, ὁ Μάρκος Αὔρηλος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἔξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὅποιους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. "Ολοι οἱ σαν μεγάλοι κυβερνῆται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔξαιρετοι στρατηγοὶ καί, ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου, ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰώνι δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰών τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96 - 98) – ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98 - 117)

‘Ο Νέρβας ἦτο ἥδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήγου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὅποιον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

‘Ο Τραϊανὸς εἶχεν ἥδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶ-

τος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσείλκυε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὅμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἔξαίρετος. Ἡτο αὐστηρὸς τηρητής τῶν νόμων καὶ ηὔχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίζῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σῖτον, παρεῖχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἴδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γεωκτήμονας καὶ τοὺς τόκους

ἐχρησιμοποίει διὰ τὴν διατροφὴν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιουτοτρόπως καὶ τὴν γέωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περιθαλψιν τῶν ἀπόρων ἔξησφάλιζεν.

Ο Τραϊανὸς ἔδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὄποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὄποια εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ’ αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος.

Ἀπόλλοδώρος ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθῆκαι, μεγάλη βασιλικὴ στοά, θριαμ-

Τραϊανός.

βευτικὴ ἀψίς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἔξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ο Τραϊανὸς ἥγάπτα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἔξαίρετος στρατηλάτης. Ὁνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δάκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἴσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ο Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ’ αὐτῶν δύο ἐκστρα-

τείας (101 — 102 και 105 — 107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς "Ορσοβασίας") και στρατιωτικήν ὁδόν, ἥ διποια σώζεται μέχρι σήμερον, και ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν . 'Η χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκήν ἐπαρχίαν και ὁ Τραϊανὸς ἔγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὡστε ἥ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον και ἔγινεν ἥ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἥ σημερινὴ ρουμανική .

'Ολίγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερὸν ἄγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολὴν (114 — 117), ἀπὸ τοὺς ὅποιούς ἀφήρεσε πολλὰς χώρας . 'Αλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν . Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὑψιστὸν σημεῖον τῆς δυνάμεώς του . Διὰ τοῦτο ἥ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἥ γε μῶν και ηὔχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εύτυχέστεροι τοῦ Αύγούστου και ἴσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ .

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117 - 138)

'Ο Τραϊανὸς εἶχεν υἱόθετήσει πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἔξαδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεώνων τῆς Συρίας . 'Ο Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὀρατοῖς, μὲ εὔμορφα και κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἔγνωριζε μουσικήν, λατρικήν, γεωμετρίαν και εἶχε μεγάλην ἐκτίμη-

Ρωμαῖοι ἵππεῖς.

'Απὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ, Ρώμη.

Ο Δασκίος πόλεμος. (Ανάγλυφον από την στήλη του Τραϊανού, Ρώμη).
Εἰς δὲ δέκανην τῆς νίκης κατὰ τὸν Δασκῶν, ὁ Τραιανὸς ἔστηρεν εἰς τὴν γρασσὴν ὑπὸ τὸ δόνιμα του ἀγρόχων (Forum Traianum)
στήλην, τῆς ὄποιας τὰ ἀνάγλυφα παριστάνουν σκηνὰς τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται ἀνώσις Δασκαλῆς πόλεων.

σιν εἰς τὴν ἐλληνικήν μόρφωσιν. Ἡ ἀνοδός του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ δόποιοι διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέρωνα. Ὡτὸ δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἐλληνικήν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκήν.

Ο Ἀδριανὸς δὲν ἦγάπτα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιουτορόπως ὁ Εύφρατης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἔξωτερικὸν γεγονός, τὸ δόποιον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἥτο δὲ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ο Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ο Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἡναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

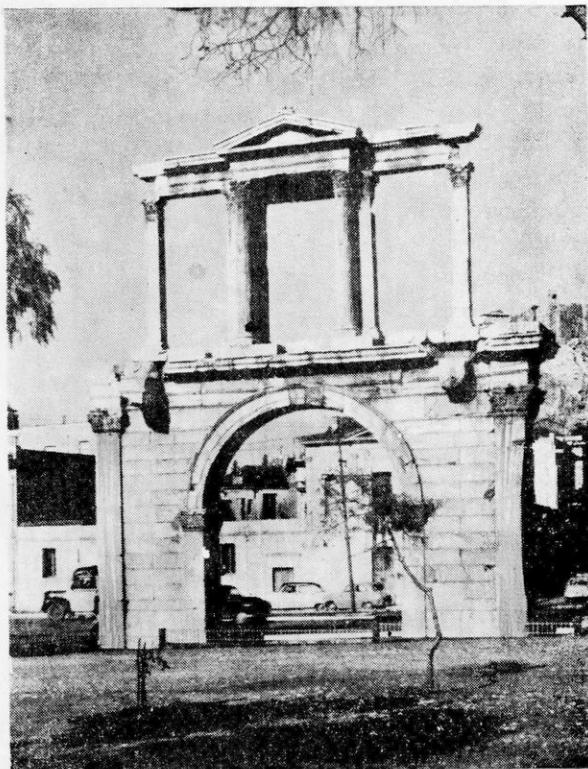
Ἐκ τῶν 22 ἑτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν εὐστροφίαν, εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἐλλάδα τὸν Ἐλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὡφελείας, ναούς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἴδιαιτέραν εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ ἴδιως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὀλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριά-

Ἀδριανός.

νειον ύδραγγειον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὁλυμπίου Διός, ὁ ὄποιος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελῆς.

"Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἴδιως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κλπ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ σύιθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138 - 161)

‘Ο Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο πεντηκοντούτης. Ἀνθρωπός ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφῆρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετάς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγγώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ᾽ ἀκολουθῶν οὕτος τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάιος ἔθεσαν νόμους μὲν πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὅποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

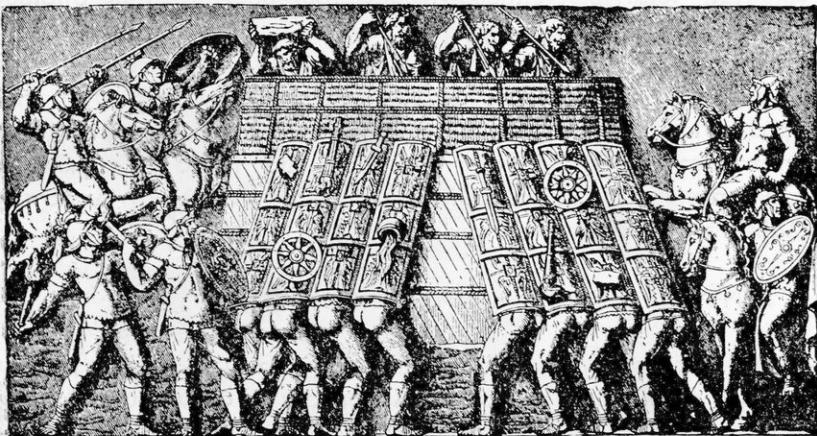
Ἡ σύζυγός του Φαυστīνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσέβειας. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν εὔσεβης καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του (Ἀντωνῖνοι).

Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161-180) – ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180-196)

‘Ο Μᾶρκος Αύρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὅποίαν ἐφῆρμοσεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν μὲ αύστηρότητα θρησκευτικήν. Ὁ Αύρήλιος ἐφαίνετο πρωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπτα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ’ ὁ εὐγενῆς αὐτὸς ἀνθρωπὸς κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὸν ζωὴν του εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν ὅποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετεῖς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἄλλα σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εύρωπην. Οἱ Κοιάδοι καὶ Μαρκομάνοι, κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν, ἔξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εύρεθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἥρημώσε τὰς τάξεις τοῦ

στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμμυραι, ἀφορία τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αύρηλιος ἤλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίασε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἐλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπήγλασσεν ἵσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ὁ Αύρηλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Ἐπίθεσις κατὰ γερμανικῆς πόλεως. (Ἀνάγλυφον τῆς στήλης Μ. Αύρηλιου).

Τὸν Αύρηλιον διεδέχθη ὁ υἱός του Κόμμοδος, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἔξαιρετικήν. Ἦγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας, ἦρεσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στίβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῷ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἐπευφήμουν. Τέλος, ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὅποιου ἦπειλεῖτο ἡ ζωή, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

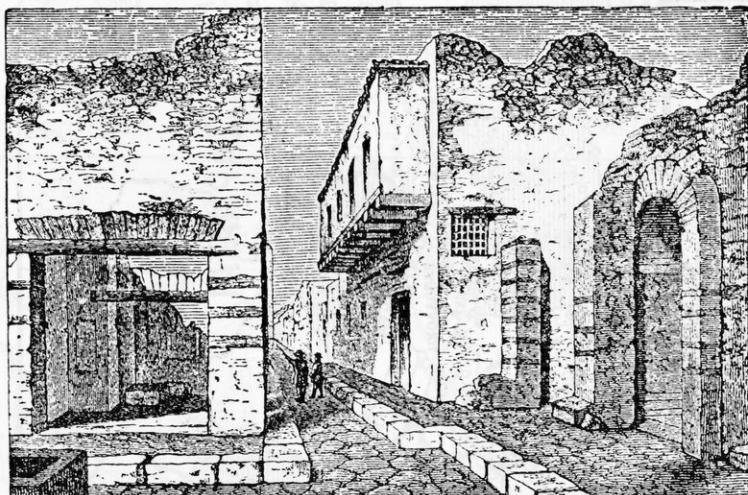
δρό μεσός τὸ παράδιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Η ΡΩΜΑ·Ι·ΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΡΩΜΑ·Ι·ΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατά τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ήμισυ τῆς Εύρωπης, δηλαδὴ τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεταννίαν, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου Γερμανίαν, τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αύστριας καὶ Ούγγαρίας, τὴν Βαλκανικήν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν

‘Ο δρόμος μὲ τὸν ἔξωστην. (Πομπηία).

Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικήν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρήνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὥκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἔδη-

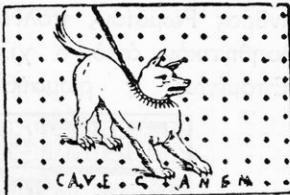
Η ΜΕΓΙΣΤΗ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ
ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

μιουργήθη κεντρική διοίκησις, ἥ ὅποια ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ύπουργείων, εἰς τὰ ὅποια ἔμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

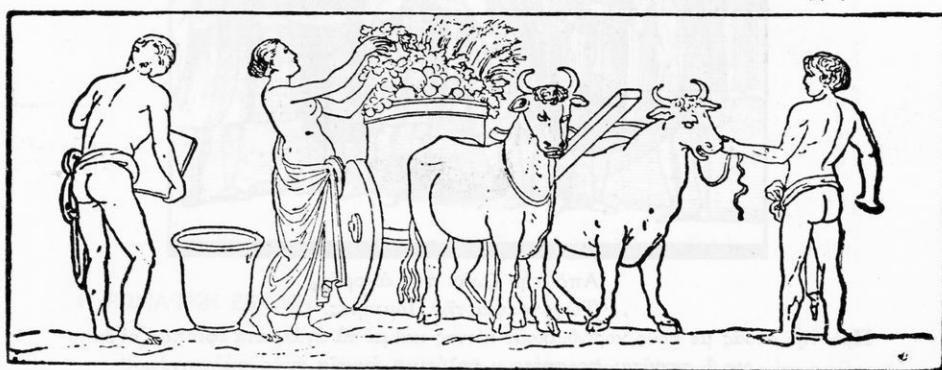
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιουτοτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, ὅπως τὴν εἶχεν διερευθῆ ὁ Αὔγουστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρα-

Φυλάξου ἀπὸ τὸν σκύλον.
(Cave canem)

Ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας.
Εἰς τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς
μᾶς οἰκίας ὀνομασθείσης
«οἰκία τοῦ ποιητοῦ».

"Αμαξα συγκομιδῆς.

Τοιχογραφία εἰς τὰς θέρμα τοῦ Τίτου, Ρώμη.

"Ολη ἡ παράστασις, ἀνθρώποι καὶ ζῷα, ἀποπνέουν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἀφθονίαν
τῆς συγκομιδῆς."

κτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἔξακολουθεῦν νὰ διατηροῦνται.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ. Η AMYNA ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεών περιελάμβανεν 6 χιλιάδας ἄνδρας Ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἥ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἥ ρωμαϊκή λεγεών τῶν αὐτοκρατορικῶν χρό-

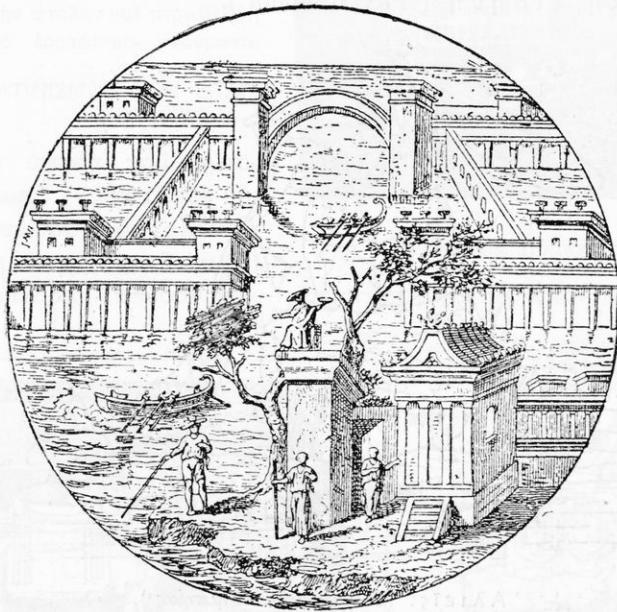
Απὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀγορᾶς.

Τοιχογραφία τῆς Πομπήιας.

Πρὸ τῆς στοᾶς μὲ τοὺς κορινθιακοὺς κίονας καὶ μὲ τὰ ἀγάλματα ἐφίππων οἱ ἔμποροι ἥ τεχνῆται προσφέρουν πολύτιμα ἀγγεῖα πρὸς πώλησιν.

νων εἶχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελῆ ὄργανισμὸν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς της κλπ., ὅπως ἥ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἥτοι 360 – 400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικρὸν διὸ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς δλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμεινεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μο-

νίμων στρατόπεδων, ἀπὸ τὰ δόποια πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. "Οταν δὲν εἶχον στρατιωτικάς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἔχρησιμοι οὖντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβης, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Εύφρατης.

*Αποψίς λιμένος. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

"Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἔχθρούς. "Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ δόποιοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἴσχυροι. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εύφρατου καὶ βραδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. "Ἐπίστης οἱ αἷματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραπτον τὴν ἡσυχίαν τῶν

έπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ ἀχαίνες ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἔπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη (Pax Romana).

ΑΛΙΕΙΣ. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἔξαίρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσην δὲν εἶχε γωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρετηρήθη σημαντικὴ αὔξησις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηράς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἔστη μείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

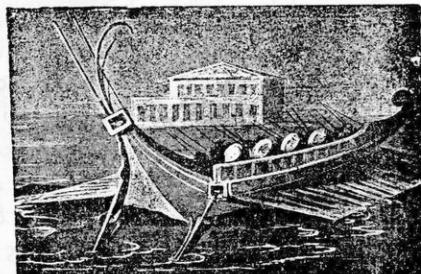
Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη κατώρθωσε νὰ ἔξημερώσῃ διὰ τοῦ

πολιτισμοῦ της χώρας καὶ λαούς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο “Ελλην ῥήτωρ δικαίως ἔλεγε :

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ δρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ο φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν της πολεμικήν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἑορτάσιμα ἐνδύματα.

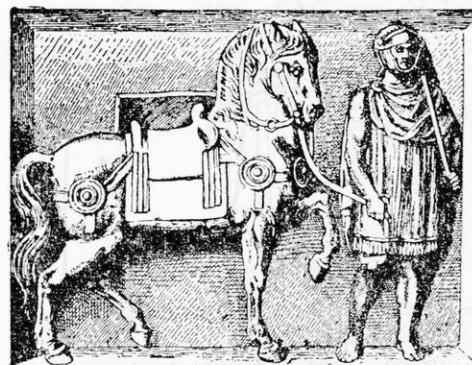
Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν περισσότερον αἰσθητά εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαισαν τὸν χρηματισμόν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως

Πλοῖον.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

*Ἐπίλεκτος ἵππεύς (eques singularis).

*Ἐπιτύμβιος στήλη, Μαγεντία.

*Ἐκατόνταρχος παρασημο-

φορηθείς.

τοὺς διοικητὰς καὶ ἥκουν μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

*Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιουτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς

ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἐμάθον τὴν γλώσσαν των. Τοιουτορόπως ἥρχισεν ὁ ἐκ λατινισμούς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸς ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἐλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλώσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εύρισκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κά-

‘Αρματηλάτης (auriga)
Αγαλμα. Ρώμη, Βατικανόν.

γυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλώσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εύρισκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κά-

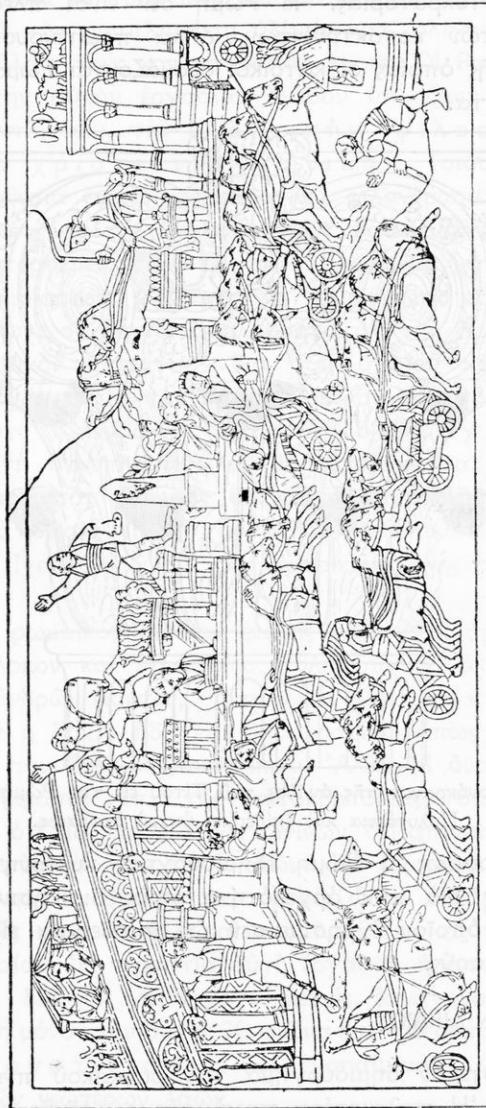

‘Αρχιτέκτων.
Ἐπιτύμβιον ἐπὶ τῆς Via Appia.

τοικοι τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας, Δακίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν των γλώσσαν καὶ δωμίλησαν τὴν λατινικήν.

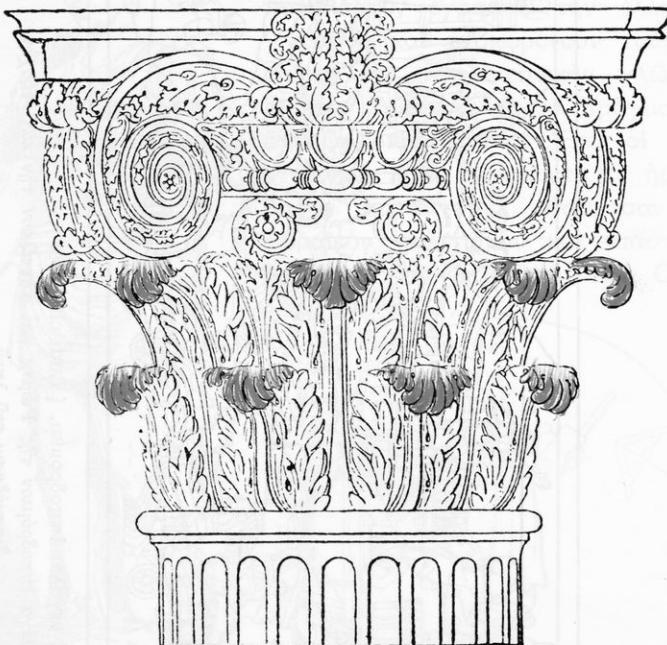
Τὴν προσέγγισιν αὐτῶν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺν αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαιώματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμήσει πολυαρίθμους ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίω-

μα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις δόλόκληροι εἶχον ἥδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὁλίγον μετὰ τούς Ἀντωνίους, εἰς τὴν ἀρχὴν

Αἱ μηγάλοι ἱπποδρομίαι. (Ludi circenses).
Ἐπειδόντο εἰς τὸ μέγα ἱπποδρόμιον τῆς Ρώμης καὶ ἀπετέθουν τὴν καὶ ἔξοχὴν διασκέδασιν τοῦ λαοῦ.

τοῦ Ζου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐπεξέτεινε τὸ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὅποιας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἵσα δικαιώματα.

Κιονόκρανον τῆς ὁψῖδος τοῦ Τίτου εἰς τὴν Ρώμην.
Πολυτέλεια καὶ ἐπίδειξις, ψυχρὰ ἔκφρασις.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα μοναδικὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὅποιον ἔχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

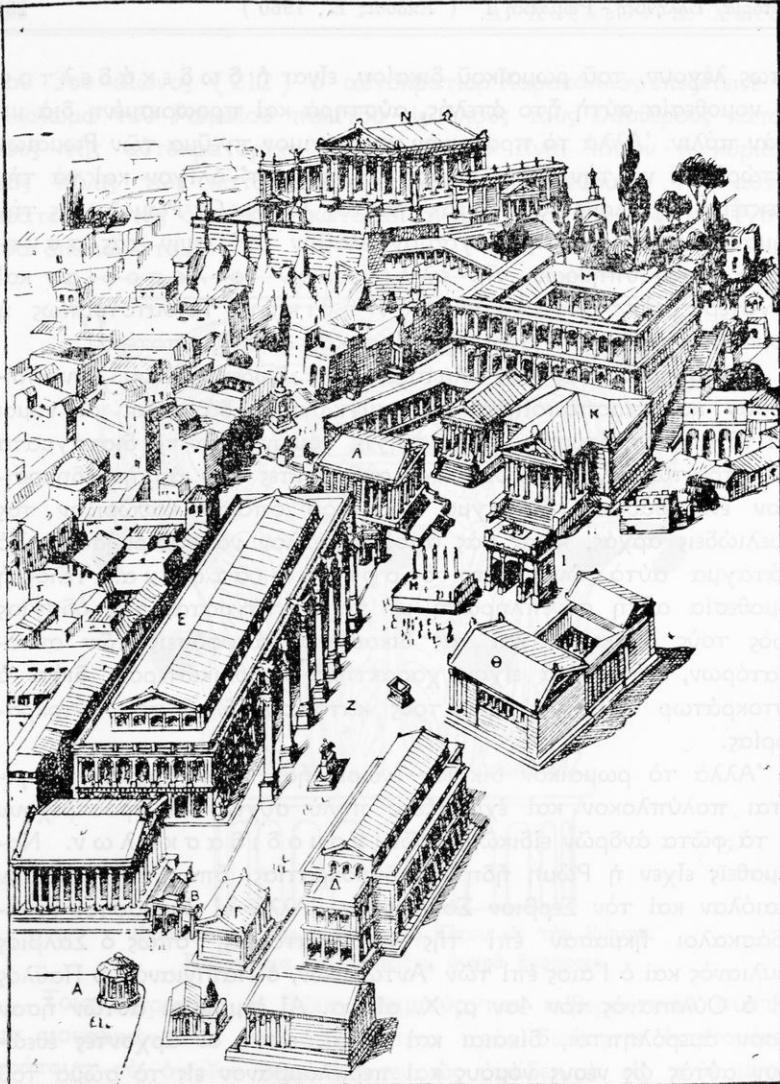
ΤΟ ΡΩΜΑΙΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιοτέρα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας ἦ,

ὅπως λέγουν, τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δωδεκάδελτος. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἥτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατώρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ’ ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἔργασίαν ἔλαβον ὑπ’ ὄψιν τὰς συνηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν θικήν. Τοιουτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εύρυτέρα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἀλλη πτηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτώρων, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίευον ἔνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὅποιου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὅποιας ἔμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸν ὠνομάζετο διαρκὲς διάταγμα. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὅδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὅποια εἶχον χαρακτήρα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ’ ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἥδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολύπλοκον καὶ ἔχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἥδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον Σκαιόλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιάσκαλοι ἦκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ Σάλβιος Ἰούλιανὸς καὶ ὁ Γάιος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ Παπινιανός, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὡστε οἱ ἀρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἔργασία, ἡ ὅποια κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἔχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

Ἡ Ρωμαϊκή ἀγορά. (‘Αναπαράστασις).

Διὰ σειρᾶς κτισμάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ ρωμ. ἀγορά, τὸ Forum Romanum, ἀπέβη σύμπλεγμα ἀπὸ περίλαμπτρα μνημεῖα. ‘Ως καθαυτὸ διάγορά ἔμεινεν ὁ χῶρος ὁ σημειούμενος μὲ τὸ γράμμα Z. Τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια φέρουν γράμματα, εἶναι ναοὶ καὶ ὅλα δημόσια καταστήματα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατά τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἴγυπτιακοί, ἀσσυριακοί καὶ περσικοί θεοί, ὁ Ἀττις, ἡ Ἰσις, ὁ Ὁσιρις καὶ ἴδιος ὁ Μίθρας ἐλαττεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἤγαπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούστης ζωῆς.

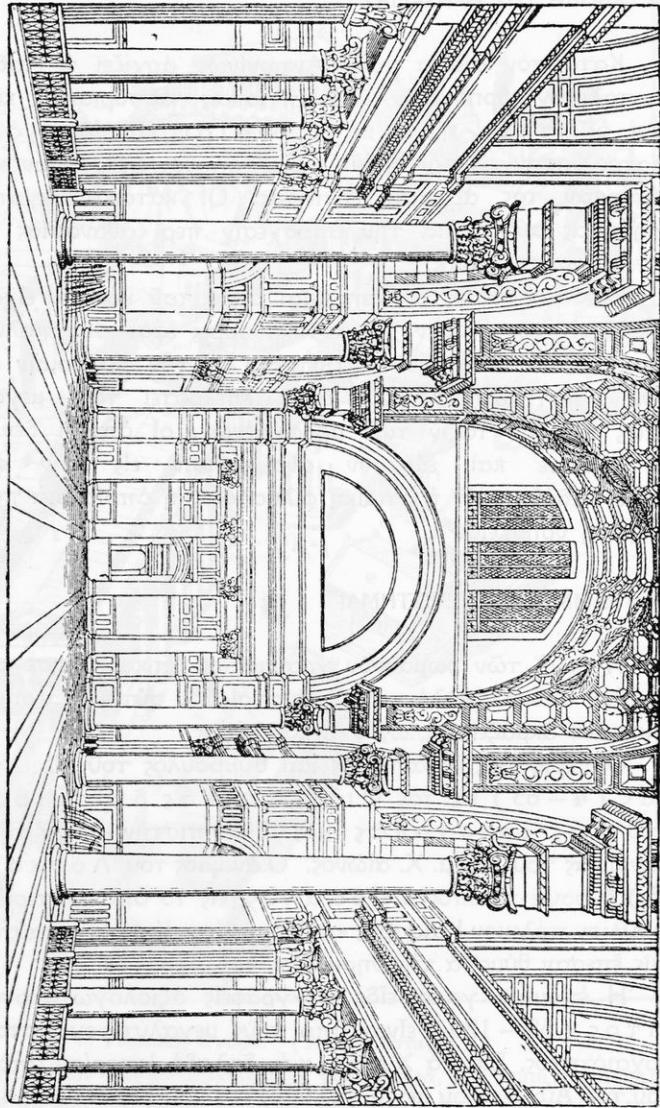
Τοιουτορόπως αἱ θρησκεῖαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἔγκατασταθῆ ἐις τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺν ἀνεξίθρησκοι καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐτεκράτει τότε μεγάλη ἀθεῖα, ἴδιως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ δποῖοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ δποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἔξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ο περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενέκας (4-65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς Ἡθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1οῦ μ. Χ. αἰῶνος. Ο ἀνεψιός του Λουκάς (39-65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φρόσαλος, εἰς τὸ δποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὗτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ο Τάκιτος (55-120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ιστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Χρονικά, δηλαδὴ ιστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αύγουστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14-68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68-96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς

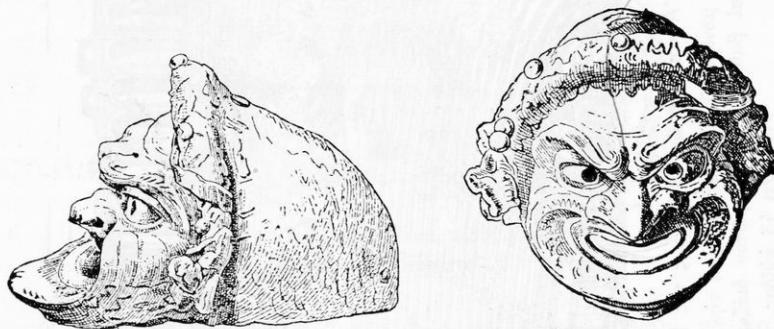
Θέριαστη τοῦ Καρακάλλας. (Ρώμη).

Π. Η κεντρική αίθουσα. (Αναπαρόστασης).

Λι θέριαστη, τὰ λοιπά, εἶχον σημαντικὴ θέσην εἰς τὴν ἔσοδὸν τοῦ Ρωμαίου. Διέργουντο εἰς αὐτὰς μέρος τῆς ἡμέρας καὶ ἀνεγνωσκού οἱ συνεργῶν πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα,

καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὑφους. Εἰς τὸ ἔργον του Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανούς, ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του, καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. 'Ο Πλίνιος δὲ νεώτερος (62 – 113) ἥτο συγγραφεὺς κομψός. "Ἐγραψεν 'Επιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικήν δύναμιν ἥτο ὁ Γιούβενάλης (50 – 130), δὲ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ 'Ἑλλήνων, εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολικῶν.

Προσωπίδες ἐκ τερρακόττας.

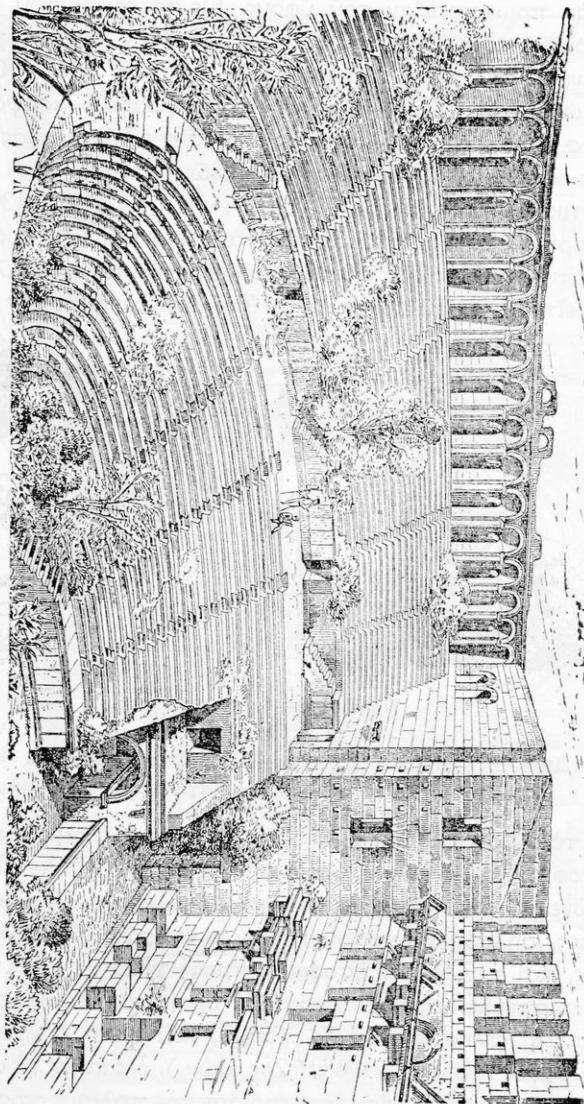
Vulci, Ρόμη.

Terracotta = δοπτή γῆ, ἀπὸ τὸ λατινικὸν terra = γῆ καὶ cotta = δοπτή. Κυριολεκτεῖται διὰ τὰ πήλινα εἰδώλια (ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα).

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἦκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς Πλούταρχος (46 – 120) ἀπὸ τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παραλλήλους Βίους, δηλαδὴ βιογραφίας ἔξοχων ἀνδρῶν τῆς 'Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, καὶ πολλάς φιλοσοφικάς πραγματείας, 'Ηθικά. Τὰ ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εύφρατου, κατήγετο ὁ ἔξοχος σατιρικὸς λογογράφος Λουκίανος (2ος αἰών), δὲ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυῖαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἔκφρασιν

Θέστρον, Ασπράνδιον. (Πόλεως τῆς Παιανίδας, Μ. 'Ασπράνδια). Τύπος βωμακάνου θεάτρου, μοναδικού διὰ τὸ κάλυμμον καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν. Η πρόσοψη ἔχει ρύπος 24 μετρών, 21 σειραῖς βωμημάτων εἰς τὸ πρώτον διάζωμα, 18 εἰς τὸ δεύτερον, Η ἐπένω στοὺς ἔχει 43 μέτρα.

Χαρακόφθαλμος Αγριάς. Λεπτοτεχνικός σχεδιασμός της παλαιολόγειας θεατρικής σκηνής της Ασπράνδιας.

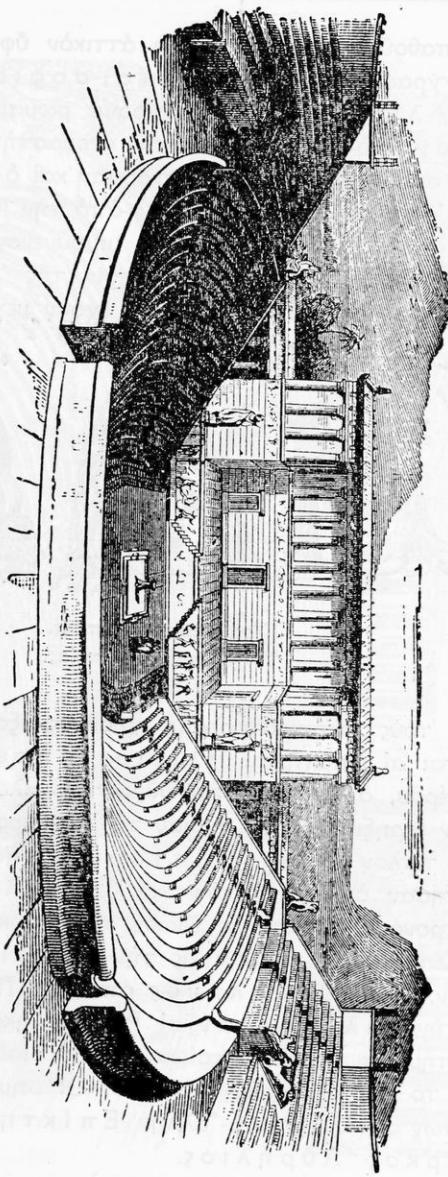
καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὑφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὧνομάσθησαν νέοι σοφισταί. Ὁ Διονύσιος δὲ Ἀλικαρνασσεὺς ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, δὲ Στράβων ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὄνομαστὴν Γεωγραφίαν, δὲ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ δὲ Διωνύσιος ρωμαϊκὴν ιστορίαν, δὲ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν Ἀνάβασιν, Ἀλεξάνδρου μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλα τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Τραγικαὶ προσωπίδες.
Τοιχογραφία. Πομπήιας.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἔξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος δὲ πρεσβύτερος, θεῖος τοῦ νεωτέρου, δὲ ὅποιος ἔπεισε θύμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν περιήγησιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἴστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν δὲ Στράβων καὶ δὲ Πτολεμαῖος, δὲ ὄνομαστὸς ἀστρονόμος, δὲ ὅποιος ἔδωσε τὴν γεωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν Ἰατρικήν, ιδίως εἰς τὴν ἀνατομίαν, ἔδωσεν δὲ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἡκολούθησαν τὰ Ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὅποιών μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν δὲ Ἐλλην Ἐπίκτης τοις καὶ δὲ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος.

Θέατρον. Εγέστης. (Αναπαράστασις).

Τύπος κλασικών ρωμαϊκών θεάτρων με τὸ λογεῖον, με γυμνής παρεστάσεως εἰς τὴν πρόσοψην τῆς βάσεως του, ἵστηματα καὶ τὸν λοιπὸν διέξοδον. Τὸ λείψαντον εἰς τὴν θέσην τῆς σκηνῆς παλαιᾶς σκηνῆς πόλεως της Αγριές ή Σεγεστῆς (βορειοδυτικὴ τῆς Αίγας).

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετά τὸν Αὔγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τοιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὅποιον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κλπ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύναντο τοιουτορόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πε-

Τραγῳδός.
'Ελεφαντοστοῦν.

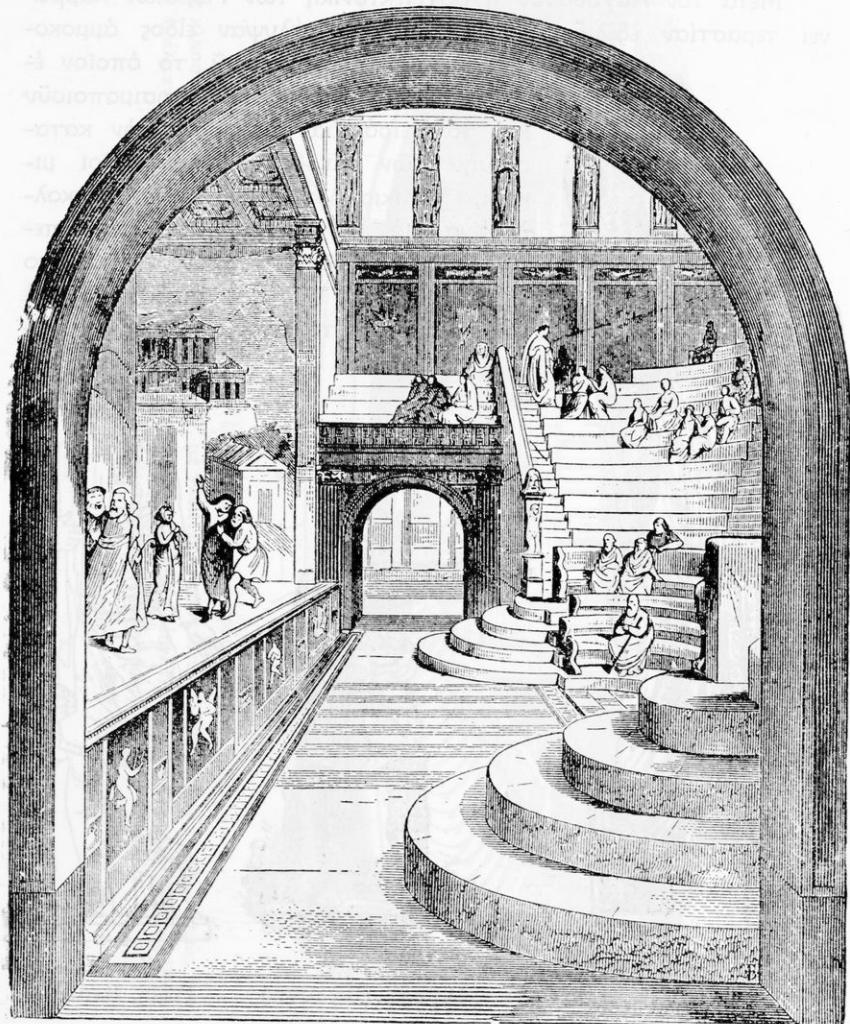
Τραγικός.
"Αγαλμα (Βερολίνον)

Κωμικός.
Ρώμη, Βατικανόν..

λώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπττον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλούς λίθους ἢ μὲ πλάκας ἀπὸ μάρμαρον.

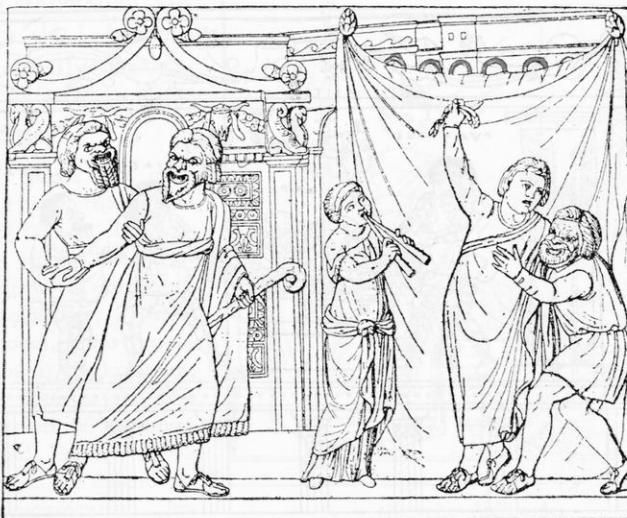
Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲν ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἑλληνας τεχνίτας, οἱ δόποιοι ἐγνώρι-

Μικρὸν θέατρον εἰς τὴν Πομπηίαν (Ἀναπαράστασις).
Ρωμαικὸν θέατρον μὲν τὴν ὑψηλὴν σκηνὴν (λογεῖον).

ζον νὰ ύπηρετο ὅν τοὺς πελάτας τῶν καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὀφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικοὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵπποδρομοί, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ

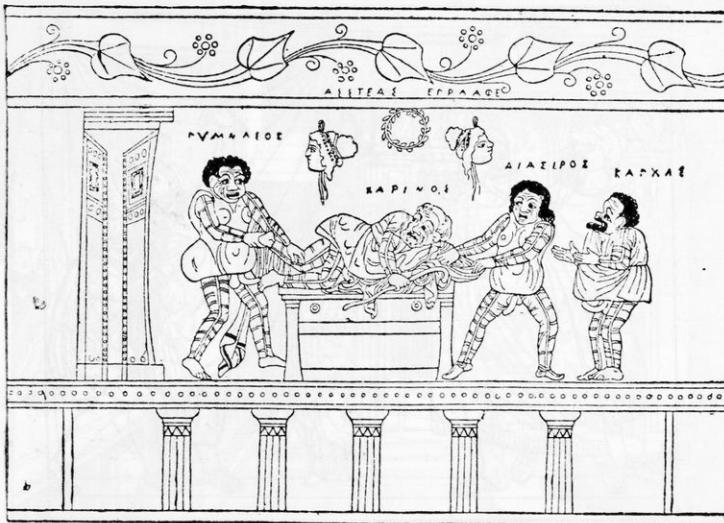

Σκηνὴ κωμῳδίας.
Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τῆς Νεαπόλεως.

ρωμαϊκὰ ὅμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ εὐγένειαν. Δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἔξεθαψε πόλεις ὀλοκλήρους, αἱ ὅποιαι εἶχον σκεπασθῆ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἥφαιστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἔνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὅρος, τοῦ ὅποιου τὰς πλαγιὰς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν αἰώνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἔξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὥραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῷα, ἐσώ-

Σκηνὴ κωμῳδίας.

Ἐπὶ κρατήρος τῆς Νόλας (Ιταλία).

θησαν, αἱ οἰκοδομαι δὲν κατέρρευσαν, ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των, ὅπως ἡσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἥρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὅποιαι ἔξηκοιούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ πόλις, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλή-

ματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ὀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ Ιου μ. Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἄπὸ τοῦ Αύγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἔξελιξιν. Ὁ πληθυσμός της ἀνῆλθεν εἰς 1 ἑκατομμύριον καὶ εἶχε καλλωπισθῆ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικήν, τὴν ὅποιαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαιοί, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοί, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀφίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἵππεῖς, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπελογίζοντο τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοάει, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν ὅποιών ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπεριόριστος.

Ἄπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὅποια ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὑδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἔως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατεσκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μέτρων.

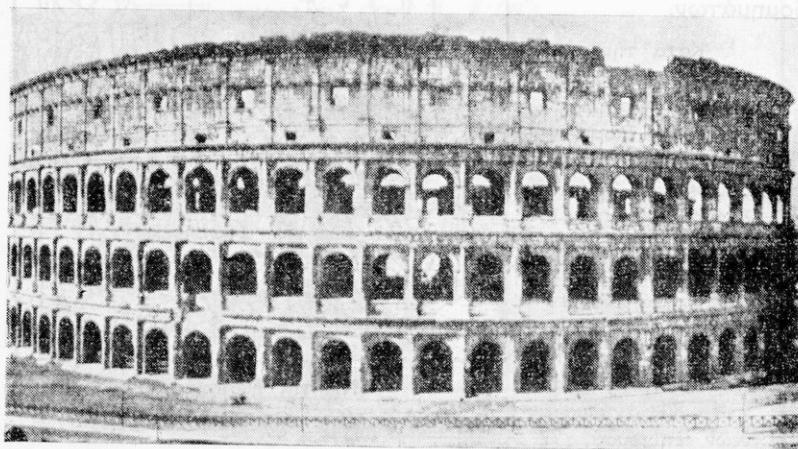
Νικητής ἥθοποιός.

Μὲ στολὴν βασιλέως.

Αἱ θέρμακις ἡσαν ἴδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διολέξεων κοσμημένας μὲν ὥραις τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλάς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπταύμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμακις τοῦ Καρακάλλα (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἡσαν φάρσαι ἢ παντομίμακι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲν χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

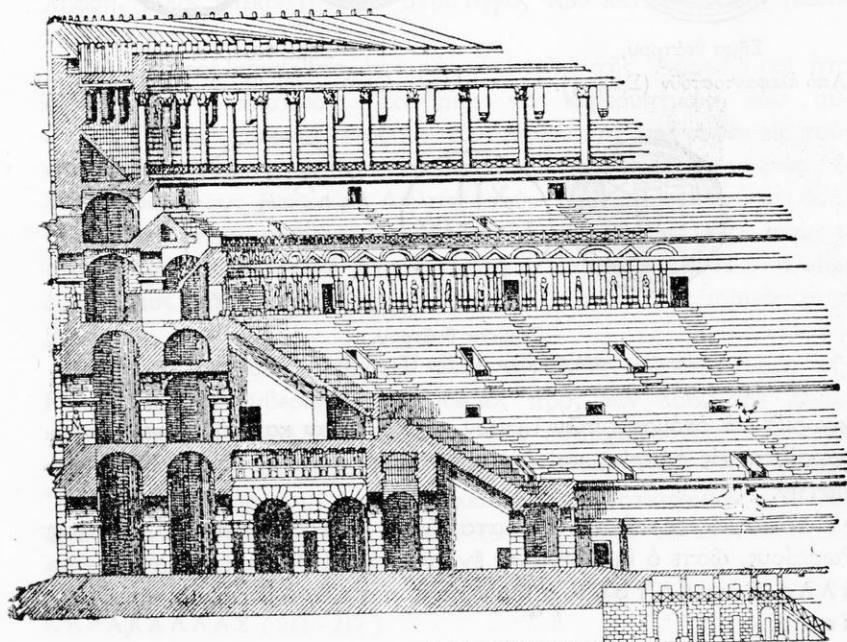

Ιανουάριος 1900.

Τὸ Κολοσσαῖον.

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἥρχισε νὰ κτίζεται ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69 - 79 μ. Χ.) καὶ ὀνομάσθη Amphitheatrum Flavianum. Τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον ἔλαβε στὸν μεσαίωνα πιθανῶς λόγῳ τῶν κολοσσαίων διαστάσεων. Ἡτο τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ρώμῃ ἀμφιθέατρων, ἡτοι θέατρον διὰ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Εἰς σχῆμα ἔλλειψοειδὲς κατέχει ἔκτασιν 524 τ.μ. Ὁ παμμέγιστος χῶρος περιβάλλεται ὑπὸ τετραωρόφου οἰκοδομῆς. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς κονίστρας εἶναι 77 μέτρα, ἡ ἐλαχίστη 48,50. Εἰς τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα συνέρρεον χιλιάδες ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἔδουν τοὺς δημόσιους τῶν νὰ σπαράσσωνται ἀπὸ τὰ θηρία. Πολλοὶ χριστιανοὶ ἦρον θάνατον ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ χώρου.

Αντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στίβον τοῦ Ἀμφιθέατρου καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπίγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὗρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐσχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ Κολοσσαῖον (Κάθετος τομῆ).

Τὸ πολυτελές ἐσωτερικὸν κοσμεῖται ἀπὸ ἀψίδας, στοάς, κίονας κλπ. Τέσσαρες θολωταὶ εἴσοδοι ὁδηγοῦν εἰς τὸν κυρίων χῶρον τῶν θεατῶν. Διαθέτει θέσεις δι' 87.000 θεατάς. Αἱ καλύτεραι θέσεις εἶναι εἰς τὸ κέντρον, ἐξ ὧν ἡ μία τοῦ αὐτοκράτορος λέγεται cubiculum.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὃπου ἐτελοῦντο ἀρματοδρομίαι. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μῆκος 600, πλάτος 100 μ. Ἡγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἀρματα, τὰ δόποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐ-

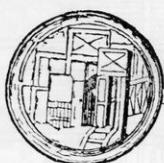
Σῆμα θεάτρου,

'Απὸ ἑλεφαντοστοῦν (Σμύρνη).

Σῆμα θεάτρου.

'Απὸ κόκκελον, εὑρεθὲν εἰς τὴν Πομπηίαν.

Σήματα θεάτρου.

Εύρεθησαν εἰς τὴν Πομπηίαν.

γνώριζε τὰ ὄνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἥλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἔχωριζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν Ἑνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὅστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σῆμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΗΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193 - 211)

Τὸ 193, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου, ἐδημιουργήθη ὁ δξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἔξελεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεώνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβῆρος.

Ο Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἔξαριτος στρατιωτικός. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικόν του σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ήξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἔδιδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἔξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ο Σεβῆρος ἔνπειτε ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἔχοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἔξεστράτευσεν ὁ Ἰδιος εἰς τὴν Βρεταννίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον ('Υόρκην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211 - 217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη ὁ υἱός του Καράκαλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἥγειμών. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲν δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἔχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν

νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἵδιως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Οἱ Καρακάλλας ἕκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217, ἐνῷ ἐβαδίζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὅποιος ἔγινε αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἐν ἑτοι.

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἣ

Μονομάχοι.

Τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας.

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης, ὁ δεύτερος Θρᾷξ.

ΕΛΑΓΒΑΛΟΣ – ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217 - 235)

ὅποία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἔξασθέντιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἔξουσία περιέρχεται κατ' οὓσιαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὅποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Δι' ἐνεργειῶν τῆς Ἰουλίας ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐγγονός της Βάριος Ἀβίτος Βασιανὸς (218), ἐπονομασθεὶς Ἐλαγάβαλος ἢ Ἡλιογάβαλος, διότι ἐγένετο ἀρχιερεὺς τῆς ταυτιζομένης μὲ τὸν Ἡλιον συριακῆς θεότητος Ἐλαγάβαλ. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκο-

λασίαν καὶ τὴν ὄκυηρίαν του. Μετ' αὐτόν, δολοφονηθέντα τὸ 222, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβῆρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἔτῶν, μὲ καὶ λὴν ἀνεπτροφήν καὶ μάρφωσιν καὶ μὲ καλάς θιωθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνα ἡ μήτηρ του μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανὸν, Παῦλον, Μοδεστῖνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἵσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ

Μονομάχοι (Ζωγραφική).

στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

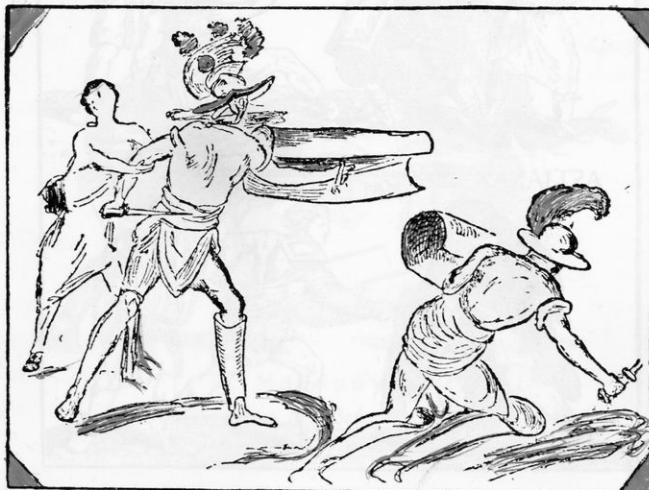
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235 - 284)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ κοιλούθησε μεγάλη κρίσις, ἥ δοποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπείας δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα (235 - 284) οἱ στρα-

τιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὐτὴ δύναμις εἶσι τὴν ἱστορίαν στρατιωτικὴν ἀναρχίαν. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκτηρύχθησαν ύπό τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ύπό τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲν βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲν τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρήγον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εύφρατην, εἰς τὴν Ἀφρικήν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Μονομάχοι (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὅποιον ἐκβέρων οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ύπό τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226-651) μὲν πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανῖδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὅποιαι ἄλλοτε ἀνήκοντε εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπόρης εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Οἱ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁ-

ποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἱχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εύρωπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμπαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρήνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμανοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ισπανίαν, οἱ Ἀλαμανοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ιταλίας. Οἱ Σάξωνες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἥσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὄνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλύρα, κειμένη εἰς ὅσσιν, ὅπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητήν της Ὁδέναν, ὁ δόποιος κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὁδένας διενοίθη νὰ ἴδρυσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του Ζηνοβία ἔξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τῆς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εύφυής, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς δοπίας ἐστρατολογοῦντο τῷρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὗτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὥφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικήν των ἀξίων. Ἀπ' αὐτούς ὁ Κλαύδιος Β' (268 - 270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Ναῖο σὸν (σημ. Nis) τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὔρηλος (270 - 275), ὁ ὄποιος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλεισεν εἰρήνην μὲ τοὺς Γότθους, παραχωρήσας εἰς αὐτούς τὴν Δακίαν, καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννούς, οἱ δόποιοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μὲ πελώριον τείχος 19 χιλιόμ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκρίευσε τὴν Παλμύραν. Ἡ βασιλίσσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἔκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἐλληνορωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ δόποια ἐνθυμίζουν παλαιάν λαμπρότητα.

Ο Αὔρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολιφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖσιν βασιλείαν τοῦ Πρόβος (276 - 282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ιλλυριούς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἐλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δείξει ἔως τό-

τε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲν δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὄπαδούς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔζων οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χριστιανικὰς ἀγάπας, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἴδους ὅργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἑνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστώς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

'Ονομάζουν διωγμούς τὰς βιαιότητας, τὰς ὅποιας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. 'Ο λαός μὲ τὸν φανατισμόν του ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλη, κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὄργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. 'Αλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος, ἐπὶ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ M. Αύρηλίου. 'Αλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν δλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἥμισυ τοῦ Ζου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῆ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὄφειλομένην τιμήν. Διὰ τοῦτο πολλοί, καλοὶ κατὰ τὰ ἄλλα, αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

'Ο πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ. Χ. 'Ο μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὅποιον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲν θαυμαστὴν

καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινάς καὶ ἡ ἐκκλησία ὡνόμασε μάρτυρας ἑκείνους οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθμοῦντο ἕδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέρων μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἔζητον παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γηίνης ζωῆς, ἡ ὅποια δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι' αὐτούς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσότερους καὶ φανατικώτερους ὀπαδούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσείλκυσε πολλοὺς ὀπαδούς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284 - 305) – ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

‘Η βαθεῖα μεταβολή, ἡ ὅποια εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

‘Ο Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἐνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψιστα ἀξιώματα. Ἐκλεγεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

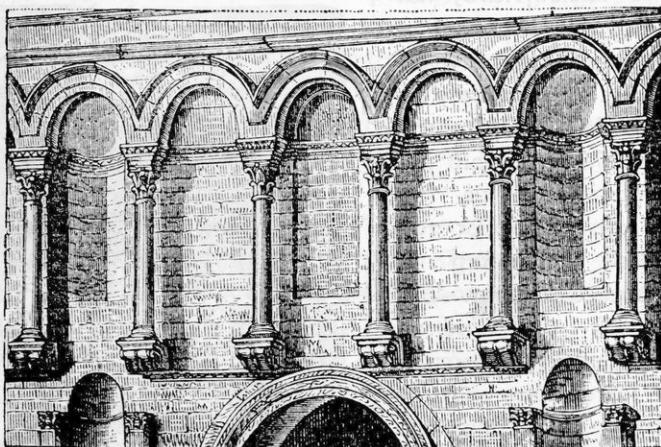
‘Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπήρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἵδιως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανὸν, ἀνθρωπὸν ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῷ ὁ

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Εἰς τὸ Σπαλάτον τῆς Δαλματίας.

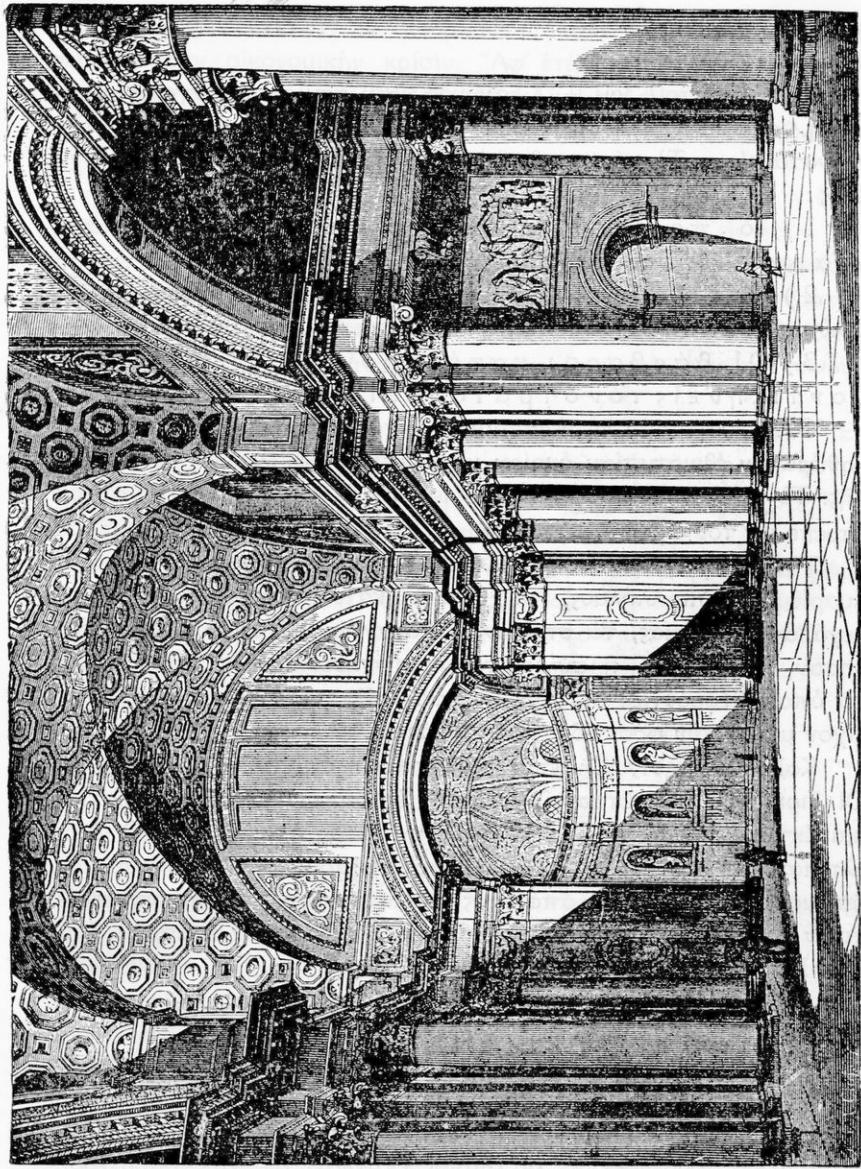
ΐδιος ἐκυβέρνα τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, προσέλαβον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος, ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνστάντιον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνστάντιος ἐκυβέρνα τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρους (σημ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μιλάνον, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον μὲ ἔδραν τὸ Σιρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διοκλητιανὸς

*Ανάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ (Σπαλάτον, πρόσοψις).

τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸν τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὅποιον ὀνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλωνα (σημ. Σπαλάτο) τῆς Δαλματίας, ὃπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ίδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκράτορων αὔγουστοι ἔγιναν ὁ Κωνστάντιος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὅποιοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμινον καὶ τὸν Σεβῆρον.

Θέρματα Διοκλητιανοῦ εἰς τὴν Ρώμην, Κεντρική αίθουσα ('Αναπαράστασις').

H NEA MONARXIA

"Ηδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολὴ, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίου. Τὸ νέον καθεστώς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἔξης:

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχίας κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὔξηθη ὑπερμέτρως· καὶ

3) Οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ο Διοκλητιανὸς περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν ὅμοίαν μὲ τὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἐθεωρεῖτο Ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἐπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμούς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὔξηθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολὴν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπειδὴ ἐκυβέρνων μεγάλας στρατιὰς καὶ ἐκτεταμένας χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ο Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἕκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν των εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφήρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὄργάνωσις ἀπήγουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εύρισκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰ-

κονομικήν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει σοβαράν οἰκονομικήν κρίσιν. Ἐφ' ἑτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολύ.

Ἐις τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἔξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας εἰς τοὺς ὄποιούς διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ δποῖον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπήτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπήρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὄποιούς ὠνόμασαν συμμάχοις. Τοιουτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρῶς μισθιφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ιδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαφον σπουδαίων θέσιν εἰς αὐτόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὄποια εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ βαθυτάτη αὐτὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν πολιτικήν της ὄργάνωσιν διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του σημειώνει τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, τῆς παλαιοτέρας ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ Haut Empire, ὃπως εἶπον οἱ νεώτεροι ίστορικοί. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ νέα αὐτοκρατορία τῶν προχωρημένων ἡ κάτω χρόνων, τὸ Bas Empire. Οἱ ὄροι haut καὶ bas ἔχουν ἀπλῶς χρονικήν ἔννοιαν καὶ ὅχι ἀξιολογικήν, ὅπως συνηθίζουν νὰ ἔννοοῦν πολλοί.

Οικουμενική ή αρά, αρχαία ήθη δι αὐτού μαρτυρεῖ
η αἰγαίος πόλις στην οποία το ιερόν της θεού της Αθηναίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰώνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὀλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ δύομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἔξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἔξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαίον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς, καὶ 3) ἡ ἀποχέρσωσις τῶν ὀγρῶν.

ΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ισχυρὰ φυλή, ἡ ὅποια κατέκτησε τὸν κόσμον, ἔξελιπεν. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἔξαφανίσει τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ρωμαίων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστούς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματίαι ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἐμπτοροὶ καὶ τεχνῖται καὶ ἡ ὕπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοί, Γαλάται, Ἰσπανοί, Βορειοαφρικανοί, ὡμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειψεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος συνεχωνεύθη καὶ ἔξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ὅποιους εἶχε κατακτήσει.

'Ο έλληνορρωμαϊκός κόσμος δι' όλους αύτούς τοὺς λόγους ἔχασεν δόλιγον κατ' δόλιγον τὴν δύναμιν, τὴν δόποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾶ καὶ νὰ ἀφομοιώῃ ἔνα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἴσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ δόποιον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

'Η καταστροφὴ τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἢ δόποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἔξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἴναι δόλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση, ἀγρούς. 'Ο κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἐπαυλιν, ἢ δόποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

'Η ἐπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιουτοτρόπως ὁ Ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐθέντην τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἐπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματίαι εἴναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των μὲ δούλους, οἱ δόποιοι εἴναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προτγουμένους αἰῶνας. 'Άλλα μεταξύ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορά. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελούντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς σύζυγον τὴν γῆν, εἴναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἢ δούλοι πάροικοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς δόποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς μὲ τὸν ὄρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐ-

ταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

βασικόν

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ παχὺ καὶ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ γίνεται ίδιως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅπότε οἱ ἀγροὶ μένουν ἀκαλλιέργητοι καὶ παρημελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ίδιως εἰς τὰς χώρας, αἱ ὅποιαι εἶχον κατοικηθῆ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν, ὠλιγύστευσαν τὰ ὄντα τῶν ποταμῶν καὶ ἀγροὶ ἀνθηροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμά των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἔξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἔγινε φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἴπον κάπτως ὑπερβολικῶς ὅτι ὁ ἀνωφελὴς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ ἐρήμωσις αὐτὴ ἔγινεν εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.)

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἥλλαξε τοὺς ὄρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἀνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ ὅσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸς ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὅποιον συναντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἐνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρασμὸς τῶν πό-

λεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῆ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων. “Ενεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προσέδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις μὲ ὥρατικα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἥλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικάς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εύρεθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἔξασφαλίσουν αὐτὰς μὲ τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χῶρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοί καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμόν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἐπαθον μαρασμόν, ὁ πληθυσμός των ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν τὴν ὅποιαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἔργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλίγους τὴν ἔξασκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἔξασκοῦντες τὴν ἴδιαν τέχνην συνηγόρησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας συντεχνίας. Η ἔνωσις αὐτὴ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἥδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν δριστικὴν μορφὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἔργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπείων, τῶν ὀπλοποιείων κλπ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικάς, ἀπὸ τὰς ὅποιας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἔξελθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναικα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἡσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπώλαι, λεμβοῦχοι κλπ. καὶ ὠργανώθησαν εἰς ὅμοιας συντεχνίας μὲ αὐστηρούς κανονισμούς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἔξασκῃ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὅποιον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιουτόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὅποιαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον δριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Η ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία πα-

ρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπον, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτορόπτως ἔξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἔξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζουμεν, δὲν ἔπαισαν νὰ είναι διαρκής ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὅποιας ὀνομάζουν εἰς τὴν ιστορίαν Μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εύρωπην τῶν Ούννων. Οἱ Ούννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλήν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὅποιαι ἔκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῆ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ δλίγον βραδύτερον ἥλθον εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ Ὀστρογότθοι, δηλαδὴ οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ούννους, ἀλλ’ οἱ Βησιγότθοι, δηλαδὴ οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἐζήτησαν ἀσύλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βασιλεία νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἔξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἦρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Οἱ Βασιλείας πολεμῶν κατ’ αὐτῶν ἐνικήθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανούπολεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἰσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωσε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις ἐταράχθησαν, εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὅποια ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ’ αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι ἀριθμοὶ τοὺς δόποίους μεταχειρίζομεθα σήμερον, δηλαδὴ οἱ λεγόμενοι ἀραβικοί, ήχισκαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μεταχειρίζοντο ὡς τότε ἰδιούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ "Ἐλληνες, ὡς ἔξης :

I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000

Τοὺς διαιρέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας:

I = 1	X = 10	C = 100	M = 1.000
II = 2	XI = 11	CC = 200	MM ἢ $\overline{II} = 2.000$
III = 3	XII = 12	CCCC ἢ CD = 400	VM ἢ $\overline{V} = 5.000$
III ἢ IV = 4	XX = 20	D = 500	CCCI = 10.000
V = 5	XXX = 30	DC = 600	XXM ἢ $\overline{XX} = 20.000$
			CCCIIC = CM ἢ $\overline{C} = 100.000$
VI = 6	XXXX ἢ XL = 40	DCC = 700	$\overline{[X]} = 1.000.000$
VII = 7	L = 50	DCCCC ἢ CM = 900	$\overline{[L]} = 5.000.000$
VIII = 8	LX = 60		
VIII ἢ IX = 9	XC = 90	O ἢ $\overline{[\infty]} = 10.000.000$	

2. ΜΕΤΡΑ

a) Μήκος

Digitus (δάκτυλος)	1/16 ποδὸς =	0,018	μ.
Palma (παλάμη)	1/4 » =	0,074	μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	=	0,296	μ.
Cubitus (1 πούς + 2 παλάμαι)	=	0,444	μ.
Passus (βῆμα = 5 πόδες)	=	1,481	μ.
Mille passus	=	1481,50	μ.

β) Επιφανείας

Jugerum (πλέθρον)	=	25,18	μ.
-------------------	---	-------	----

γ) Χωρικιστική

Congius = 3,30	λίτρας	}	նյրան
Sextarius = 0,55	»		
Hemina = 2,270	»		
Semodius = 4,329	»		στερεῶν
Modius = 8,640	»		

δ) Βάροντα

Libra ἡ Pondus	=	327 γραμμάρια
Semis	=	163,5 "
Uncia	=	27,3 "
Scrupulum	=	1,15 "

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οι Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς διὰ τὰς συναλλαγάς των πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἔξης:

As	=	0, 25 φρ. περίπου
Semis (1/2 as)	=	0,425 "
Quadrans (1/4 as)	=	0,062 "
Uncia (1/10 as)	=	0,025 "

Τὸ 269 π.Χ., τέσσαρα δηλαδὴ ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα:

Denarius	=	0,88 φρ.
Sestertius	=	0,225 "

Ἄπο τοῦ Καισαρος ἔξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, δὲ denarius aureus [= 26,95 φρ. 'Ο Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα δονομαζόμενον solidus = 15,66 φρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ δικριτεῖαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἴδια μα.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οι Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καισαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὄποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. Καλέντινος (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἑκάστου μηνός. Εἰδοῦς (Idus) ἀλλοτε ἡ 13η καὶ ἀλλοτε ἡ 15η καὶ Νόνα (Nonae) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν, ἀλλοτε ἡ 5η καὶ ἀλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδούς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν, 1, 2, 3 κλπ., ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔπομενον πίνακα:

*Ιανουάριος, *Απρίλιος, *Ιούνιος,

Αὔγουστος, Σεπτέμβριος,
Νοέμβριος, Δεκέμβριος.

1. Calendae

2. IV ante Nonas

3. III " "

4. Pridie Nonas

5. Nonae

Μάρτιος, Μάιος,

*Ιούλιος,

Φεβρουάριος.

1. Calendae

2. VI ante Nonas

3. V " "

4. IV " "

5. III " "

6. VIII ante Idus	6. Pridie Nonas
7. VII » »	7. Nonae
8. VI » »	8. VIII ante Idus
9. V » »	9. VII » »
10. IV » »	10. VI » »
11. III » »	11. V » »
12. Pridie Idus	12. IV » »
13. Idus	13. III » »

Ιανουάριος.

Αὔγουστος,

Δεκέμβριος.

Απρίλιος,

Ιούνιος, Σεπτέμβριος,

Νοέμβριος

Μάρτιος,

Μάιος, Ιούλιος,

Οκτώβριος

14. XIX ante Cal. ἐπ. μην.	XVIII ante Cal. ἐπ. μην.	Pridie Idus
15. XVIII » »	XVII » » »	Idus
16. XVII » »	XVI » » »	XVII ante Cal. ἐπ. μην.
17. XVI » »	XV » » »	XVI » » »
18. XV » »	XIV » » »	XV » » »
19. XIV » »	XIII » » »	XIV » » »
20. XIII » »	XII » » »	XIII » » »
21. XII » »	XI » » »	XII » » »
22. XI » »	X » » »	XI » » »
23. X » »	IX » » »	X » » »
24. IX » »	VIII » » »	IX » » »
25. VIII » »	VII » » »	VIII » » »
26. VII » »	VI » » »	VII » » »
27. VI » »	V » » »	VI » » »
28. V » »	IV » » »	V » » »
29. IV » »	III » » »	IV » » »
30. III » »	Pridie Calendas	III » » »
31. Pridie Calendas		Pridie Calendas

Ο Φεβρουάριος μέχρι της 13 θυμοτάξει πρὸς τὸν Ιανουάριον. Κατόπιν ἡ χρονικής γίνεται ὡς ἔξης :

14. XVI ante Calendas Martias	22. VIII ante Calendas Martias
15. XV » »	23. VII » » »
16. XIV » »	24. VI » » »
17. XIII » »	25. V » » »
18. XII » »	26. IV » » »
19. XI » »	27. III » » »
20. X » »	28. Pridie Calendas Martias
21. IX » »	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αιών (2000)	Κάθοδος Ἀχαιῶν.	Κάθοδος Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΙΑ' αιών (1100)	Κάθοδος τῶν Δωριέων	Νέα κάθοδος Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
Θ'-Η' αιών (900 - 700)	Ομηρικοὶ χρόνοι.	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΣΤ' αιών (600-500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοί του 510. Ἐξασις τῶν τυράννων.	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν. 509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
Ε' αιών (500 - 400)	Μηδικοὶ Πόλεμοι. Ἀκρὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους. Περικλῆς Ἐναρξῖς τοῦ Πελοποννη- σιακοῦ πολέμου. 404. Πτῶσις τῶν Ἀθηνῶν.	493. Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ Λατίου. 405. Πολιορκία Βηΐων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν.
Δ' αιών (400-300)	399. Θάνατος Σωκράτους. 371. Μόχη εἰς τὰ Λεῦκτρα. 338. Μόχη τῆς Χαιρωνείας. Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου.	390. Ἀλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ ^{τῶν} Γαλατῶν. 338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνι- τῶν καὶ Τυρρηνῶν.
Β' αιών (200-100)	323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου 146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχη- δόνος.

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

1. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	A'	ό Σωτὴρ	323 - 285
»	B'	ό Φιλάδελφος	285 - 247
»	Γ'	ό Εὐεργέτης	247 - 222
»	Δ'	ό Φιλοπάτωρ	222 - 205
»	Ε'	ό Ἐπιφανῆς	205 - 181
»	ΣΤ'	ό Φιλοκήτωρ	181 - 146
»	Z'	ό Εύπατώρ	146
»	H'	ό Εύεργέτης B'	146 - 117
»	Θ'	συμβασιλεὺς	121 - 119
»	I'	ό Σωτὴρ B'	117 - 107 καὶ 88 - 81
»	ΙΑ'	ό Ἀλέξανδρος A'	107 - 88
»	ΙΒ'	ό Ἀλέξανδρος B'	81 - 80
»	ΙΓ'	ό Αύλητής	80 - 52
»	ΙΔ'		52 - 47
»	ΙΕ'	ό Παιᾶς Κλεοπάτρα	47 - 44 47 - 30
»	ΙΣΤ'	ό Καισαρίων	42 - 30

2. ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εύμένης	A'	263 - 241
*Ατταλος	A'	241 - 197
Εύμένης	B'	197 - 159
*Ατταλος	B'	159 - 138
*Ατταλος	Γ'	138 - 133

3. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ

Σέλευκος	A'	321 - 281
*Αντίοχος	A' ὁ Σωτὴρ	281 - 261
*Αντίοχος	B' ὁ Θεὸς	261 - 246
Σέλευκος	B' ὁ Καλλίνικος	246 - 226
Σέλευκος	Γ' ὁ Κεραυνὸς	226 - 223
*Αντίοχος	Γ' ὁ Μέγας	223 - 187
Σέλευκος	Δ' ὁ Φιλοπάτωρ	187 - 175
*Αντίοχος	Δ' ὁ Ἐπιφανῆς	175 - 164
*Αντίοχος	E' ὁ Εύπατώρ	164 - 162
Δημήτριος	A' ὁ Σωτὴρ	162 - 150
*Ἀλέξανδρος	A' ὁ Βάλας	150 - 146
Δημήτριος	B' ὁ Νικάτωρ	146 - 138 καὶ 130 - 125

Αντίοχος	Z'	ό Εύεργέτης	138 - 130
Σέλευκος	E'	ό Νικάτωρ	125 - 124
Αντίοχος	H'	ό 'Επιφανής	121
Σέλευκος	ΣΤ'	ό 'Επιφανής	95 - 93
Δημήτριος	G'	ό Εύκαιρος	93 - 88
Αντίοχος	ΙΓ'	ό Εύσεβης	69 - 65

ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΧΡΙ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

1. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ (31 π.Χ. - 69 μ.Χ.)

Αύγουστος	31 π. Χ. - 14 μ.Χ.
Τιβέριος	14 - 37
Καλιγούλας	37 - 41
Κλαύδιος	41 - 54
Νέρων	54 - 68
*Οθών	69
Βιτέλλιος	69

4. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (193 - 235)

Σεπτίμιος Σεβῆρος	193 - 211
Καρακάλλας	211 - 217
*Έλασγάβαλος	218 - 222
*Αλέξανδρος Σεβῆρος	222 - 235

5. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ (235 - 270)

2. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ (69 - 96)

Βεσπασιανὸς	69 - 79
Τίτος	79 - 81
Δομιτιανὸς	81 - 96

Μαξιμιανὸς ο Θρᾷξ	} 235 - 238
Γορδιανὸς Α'	

3. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Νέρβας	96 - 98
Τραϊανὸς	98 - 117
*Άδριανὸς	117 - 138
*Αντωνῖνος	138 - 161
Μᾶρκος Αύρηλιος	161 - 180
Κόμμαθος	180 - 192

6. ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (270 - 305)

Αύρηλιανὸς	270 - 275
Τάκιτος	275 - 276
Πρόβος	276 - 282
Κάρος	282 - 284
Διοκλητιανὸς	284 - 305

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

1. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Δ' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.
Λαμιακὸς πόλεμος.
322 Ἡττα τῶν Ἑλλήνων. Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.
321 Ὁ Περδίκκας φονεύεται εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Νέα διανομὴ εἰς τὸν Τριπαρόδεισον.
319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου.
318 Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον.
316 Θάνατος τοῦ Εὐμένους.
306 Οἱ διάδοχοι λαμβάνονται τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.
301 Μάχη ἐν Ἰψῷ.

Γ' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 300 Κτίσις Ἀντιοχείας.
297 Θάνατος τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
281 Ὁ Λυσίμαχος ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ φονεύεται. Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ἔξαφανίζεται.
280 Τέσσαρες πόλεις τῆς Ἀχαΐας σχηματίζουν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.
‘Ο Ἀντίοχος διαδέχεται τὸν Σέλευκον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Συρίαν.
279 Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν.
251 Ὁ Ἀρατος ἐλευθερώνει τὴν Σικουῶνα.
243 Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις καταργεῖ τὰ χρέη. Φονεύεται τὸ 241.
240 Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἀνεξάρτητον.

- 235 'Ο Κλεομένης βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.
 226 'Ο Κλεομένης ἐπιβάλλει τὴν μεταρρύθμισίν του.
 221 Μάχη εἰς τὴν Σελλασίαν.
 215 'Ο Φίλιππος Ε' πολεμεῖ τοὺς Ρωμαίους.
 211 Πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Συμπολιτειῶν.
 200 'Η Ρώμη κηρύγγει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

2. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Περὶ τὸ 1700 Κάθιδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὀρείχαλκος).
 » » 1000 Κάθιδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος).
 » » 950 Ἀφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
 753 Κτίσις τῆς Ρώμης (κατὰ τὴν παράδοσιν).
 752 - 509 Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

Ε' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 509 Ἐξωσις βασιλέων (κατὰ τὴν παράδοσιν).
 493 Δημαρχία.
 450 Δωδεκάδελτος.

Δ' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 395 Ἀλωσις Οὐηίων.
 387 Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην.
 338 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.
 300 Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβεῖων.

Γ' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 272 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 264 - 241 Α' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 241 - 218 Ἀνακωχὴ μεταξὺ Ρώμης - Καρχηδόνος.
 237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν.
 218 - 201 Β' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 216 Κάνναι.
 212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὰς Συρακούσας. Θάνατος Ἀριμήδους.

- 202 Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν.
 201 Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος.

Β' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 200 - 197 Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.
 192 - 190 Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας.
 171 - 168 Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.
 149 - 146 Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
     148 ‘Υποταγὴ τῆς Μακεδονίας.
     146 ‘Υποταγὴ τῆς Ἐλλάδος. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος.
     133 Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου.
 123 - 122 Δημαρχία Γαΐου Γράκχου.
 111 - 105 Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα.
 102 - 101 Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου.

Α' ΑΙΩΝ π. Χ.

- 90 - 88 Συμμαχικὸς πόλεμος.
 89 - 85 Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 82 - 79 Δικτατορία Σύλλα.
 73 - 63 Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
     67 Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν.
     63 ‘Υπατεία Κικέρωνος. Συνωμοσία Κατιλίνα.
     60 Πρώτη Τριανδρία.
 58 - 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
     48 Μάχη Φαρσάλων. Θάνατος Πομπηίου.
     46 Ό Καίσαρ δικτάτωρ.
     44 Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.
     43 Δευτέρα Τριανδρία.
     41 Μάχη Φιλίππων.
     31 Ναυμαχία Ἀκτίου. Ό Οκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους.

Α' ΑΙΩΝ μ. Χ.

- 31 π.Χ - 14 μ. Χ. Βασιλεία Αύγουστου.
 14 - 37   Τιβέριος.
 37 - 41   Καλιγούλας.

- 235 - 237 Καποδίσιος Διοικητής της Επαρχίας αγώνων πολέμου 200
 41 - 54 Κλαύδιος.
 54 - 68 Νέρων.
 68 - 69 Γάλβας — "Οθων — Βιτέλλιος.
 69 - 79 Βεσπασιανός.
 70 "Αλωσις καὶ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ.
 79 - 81 Τίτος.
 79 "Εκρηξις Βεζουβίου—Πομπηία.
 81 - 96 Δομιτιανός.
 96 - 98 Νέρβας.
 98 - 117 Τραϊανός.

Β' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 117 - 138 'Αδριανός.
 138 - 161 'Αντωνίνος.
 161 - 180 Μάρκος Αύρηλιος.
 180 - 192 Κόμμοδος.
 193 - 211 Σεπτίμιος Σιβήρος.

Γ' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 211 - 217 Καρακάλλας.
 212 Διάταγμα Καρακάλλα. Ἐπέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς όλους τοὺς ὑπηκόους.
 218 - 222 'Ελαγάρβαλος.
 222 - 235 'Αλέξανδρος Σεβήρος.
 235 - 268 Περιόδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας.
 250 Διωγμὸς Χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου.
 270 - 275 Αύρηλιανός.
 272 Καταστροφὴ τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας.
 284 - 305 Διοκλητιανός.
 292 Τετραρχία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ..... 9 - 10

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς.—Ἡ ἔξεγερσις τῶν Ἐλλήνων.—Ἀγών τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν.—Τὸ τέλος τοῦ Πέρδικκα.—Ἀνοδος τοῦ Ἀντιγόνου.—Ἐύμένης.—Ἐπικράτησις τοῦ Ἀντιγόνου.—Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.—Ο Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας.—Τὸ βασιλικὸν στέμμα.—Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη.—Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίσης.—Τὰ κράτη τῶν διαδόχων..... 11 - 24

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

“Ἡ φύσις τοῦ βασιλείου —Οἱ βασιλεῖς.—Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολελεμαίων..... 25 - 30

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

“Ἡ φύσις τοῦ κράτους.—Οἱ βασιλεῖς.—Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου..... 30 - 34

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

“Ἡ ἀναρρίχια εἰς τὴν Ἐλλάδα.—Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.—Ο Πύρρος.—Αιτωλικὴ καὶ Ἀχαικὴ Συμπολιτεία.—Ο Ἀράτος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας.—Ἀγις καὶ Κλεομένης.—Ο Φιλοποίμην..... 35 - 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Σελ.

Α'. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τους 'Ελληνιστικού πολιτισμού.—Οικονομική ζωή.—Τάκεντρα.....	45 - 48
---	---------

Β'. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

'Η έξασθένησις.—Πνευματική ζωή.....	48 - 49
-------------------------------------	---------

Γ'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κτίσις της πόλεως.—'Η μεγάλη πόλις.—Περιγραφή τῶν ὀρχαίων.—Τὰ μνημεῖα.....	49 - 55
--	---------

Δ'. ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Κτίσις καὶ σημασία.—'Η τετράπολις.—'Η εύδαιμων Ἀντιόχεια.—'Ακτινοβολία.....	55 - 59
---	---------

Ε'. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος.—'Ο βωμὸς τοῦ Διός.—'Η βιβλιοθήκη.—Ρόδος.—Διοίκησις καὶ πολιτικά.—Παιδεία.....	60 - 67
---	---------

ΣΤ'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικὰ χαρακτηριστικά.—Ποίησις.—Πεζογραφία.—Φιλοσοφία.—'Η ἐπιστήμη.—'Η τέχνη.....	67 - 79
---	---------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΡΟΓΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

'Η Εύρωπαϊκή περιοχή.—Γνώσεις τῶν ὀρχαίων περὶ Εύρωπης.—Αἱ πληροφορίαι ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς.—Πολιτιλιθικὴ ἐποχή.—Νεολιθικὴ ἐποχή.—Ἐποχὴ τῶν μετάλλων.—Διαμόρφωσις λαῶν.—Βορεία ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή.—Ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων.....	81 - 95
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Σελ.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

- Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς ιστορίας.—'Η Ιταλία.—Διαιρεσίς τῆς Ιταλίας.—Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ιταλίας.—Οἱ Τυρρηνοί.—Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Οἱ Λατῖνοι..... 96 - 105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

- ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ
Οἱ Ρωμαῖοι μῦθοι.—Αἱ ἄρχαι τῆς Ρώμης.—'Η Ρωμαϊκὴ κοινωνία.—Πολιτικὴ δργάνωσις.—'Η ἐπανάστασις τοῦ 509..... 106 - 110

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

- Τὸ νέον πολίτευμα.—Πατρίκιοι κοὶ πληθεῖοι.—'Η Δημαρχία.—'Η ἔξισωσις τῶν τάξεων..... 111 - 114

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

- Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικούς λαούς.—Οἱ Γαλάται.—Οἱ Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.—Οἱ Ἑλληνες τῆς Ιταλίας καὶ Σικελίας.—Οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Ταραντίνων.—Πολιτικὴ δργάνωσις τῆς Ιταλίας.—'Αποικίαι.—'Οδοί..... 115 - 122

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

- 'Ο Ρωμαῖος στρατιώτης.—'Η λεγεών.—'Οπλα.—Μηχαναί.—'Η πειθαρχία.—'Ο θρίαμβος..... 123 - 128

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

- Οἱ Ρωμαῖοι.—Τὰ ἥθη.—Αἱ προγονικαὶ ἀρεταῖ.—'Η ρωμαϊκὴ θρησκεία.—Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων.—'Η λατρεία..... 129 - 135

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- Τὸ πολίτευμα.—'Εκκλησίαι.—Οἱ ἄρχοντες.—'Η σύγκλητος.—'Η οἰκογένεια.—'Η γέννησις.—'Η ἀγωγὴ τῶν παίδων..... 136 - 142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

- Τὰ αἰτια.—'Η Καρχηδών.—'Ο πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος.—
Μεταξὺ δύο πολέμων.—Δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος.—
'Ο Αννίβας.—'Η διάβασις τῶν Ἀλπεων.—Αἱ πρῶται νῖκαι.—
Φάβιος.—Κάναι.—Μεταβολὴ τῆς τύχης.—'Η παρὰ τὴν Ζάμον
μάχη.—'Η εἰρήνη..... 143 - 153

Σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

- 'Η νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις.—'Ανάμειξις εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνα-
τολῆς.—'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου.—'Ο πόλεμος κατὰ
τοῦ Ἀντιόχου.—'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.—'Υποταγὴ
Μακεδονίας καὶ Ἐλλάδος.—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος.—
Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν..... 154 - 162

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

- 'Η Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.—'Η Ρώμη καὶ ὁ ἔλληνι-
σμός.—Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα.—Αἱ τέχναι.—
Σκιτίων Αἰμιλιανός.—'Η πολυτέλεια.—'Η ἀντίδρασις..... 163 - 171

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

- Καταστροφὴ τῆς μεσαίας τάξεως.—Αἱ νέοι κοινωνικαὶ τόξεις.—Οἱ
δοῦλοι.—Οἱ Γράκχοι.—Τιβέριος Γράκχος.—Γάιος Γράκχος..... 172 - 178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

- 'Η πολιτικὴ κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους..... 179

Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

- 'Ο Μάριος.—Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις.—'Εσωτερικαὶ ταραχαί.
Συμμαχικὸς πόλεμος.—'Ο Σύλλας.—Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ
Σύλλα.—'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.—Προγραφαὶ καὶ
πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλα..... 179 - 185

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Σελ.

- Πομπήιος.—Ο πειρατικός πόλεμος.—Δεύτερος Μιθριδατικός πόλεμος.—Κικέρων. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.—Καίσαρ. Πρώτη Τριανδρία.—Ρήξις Καίσαρος και Πομπηίου.—Δικτατορία και θάνατος τοῦ Καίσαρος..... 185 - 190

Γ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

- Αντώνιος.—Οκταβιανός.—Δευτέρα Τριανδρία. Προγραφαί.—Φίλιπποι.—Οκταβιανός και Αντώνιος.—Η ρήξις.—Άκτιον..... 191 - 195

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΤΕΣΤΟΥ

- Η αύτοκρατορία.—Η διοίκησις τοῦ Αύγούστου.—Πόλεμοι τοῦ Αύγούστου. — Τέλος τοῦ Αύγούστου. — Τέχναι. — Γράμματα 196 - 206

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

- Η οικογένεια τοῦ Αύγούστου.—Τιβέριος.—Καλιγούλας.—Κλαύδιος.—Νέρων.—Γάλβας.—Οθων.—Βιτέλιος.—Οἱ Φλάβιοι.—Βεσπασιανός.—Τίτος.—Δομιτιανός ..... 207 - 214

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

- Οἱ Αντωνῖνοι.—Νέρβας—Τραϊανός.—Αδριανός.—Αντωνῖνος.—Μάρκος Αύρηλιος.—Κόμμιδος ..... 215 - 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Η ΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

- Ρωμαϊκή Αύτοκρατορία. Η διοίκησις.—Ο στρατός. Η ἄμυνα τῶν συνόρων.—Η ρωμαϊκὴ εἰρήνη.—Οἰκονομικὴ ἀκμή.—Ο ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν.—Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.—Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα — Αἱ ἐπιστῆμαι.—Αἱ τέχναι.—Πομπηία.—Η Ρώμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.—Τὰ θεάματα..... 223 - 248

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

- Σεπτίμιος Σεβῆρος.—Καρακάλλας.—Ἐλαγάθαλος — Σεβῆρος Ἀλέξανδρος.—Στρατιωτικὴ ὀνταρχία.—Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.—Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες.—Ο Χριστιανισμός.—Οἱ διωγμοί.—Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ..... 249 - 256

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Σελ.

- Διοκλητιανὸς — Τετραρχία.—‘Η νέα μοναρχία.—Τὰ οἰκονομικά. Τὰ στρατιωτικά.—Τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας..... 257 - 261

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

- Τὰ αῖτια τῆς παρακμῆς.—Ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ.—Τὰ μεγάλα κτήματα.—Οἱ δουλοπάτριοι.—‘Η ἀποχέρσωσις.—Οἱ οἰκονομικός μαρασμός.—Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν..... 262 - 266

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Σελ.

1. Ἀριθμοὶ..... 267
2. Μέτρα (Μήκους, ἐπιφανείας, χωρητικότητος, βάρους)..... 267 - 268
3. Νομίσματα .....
4. Ἡμερολόγιον..... 268 - 269

- ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ιστορίας..... 270

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ..... 271 - 272

1. Οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου..... 271
2. Οἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγάμου..... 271
3. Οἱ σπουδαιότεροι Σελευκίδαι..... 271 - 272

Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ 272

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ..... 273 - 276

Έπιμελητὴς ἐκδόσεως Λ. I. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (ἀπ. Δ.Σ. ΟΕΣΒ 1678/30-5-60)

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

‘Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον· Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθρού 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (’Εφ. Κυβ. 1946 Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε', 1960 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 28.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 997/2-6-60

‘Εκτέλπωσις — Βιβλιοδεσία ’Αφῶν Γ. ΡΟΔΗ — Κεραμεικοῦ 40

Stanleyville - Congo
Bunia
Paulis
Wamba
Beni
Mambasa

00 Mengo

ΙΠΗΑΣ ΗΓΕΜΟΝΟΤΗΤΑ

1. Οι προσώπους της Αρχής
2. Οι ανταρτές της Εθνοτικής
3. Οι επαναστάτες της Καταλύτης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΘΕΣΕΩΝ

08-0-1970 ΣΙΖΑΝΙΤΣ-08-02 ΑΙΓΥΤΙΝΑ-(ΠΙΚ) ρειτ-η σκολιά
08-0-1970 ΣΙΖΑΝΙΤΣ-08-02 ΑΙΓΥΤΙΝΑ-(ΠΙΚ) ρειτ-η σκολιά

16